جمعية خدمة المحتوى الإسلامي باللغات
جمعية الدعوة والإرشاد وتوعية الجاليات بالربوة
بيان الإسلام
Bayan AL-Islam

هغه ثه چې يو مسلمان تري بايد باخبره وي

دكتور خالد بن حمد الخريف

ما لا يسع المسلم جهله

بشتو - پښتو

ح جمعية خدمة المحتوى الإسلامي باللغات، 1445 هـ
الخريف ، خالد بن حمد
ما الا يسع المسلم جهله - بشتو. / خالد بن حمد الخريف ؛ جمعية خدمة المحتوى الإسلامي باللغات - ط.١ -. الرياض ، ١٤٤٥

129 ص ؛ 14 × 21 سم

ردمك: 978-603-8442-11-1

18173// 1445

شركاء التنفيذ:

دار الإسلام جمعية الربوة رواد الترجمة المحتوى الإسلامي

يتاح طباعة هذا الإصدار ونشره بأي وسيلة مع الالتزام بالإشارة إلى المصدر وعدم التغيير في النص.

Tel: +966 50 244 7000
info@islamiccontent.org
Riyadh 13245- 2836
www.islamhouse.com

هغه څه چې يو مسلمان ترې
بايد باخبره وي

لیکونکی:

دکتور خالد بن حمد الخريف

سريزه

إن الحمد لله نحمده، ونستعينه، ونستغفره، ونعوذ بالله من شرور أنفسنا، ومن سيئات أعمالنا، من يهده الله فلا مضل له، ومن يضلل فلا هادي له، وأشهد أن لا إله إلا الله وحده لا شريك له، وأشهد أن محمدًا عبده ورسوله.

اما بعد: پر هر مسلمان فرض ده چې هغه څه زده کړي چې د دين په چارو کې هغې باندې ناپوهه پاتې کيدلی نشي، هغه که عقيده، عبادت او يا معامله وي، هغه ته روا نه ده چې د الله تعالی له دين څخه مخ واړوي، چې نه يې زده کوي او نه پرې عمل کوي.

نو مسلمان مکلف دی چې هغه څه زده کړي چې د هغه سره د هغه دين سم شي، تر څو په علم او پوهې سره د الله تعالی عبادت وکړي، ترڅو د عيسويانو تقليد و نشي چې پرته له پوهې څخه عمل کوي، او نه د يهودانو په څير چې پوهيږي ليکن عمل نه کوي، له الله څخه غواړو چې موږ د هغوی له لارې څخه وساتي، د هغه څه په نظر کې نيولو سره چې ما د دين له اساساتو څخه د ډيری خلکو ناپوهی ليدلې، او په ډيرو باندې ناپوهي غالبه ده، پرته له هغو چې الله تعالی ورباندې رحم کړی وي؛ ما پريکړه وکړه چې بايد هغه څه وليکم کوم چې الله عزوجل ما ته اسانه کړي وي چې هر مسلمان نارينه او ښځينه ورته د عقيدې او عباداتو په برخه کې اړتيا لري چې له هغې څخه بې نيازه پاتې کيدلی نشي.

او دغه کتاب مې په دريو څپرکو ويشلی دی:

لومړی څپرکی: د عقيدې په اړه.

او دويم څپرکی: د عباداتو په اړه.

او دريم څپرکی: د معاملاتو په اړه.

له الله عزوجل څخه غواړم چې هر د حق غوښتونکی ددې کتاب څخه ګټه واخلي او زما دغه هڅه خاص د خپلې رضا په خاطر قبوله کړي، ځکه چې هغه ډير سخي او کريم ذات دی.

وصلى الله وسلم على نبينا محمد وآله وصحبه وسلم تسليمًا كثيرًا

ليکنه: ډاکټر خالد بن حمد الخريف

بسم الله الرحمن الرحيم

لومړی څپرکی:د عقيدې په اړه

لومړی مطلب: د اسلام مفهوم او رکنونه

اسلام: په توحيد سره الله ته تسليميدل، او د اطاعت له لارې هغه ته غاړه ايښودل، او د شرک او د هغه له اهل څخه بې زاري ده.

اسلام پنځه رکنونه لري:

لومړی: ګواهي ورکول چې له الله پرته بل معبود نشته او محمد د الله رسول دی.

دويم: لمونځ کول.

دريم: زکات ورکول.

څلورم: د رمضان د مياشتې روژه نيول.

پنځم: د بيت الله الحرام حج ترسره کول د هغه چا لپاره چې توان يې ولري.

د توحيد اهميت:

پوه شه چې الله تعالى انسانان د دې لپاره پيدا کړي چې د هغه عبادت وکړي او هيڅ شی ورسره شريک نه کړي. الله تعالى فرمايلي: ﴿وَمَا خَلَقْتُ ٱلْجِنَّ وَٱلْإِنسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ ۝٥٦﴾ [الذاريات: ٥٦] (او ما پېريان او انسانان نه دي پيدا کړي مګر د دې لپاره چې دوی زما عبادت وکړي) [الذاريات: ٥٦]. او دې عبادت باندې پوهيدل يوازې د علم په واسطه کيدی شي، لکه څنګه چې الله تعالى فرمايلي دي: ﴿فَٱعْلَمْ أَنَّهُۥ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا ٱللَّهُ وَٱسْتَغْفِرْ لِذَنۢبِكَ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَٱلْمُؤْمِنَٰتِ ۗ وَٱللَّهُ يَعْلَمُ مُتَقَلَّبَكُمْ وَمَثْوَىٰكُمْ ۝١٩﴾ [محمد: ١٩]، (نو ته پوه شه چې بيشکه شان دا دی چې د عبادت هېڅ لايق نشته مګر الله دی او د خپلې ګناه مغفرت وغواړه او د مومنو سړيو او مومنو ښځو لپاره هم، او الله ستاسو په ګرځېدنځی او اوسېدنځی عالِم دی).

نو هغه د وينا او عمل دمخه پر پوهې باندې پيل وکړ، د يو مسلمان لپاره تر ټولو مهم شی چې بايد زده يې کړي هغه د الله تعالى توحيد دی؛ ځکه دا د دين اصل او بنسټ دی.ځکه چې دين

نه قايميږي مگر پر توحيد باندې، او دا لومړی او اخري واجب څيز دی پر مسلمان باندې، توحيد د اسلام له رکنونو څخه لومړی رکن دی چې هر مسلمان بايد پرې پوه شي او عمل پرې وکړي او هغه پنځه رکنونه ديلکه څنگه چې د عبدالله بن عمر رضي الله عنهما په حديث کې راغلي دي، هغه فرمايلي: ما د رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه اورېدلي چې ويل يې: «بُني الإسلام على خمس: شهادة أن لا إله إلا الله وأن محمدًا رسول الله، وإقام الصلاة، وإيتاء الزكاة، وحج البيت، وصوم رمضان». "اسلام په پنځو شيانو ولاړ دی: گواهي ورکول چې له الله پرته بل معبود نشته او دا چې محمد صلى الله عليه وسلم د الله رسول دی، لمونځ قايمول، زکات ورکول، حج کول، او د رمضان د مياشتې روژه نيول"(١).

مسلمان لپاره د توحيد معنى زده کول واجب دي، کوم چې د الله تعالى لپاره د عبادت خاص گڼل دي.نو د هغه په عبادت کې هيڅوک نه شريکوي، نه نږدې ملايکه او نه کوم راليږل شوی پيغمبر.

د "شهادة أن لا إله إلا الله"، " گواهي ورکول چې له الله پرته بل معبود نشته" معنا:

هغه دا چې بنده په کلکه عقيده ولري چې پرته د الله عزوجل هيڅ بل حقيقي معبود نشته، نو هغه يوازې د الله عبادت کوي، او هغه تعالى د ټولو عبادتونو لپاره ځانگړی کوي؛ که هغه دعا، وېره، هيله، توکل او داسې نورو وي.

گواهي ورکول نه محقق کيږي مگر په دوو رکنونو باندې:

لومړی: د الله څخه ما سوا د الوهيت او عبادت نفي کول، له ټولو شريکانو، معبودانو او طاغوتيانو څخه.

دويم: يوازې الله تعالى لره د الوهيت او حقيقي عبادت اثباتول. الله تعالى فرمايي: ﴿وَلَقَدۡ بَعَثۡنَا فِي كُلِّ أُمَّةٖ رَّسُولًا أَنِ ٱعۡبُدُواْ ٱللَّهَ وَٱجۡتَنِبُواْ ٱلطَّٰغُوتَۖ﴾ [النحل: ٣٦]. (او يقينًا يقينًا مونږ په هر يو امت کې يو رسول لېږلی و (په دې سره) چې تاسو د الله عبادت کوئ او له طاغوت نه ځان وساتئ) [النحل: ٣٦].

---

(١) متفق عليه.

او د لا إله إلا الله (شرطونه دادي:)

لومړی: هغه علم چې جهل نفي کوي.

دويم: هغه يقين چې شک نفي کوي.

دريم: هغه اخلاص چې شرک نفي کوي.

څلورم: هغه رېښتونولي چې درواغ نفي کوي.

پنځم: هغه مينه چې کرکه نفي کوي.

شپږم: هغه تابعداري چې پرېښودل نفي کوي.

اووم: هغه قبولي چې رد کول نفي کوي.

اتم: پر هغه څه کفر کول چې له الله تعالی پرته يې عبادت کيږي.

او پر دې شرطونو بايد عمل وشي، او دا شرطونه په لاندې دوو بيتونو کې راټول شوي دي:

علم، يقين، اخلاص او ستا رېښتينولي، سره له *** مينې، تسليمېدو او منلو سره

او اتمه يې ستا کافرېدل پر *** هغو شيانو دي چې پرته له الله يې عبادت کېږي

د ګواهۍ محقق کېدل يوازې د الله تعالی په عبادت سره کېږي کوم چې هيڅ شريک نلري، او په اخلاص سره د هغه عبادت کولو باندې کېږي، له الله پرته بل څوک نه را بلې، له الله پرته پر بل چا توکل نه کوي، له الله پرته له هيچا څخه هيله نکوي، له الله پرته بل چا ته لمونځ نه کوي، او له الله تعالی پرته بل چا ته قرباني او ذبحه نه کوي.

هغه څه چې ځينې خلک يې ترسره کوي لکه قبرونو باندې طواف، او د قبرونو له اوسيدنکو څخه مرسته غوښتل، او له الله پرته له هغوی څخه څه دعا او غوښتنه کول؛ دا ټول په عبادت کې شرک کول دي، نو د دې مواردو په هکله بايد محتاط واوسو او خلک ترې و وېروو؛ ځکه چې دا هغه څه دي چې مشرکين يې د الله تعالی پرته د بتانو، ډبرو او ونو عبادت کوي. او دا هغه شرک دی چې کتابونه پرې نازل شوي او رسولان يې د خبرداري او منع کولو لپاره رالیږل شوي دي.

ددې ګواهی معنا چې محمد د الله رسول دی:

د هغه اطاعت کول په هغه څه کې چې هغه پرې امر کړی او پر هغه څه چې خبر ورکوي تصدیق کول، او له هغه څه څخه یې چې منع او خبرداری ورکړی ډډه کول، او د الله عبادت نه کول پرته له هغې طریقې چې هغه پرې حکم کړی وي. مسلمان دا مني چې محمد بن عبد الله القرشي الهاشمي: د ټولو مخلوقاتو (پیریانو او انسانانو) لپاره د الله رسول دی. لکه څنګه چې الله تعالی فرمایلي دي: ﴿قُلۡ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِنِّي رَسُولُ ٱللَّهِ إِلَيۡكُمۡ جَمِيعًا﴾ [الأعراف: ١٥٨]. (ته ووایه: ای خلقو! بېشکه زه ستاسو د ټولو په طرف د هغه الله (رالېږل شوی) رسول یم) [الأعراف: ١٥٨].

او دا چې الله د دې لپاره رالېږلی چې د هغه دین ورسوي او خلکو ته لارښوونه وکړي، لکه څنګه چې الله تعالی فرمایلي دي: ﴿وَمَآ أَرۡسَلۡنَٰكَ إِلَّا كَآفَّةً لِّلنَّاسِ بَشِيرًا وَنَذِيرًا﴾ [سبأ: ٢٨] (او ته نه یې لېږلی مونږ مګر د ټولو خلقو (انسانانو) لپاره زېرې ورکوونکی او وېروونکی) [سبأ: ٢٨]. او لکه څنګه چې الله تعالی فرمایلي دي: ﴿وَمَآ أَرۡسَلۡنَٰكَ إِلَّا رَحۡمَةً لِّلۡعَٰلَمِينَ١٠٧﴾ [الأنبياء: ١٠٧]. (او مونږ ته نه یې لېږلې مګر د عالمونو لپاره رحمت) [الأنبياء: ١٠٧]. د دې ګواهی تقاضا دا ده چې: داسې عقیده ونلرې چې رسول الله صلی الله علیه وسلم د ربوبیت او په کایناتو باندې د تصرف حق لري، او یا د عبادت حق لري، بلکې هغه (صلی الله علیه وسلم) یو بنده دی چې عبادت یې نه کیږي، او رسول دی چې درواغ نه ګڼل کیږي، هغه د ځان او نورو لپاره د ګټې او ضرر هیڅ واک نه لري مګر هغه څه چې الله یې وغواړي. لکه څنګه چې الله تعالی فرمایلي دي: ﴿قُل لَّآ أَقُولُ لَكُمۡ عِندِي خَزَآئِنُ ٱللَّهِ وَلَآ أَعۡلَمُ ٱلۡغَيۡبَ وَلَآ أَقُولُ لَكُمۡ إِنِّي مَلَكٌۖ إِنۡ أَتَّبِعُ إِلَّا مَا يُوحَىٰٓ إِلَيَّۚ﴾ [الأنعام: ٥٠]. (ته ووایه: زه تاسو ته نه وایم چې ما سره د الله خزانې دي او نه زه عالم الغیب یم او نه زه تاسو ته دا وایم چې ببشکه زه مَلَك یم، زه پَیروي نه کوم مګر د هغه شي چې ما ته وحي کولی شي) [الأنعام: ٥٠].

دویم مطلب: د ایمان معنا او رکنونه

ایمان: په زړه اقرار، په ژبه وینا، په زړه او اندامونو سره عمل کولو ته وایي، په اطاعت سره زیاتیږي او په نافرمانۍ سره کمیږي.

ایمان د عباداتو د صحت او قبلیدو شرط دی، او څرنګه چې شرک او کفر ټول عبادات له منځه وړي، او لکه څرنګه چې الله تعالی پرته له اودس څخه لمونځ نه قبلوي، همدا ډول له ایمان پرته عبادت هم نه قبلیږي. لکه څرنګه چې الله تعالی فرمايلي دي: ﴿وَمَن يَعۡمَلۡ مِنَ ٱلصَّٰلِحَٰتِ مِن ذَكَرٍ أَوۡ أُنثَىٰ وَهُوَ مُؤۡمِنٞ فَأُوْلَٰٓئِكَ يَدۡخُلُونَ ٱلۡجَنَّةَ وَلَا يُظۡلَمُونَ نَقِيرٗا ١٢٤﴾ [النساء: ١٢٤]. (او چې چا هم د نېکیو عمل وکړ، نر وي یا که ښځه، خو چې مومن وي، نو دغه خلق به جنت ته داخلیږي او پر دوی به د کجورې د زړي د داغ هومره ظلم هم نه کېږي) [النساء: ١٢٤].

او دا یې بیان کړ چې شرک عمل له منځه وړي. څرنګه چې الله تعالی فرمايلي دي: ﴿وَلَقَدۡ أُوحِيَ إِلَيۡكَ وَإِلَى ٱلَّذِينَ مِن قَبۡلِكَ لَئِنۡ أَشۡرَكۡتَ لَيَحۡبَطَنَّ عَمَلُكَ وَلَتَكُونَنَّ مِنَ ٱلۡخَٰسِرِينَ ٦٥﴾ [الزمر: ٦٥]. (او یقينًا یقينًا تا ته وحي کړی شوې ده او هغو کسانو ته چې له تا نه مخکې وو (داسې چې) قسم دی که تا شرك وکړ (نو) ستا عمل به خامخا لازمًا برباد شي او ته به خامخا لازمًا له تاوانیانو څخه شې) [الزمر: ٦٥].

او د ایمان شپږ رکنونه دي: پر الله، د هغه پر ملائکو، د هغه پر کتابونو، د هغه پر رسولانو، د آخرت په ورځ او د خير او شر په تقدير ایمان لرل دي.

(په الله -تعالی- ایمان درلودل) او دا درې کارونو ته شاملیږي:

١- د الله په ربوبيت ایمان لرل:

او هغه د الله تعالی یووالی دی، د هغه په افعالو کې؛ لکه پیدا کول، روزي ورکول، ژوندي کول او مړکول، نو له الله پرته بل هیڅ خالق او روزي ورکوونکی نشته، پرته له الله ژوندی کوونکی او مړ کوونکی نشته، او په کایناتو کې له هغه سبحانه و تعالی پرته بل څوک تصرف نشي کولی.

هیڅ کوم مخلوق د الله تعالی د ربوبيت څخه انکار ندی کړی، پرته له دې چې هغه تکبر کړی وي او په هغه څه چې وایي عقیده ونلري، لکه څرنګه چې د فرعون په اړه پیښ شول، کله یې چې وویل: ﴿فَقَالَ أَنَا۠ رَبُّكُمُ ٱلۡأَعۡلَىٰ ٢٤﴾ [النازعات: ٢٤]، (زه ستاسو رب یم، تر ټولو اوچت (رب)) [النازعات: ٢٤]، مګر دا خبره د هغه د عقیدې پر بنیاد نه وه، لکه څنګه چې الله تعالی

د موسی علیه السلام په اړه فرمايلي دي:﴿قَالَ لَقَدۡ عَلِمۡتَ مَآ أَنزَلَ هَٰٓؤُلَآءِ إِلَّا رَبُّ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ بَصَآئِرَ وَإِنِّي لَأَظُنُّكَ يَٰفِرۡعَوۡنُ مَثۡبُورٗا۝١٠٢﴾ [الإسراء: ١٠٢]

(ويې ويل: يقينًا يقينًا ته پوهېږې (په زړه کې) چې دا (نهه معجزې) نه دي نازلې کړې مگر د اسمانونو او ځمکې رب، په داسې حال کې چې دليلونه دي، او بېشکه زه خامخا هرومرو په تا باندې اى فرعونه! د هلاك شوي يقين کوم) [الإسراء: ١٠٢]، الله تعالى فرمايلي دي: ﴿وَجَحَدُواْ بِهَا وَٱسۡتَيۡقَنَتۡهَآ أَنفُسُهُمۡ ظُلۡمٗا وَعُلُوّٗاۚ فَٱنظُرۡ كَيۡفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلۡمُفۡسِدِينَ۝١٤﴾ [النمل: ١٤]. (او دوى له دغو (معجزو) نه انکار وکړ، د ظلم او سرکشۍ په وجه، حال دا چې د دوى نفسونو په دغو يقين کړى و) [النمل: ١٤].

نو دغه مخلوق بايد يو خالق ولري، ځکه مخلوق پخپله خپل ځان نشي پيدا کولی؛ ځکه چې شی پخپله نه جوړېږي، او هيڅ امکان نلري چې ناڅاپه پيدا شي؛ ځکه چې هر پيدا شوی بايد پيدا کوونکی ولري، او دا ځکه چې د دې مخلوق موجوديت په زړه پورې سيستم، تنسيق او همغږي ددې خبرې مخه نيسي چې دا به يو تصادفي کار وي، نو دا د دې خبرې پخلی کوي چې دا بايد يو خالق ولري، چې هغه رب العالمين الله تعالى دی. الله تعالى فرمايي:

﴿أَمۡ خُلِقُواْ مِنۡ غَيۡرِ شَيۡءٍ أَمۡ هُمُ ٱلۡخَٰلِقُونَ ۝٣٥ أَمۡ خَلَقُواْ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضَۚ بَل لَّا يُوقِنُونَ۝٣٦﴾ [الطور: ٣٥-٣٦]

(ايا دوی بې له څه شي پيدا کړی شوي دي، يا هم دوی، پخپله پيدا کوونکي دي؟ ايا دوی اسمانونه او ځمکه پيدا کړي دي؟ بلکې دوی يقين نه کوي) [الطور: ٣٥-٣٦].

مشرکانو به د الله تعالى په ربوبيت اعتراف کاوه، په داسې حال کې چې دوی د الله سره په الوهيت کې شرک کاوه، نو هغوي پدې کار سره و نه توانيدل چې په اسلام کې داخل شي، او رسول الله صلی الله عليه وسلم له هغوی سره جګړه وکړه، او د هغوی وينه او مال يې حلال وګرځاوه؛ ځکه چې هغوی په عبادت کې شرک کړي و، نو هغوی له الله تعالى پرته د مخلوق عبادت کاوه، لکه بتان، ډبرې، ملايکې او داسې نور.

۲- د الله پر الوهيت ايمان لرل:

د هغه په الوهيت ايمان لرل، يعني: هغه يوازې او يو ريښتينى الله دى چې هيڅ شريک نلري، او (إله) د (مألوه) په معنا ده، يعني د مينې، تعظيم او عاجزۍ له مخې (معبود او د عبادت وړ).

الله تعالى فرمايي: ﴿وَإِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ ۖ لَّا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ الرَّحْمَٰنُ الرَّحِيمُ ﴿١٦٣﴾﴾ [البقرة: ١٦٣] (او ستاسو حق معبود يو معبود دى، هيڅ لايق د عبادت نشته مگر يوازې هغه دى چې ډېر زيات مهربان، بې حده رحم کوونکى دى) [البقرة: ١٦٣]. او هر هغه څوک چې له الله تعالى سره بل څوک په عبادت کې شريکوي نو د هغه الوهيت باطل دى، الله تعالى فرمايي: ﴿ذَٰلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ وَأَنَّ مَا يَدْعُونَ مِن دُونِهِ هُوَ الْبَاطِلُ وَأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ﴾ [الحج: ٦٢]. (دغه په دې سبب چې بېشکه الله، هم دى حق دى او دا چې بېشکه هغه چې دوى يې له هغه (الله) نه غير بولي، همغه باطل دى او دا چې بېشکه الله، هم دى ډېر اوچت، ډېر لوى دى) [الحج: ٦٢].

له همدې امله د نوح څخه تر محمد صلى الله عليه وسلم پورې رسولانو خپل قوم ته د الله تعالى د وحدانيت او يووالي بلنه ورکوله چې يوازې د هغه تعالى عبادت وکړي. او الله تعالى د مشرکينو هغه معبودان چې د الله تعالى سره يې د هغوى عبادت کولو او له هغوى څخه يې مرسته او امداد غوښته په دوو عقلي دليلونو سره باطل کړل:

لومړى: په دې معبودانو کې چې هغوى د ځان لپاره غوره کړي وو داسې څه نشته چې د الوهيت ځانگړني ولري، هغوى پيدا مخلوق دي، خلقت نشي کولى، او خپلو عبادت کوونکو ته کومه گټه نه رسوي، او نه د هغوى څخه د ضرر مخنيوى کولى شي، او د ژوند، مرگ او بيا راژوندي کولو واک نه لري، څرنگه چې الله تعالى فرمايي: ﴿وَاتَّخَذُوا مِن دُونِهِ آلِهَةً لَّا يَخْلُقُونَ شَيْئًا وَهُمْ يُخْلَقُونَ وَلَا يَمْلِكُونَ لِأَنفُسِهِمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا وَلَا يَمْلِكُونَ مَوْتًا وَلَا حَيَاةً وَلَا نُشُورًا ﴿٣﴾﴾ [الفرقان: ٣]. (او دوى (کفارو) له هغه نه غير نور داسې معبودان نيولي دي چې هيڅ شى نشي پيدا کولى، په داسې حال کې چې دوى پيدا کولى شي او دوى د خپلو ځانونو لپاره نه د ضرر مالکان دي او نه د نفعې او نه د مرگ اختيار لري او نه د ژوند او نه د بيا ژوندي کولو) [الفرقان: ٣].

دويم: دا چې دغو مشرکانو دا اقرار کاوه چې الله تعالى يوازنى خالق او تدبير کوونکى دى، له هغه پرته بل څوک نشته، او دغه عقيده ددې غوښتنه کوي چې هغوى الله په وحدانيت سره وپېژني

خرنګه يې چې په ربوبيت سره پيژندلی دی، خرنګه چې الله تعالی فرمايي: ﴿قُل لِّمَنِ ٱلۡأَرۡضُ وَمَن فِيهَآ إِن كُنتُمۡ تَعۡلَمُونَ۝٨٤﴾ (ته (دوی ته) ووايه: دا ځمکه او څوك چې په دې کې دي، د چا دي؟ که چيرې تاسو پوهيږئ. ﴿سَيَقُولُونَ لِلَّهِۚ قُلۡ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ۝٨٥﴾ دوی به يقينًا ووايي: خاص د الله لپاره دي، (نو ورته) ووايه: ايا نو تاسو نصيحت نه اخلئ. ﴿قُلۡ مَن رَّبُّ ٱلسَّمَٰوَٰتِ ٱلسَّبۡعِ وَرَبُّ ٱلۡعَرۡشِ ٱلۡعَظِيمِ۝٨٦﴾ ته (دوی ته) ووايه: د اوو اسمانونو او د ډېر لوی عرش رب څوك دی؟. ﴿سَيَقُولُونَ لِلَّهِۚ قُلۡ أَفَلَا تَتَّقُونَ۝٨٧﴾ دوی به ضرور ووايي: د الله لپاره دي، ته (ورته) ووايه: ايا نو تاسو نه ويريږئ! ﴿قُلۡ مَنۢ بِيَدِهِۦ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيۡءٖ وَهُوَ يُجِيرُ وَلَا يُجَارُ عَلَيۡهِ إِن كُنتُمۡ تَعۡلَمُونَ۝٨٨ سَيَقُولُونَ لِلَّهِۚ قُلۡ فَأَنَّىٰ تُسۡحَرُونَ ۝٨٩﴾ ته (دوی ته) ووايه: څوك دی هغه ذات چې د هغه په لاس کې د هر شي بادشاهي ده او هغه پناه ورکوي او د هغه په خلاف پناه نشي ورکول کيدی که چيرې تاسو پوهيږئ). ضررو به ووايي: د الله لپاره دي، ته ورته ووايه: نو څنګه په تاسو جادو کولی شي؟) [المؤمنون: ٨٤-٨٩].

که دوی توحيد ربوبيت باندې اقرار وکړي؛ نو دوی ته لازمه ده چې يوازې د هغه تعالی عبادت وکړي او په عبادت کې له هغه سره بل څوک شريک نه کړي.

٣- په اسماو او صفاتو باندې ايمان لرل:

يعني هغه څه ثابتول چې الله تعالی په خپل کتاب کې د ځان لپاره ثابت کړي دي، او يا رسول الله صلى الله عليه وسلم په خپل سنت کې دا خبره تاييده کړې وي؛ له نومونو او صفتونو څخه، په داسې شکل چې د الله تعالی سره ښايي، پرته له تحريف، تعطيل، تکييف، او يا مثال ورکولو څخه، الله تعالی فرمايي: ﴿وَلِلَّهِ ٱلۡأَسۡمَآءُ ٱلۡحُسۡنَىٰ فَٱدۡعُوهُ بِهَاۖ وَذَرُواْ ٱلَّذِينَ يُلۡحِدُونَ فِيٓ أَسۡمَٰٓئِهِۦۚ سَيُجۡزَوۡنَ مَا كَانُواْ يَعۡمَلُونَ۝١٨٠﴾ [الأعراف: ١٨٠]، (او خاص د الله لپاره تر ټولو ښکلي نومونه دي، نو تاسو الله په دغو (نومونو) سره بلئ او هغه کسان پرېږدئ چې د هغه په نومونو کې الحاد (کوږوالی) کوي، ژر به هغوی ته د هغو عملونو بدله (سزا) ورکړی شي چې هغوی به کول) [الأعراف: ١٨٠]، الله تعالی فرمايي: ﴿ لَيۡسَ كَمِثۡلِهِۦ شَيۡءٞۖ وَهُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلۡبَصِيرُ۝١١﴾ [الشورى: ١١]. (د هغه په مثل هيڅ شی نشته او هم دغه ښه اوريدونکی، ښه ليدونکی دی) [الشورى: ١١].

د شرک درې ډولونه دي

۱- لوی شرک.

۲- کوچنی شرک.

۳- پټ شرک.

۱- لوی شرک:

د هغه څرنګوالی دا دی چې: له الله پرته نور د الله سره په هغه څه کې چې د الله له ځانګړتیاوو څخه دي برابر کړي. څرنګه چې الله تعالی فرمايي: ﴿إِذۡ نُسَوِّيكُم بِرَبِّ ٱلۡعَٰلَمِينَ ۝٩٨﴾ [الشعراء: ۹۸]. (کله چې مونږ تاسو له رب العلمين سره برابرولئ) [الشعراء: ۹۸].

او هغه دا چې: له الله تعالی پرته د بل څیز عبادت وشي، او یا دا چې ځیني عبادتونه له الله تعالی پرته نورو ته وشي، لکه دعا، مرسته غوښتل، نذر، قرباني او داسې نور د عبادتونه.

او یا دا چې په هغه کې: حلالول د هغه څه چې الله تعالی حرام کړي وي شامل کړي، یا د هغه څه حرامول چې الله حلال کړي وي، یا د هغه څه پریښودل چې الله تعالی واجب ګرځولی وي، لکه د هغه څه اجازه ورکول چې په دین کې په کلکه د هغه تحریم راغلی وي؛ لکه د زنا، شراب، د مور او پلار نافرماني، سود او داسې نورو شیانو حلال ګرځول.

او یا د هغو نعمتونو حرامول چې الله حلال ګرځولي وي؛ او د هغه څه پریښودل چې الله واجب ګرځولي وي؛ لکه داسې عقیده لرل چې ګواکې لمونځ فرض ندی، یا روژه فرض نده، یا دا چې زکات فرض ندی.

او لوی شرک د عمل د باطلیدو سبب ګرځي او که څوک پر هغه باندې مړ شي په اور کې به تل پاتې وي. الله تعالی فرمايي: ﴿وَلَوۡ أَشۡرَكُواْ لَحَبِطَ عَنۡهُم مَّا كَانُواْ يَعۡمَلُونَ ۝٨٨﴾ [الأنعام: ۸۸]. (او که چیرې هغوی شرك کړی وَی (، نو) له هغوی نه خامخا به ضایع شوي وو هغه عملونه چې دوی به کول) [الأنعام: ۸۸].

او دا چې څوک په دې باندې مړ شي، الله تعالی به هغه نه بخښي او جنت وربانديې حرام دی الله تعالی فرمايي: ﴿إِنَّ ٱللَّهَ لَا يَغۡفِرُ أَن يُشۡرَكَ بِهِۦ وَيَغۡفِرُ مَا دُونَ ذَٰلِكَ لِمَن يَشَآءُۚ﴾ [النساء: ٤٨]. (بیشکه الله نه بخښي دا چې له هغه سره دې (څوك) شریك کړی شي او هغه بخښي هغه

(گناه) چې له دې (شرك) نه كمه وي د چا لپاره چې وغواړي) [النساء: ٤٨]. او فرمايي: ﴿إِنَّهُۥ مَن يُشۡرِكۡ بِٱللَّهِ فَقَدۡ حَرَّمَ ٱللَّهُ عَلَيۡهِ ٱلۡجَنَّةَ وَمَأۡوَىٰهُ ٱلنَّارُۖ﴾ [المائدة: ٧٢]. (بېشکه خبره دا ده چې څوك له الله سره شريك نيسي، نو يقيناً په هغه باندې الله جنت حرام کړی دی او د هغه استوګنه اور دی) [المائدة: ٧٢].

٢- کوچنی شرک:

هغه دا چې په نصوصو باندې ثابته شوې وي چې دا شرک دی، خو د لوی شرک درجې ته نه وي رسېدلی، نو لدې کبله دې ته کوچنی شرک وايي. لکه د الله تعالی پرته په بل چا قسم خوړل؛ لکه په کعبې، انبياوو، امانت، او د فلان ژوند او داسې نورو باندې قسم خوړل. لکه څنګه چې هغه صلى الله عليه وسلم وفرمايل: «من حلف بغير الله فقد كفر أو أشرك» "څوک چې له الله پرته په بل چا قسم وخوري هغه کفر او شرک وکړ"[1].

او ممکن چې هغه لوی شرک وي، د هغه څه له مخې چې د مالک په زړه کې وي، نو که په نبي او فلاني شيخ باندې د قسم خوړونکي په زړه کې داسې وي چې هغوی د الله په څير دي، يا د الله پر ځای بلل کيدلی شي، او يا دا چې هغوي پر کائناتو تصرف کولی شي؛ نو دلته هغه لوی شرک ترسره کړی. خو که څوک له الله پرته په بل څه قسم وکړي او داسې قصد و نلري، بلکې له دې نيت پرته يې په ژبه باندې پېښ شوی وي، ځکه چې هغه ورسره عادت شوی دی؛ نو پدې حالت کې يې کوچنی شرک ترسره کړی، دا کار په ځينو سيمو کې ډير پيښيږي، نو د توحيد د ساتنې او حمايت لپاره ورته مسايلو ته توجه کول او له هغو څخه خلکو ته خبرتيا ورکول واجب دي.

٣- (خفي)پټ شرک:

دا هر هغه څه دي چې په زړونو کې کومه ريا وي؛لکه څوک چې لمونځ کوي او يا (قران) لولي تر څو يې خلک ووينې، او يا تسبيح وايي (ذکر کوي) او يا صدقه ورکوي ترڅو يې خلک ستاينه وکړي، او دغه شرک هغه عمل له منځه وړي چې په هغه کې ريا ترسره شوی وي، پرته له نورو عملونو څخه چې هغه يې خاص الله ته ترسره کړي وي.

---

(١) احمد، ابوداود او ترمذي په صحيح سند سره روايت کړی دی.

هغه صلى الله عليه وسلم وفرمايل: «الشرك في هذه الأمة أخفى من دبيب النملة السوداء على الصفاة السوداء في ظلمة الليل وكفارته أن يقول: اللهم إني أعوذ بك أن أشرك بك شيئًا وأنا أعلم، وأستغفرك من الذنب الذي لا أعلم» "په دې امت کې شرک داسې دی لکه د شپې په تیاره کې د تور میګي ګرځیدا په توره ډبره باندې، او کفاره یې دا ده چې ووایې: یا الله زه تا ته پناه وړم له هغه څه څخه چې تاسره څه شریک کړم په داسې حال کې چې زه پوهیږم، او زه له تا څخه د هغه ګناه بخښنه غواړم چې زه نه پوهیږم"(١).

د کفر ډولونه:

لومړی ډول: لوی کفر:

دا په دوزخ کې د تل پاتې کیدو لامل دی، او په پنځه ډوله دی:

١- د تکذیب کفر

دا هغه عقیده ده چې پیغمبران دروغ ګڼې. او دا په کافرانو کې لږ دې؛ ځکه چې الله تعالی د خپلو پیغمبرانو ملاتړ په ښکاره دلیلونو سره کړی، مګر د دغو منکرانو حالت داسې دی لکه څنګه چې الله تعالی بیان کړی دی: ﴿وَجَحَدُوا۟ بِهَا وَٱسْتَيْقَنَتْهَآ أَنفُسُهُمْ ظُلْمًا وَعُلُوًّا﴾ [النمل: ١٤]. (او دوی له دغو (معجزو) نه انکار وکړ، د ظلم او سرکشی په وجه، حال دا چې د دوی نفسونو په دغو یقین کړی و) [النحل: ١٤].

٢- د انکار او تکبر کفر:

دا د ابلیس د کفر په څیر دی، ځکه چې هغه د الله له امر څخه انکار نه و کړی، بلکې په غرور او تکبر سره یې ځواب ورکړ، الله تعالی فرمایي: ﴿وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَـٰٓئِكَةِ ٱسْجُدُوا۟ لِـَٔادَمَ فَسَجَدُوٓا۟ إِلَّآ إِبْلِيسَ أَبَىٰ وَٱسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ ٱلْكَـٰفِرِينَ ﴿٣٤﴾﴾ [البقرة: ٣٤] (او کله چه مونږ ملایکو

---

(١) بخاري په الادب المفرد (٧١٦) کې روایت کړی، احمد په مسند (١٩٦٠٦) کې، او الضیاء المقدسي په الاحادیث المختارة (١/١٥٠) کې روایت کړی دی، او الباني په صحیح الجامع الصغیر (٣٧٣١) کې صحیح بللی.

ته ووېل: ادم ته سجده وکړئ، نو هغوی سجده وکړه خو ابلیس نه، هغه انکار وکړ او تکبر يې وکړ، او هغه و له کافرانو نه). [البقرة: ٣٤].

٣- د مخ ګرځولو کفر:

داسې چې هغه د حق له پيروي څخه خپل غوږ او زړه بلې خوا ته وګرځوي، هېڅ ورته پام و نکړي، او ارزښت ورنکړي. الله تعالى فرمايلي دي: ﴿وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّن ذُكِّرَ بِـَٔايَٰتِ رَبِّهِۦ ثُمَّ أَعْرَضَ عَنْهَآ ۚ إِنَّا مِنَ ٱلْمُجْرِمِينَ مُنتَقِمُونَ ﴿٢٢﴾﴾ [السجدة: ٢٢]. (او څوك دی لوی ظالم له هغه چا نه چې هغه ته د خپل رب په ایتونو سره پند ورکړی شي، بیا هغه له دغو (ایتونو) نه مخ وګرځوي، ببشکه مونږ له مجرمانو نه انتقام اخیستونکي یو) [السجدة: ٢٢].

هر چې جزوي مخ ګرځول دي؛ دا کفر ندی بلکې فسق دی، لکه څوک چې د دین د ځینو واجباتو له زده کړې څخه مخ وګرځوي؛ د روژې او حج او داسې نورو احکامو څخه.

۴- د شک کفر:

دا پر حق باندې تردد او زړه نا زړه اوسيدل دي، بلکې په حق باندې شک کوي، لکه څنګه چې د هغه تعالى په دې وينا کې راغلي دي: ﴿وَدَخَلَ جَنَّتَهُۥ وَهُوَ ظَالِمٌ لِّنَفْسِهِۦ قَالَ مَآ أَظُنُّ أَن تَبِيدَ هَٰذِهِۦٓ أَبَدًا ﴿٣٥﴾ وَمَآ أَظُنُّ ٱلسَّاعَةَ قَآئِمَةً وَلَئِن رُّدِدتُّ إِلَىٰ رَبِّى لَأَجِدَنَّ خَيْرًا مِّنْهَا مُنقَلَبًا ﴿٣٦﴾﴾ [الكهف: ٣٥-٣٦]. (او دی خپل باغ ته داخل شو، په داسې حال کې چې پر خپل ځان ظلم کوونکی و، ویې ویل: زه ګمان نه کوم چې دا (باغ) به کله هم هلاك (او خراب) شي. او زه ګمان نه کوم چې قيامت قايمېدونکی دی او قسم دی که (بالفرض) زه خپل رب ته بوتلی شوم، نو خامخا هرومرو به زه له دې (باغ) نه غوره د بېرته ورتلو ځای ومومم). [الكهف: ٣٥-٣٦].

٥- د نفاق کفر:

دا هغه دی چې په ژبه ايمان ښکاره کوي او په زړه کې د هغه تکذيب پټوي، الله تعالى فرمايي: ﴿وَمِنَ ٱلنَّاسِ مَن يَقُولُ ءَامَنَّا بِٱللَّهِ وَبِٱلْيَوْمِ ٱلْءَاخِرِ وَمَا هُم بِمُؤْمِنِينَ ﴿٨﴾﴾ [البقرة: ٨]. (په خلقو کې ځينې هغه څوك دي چې وايي: مونږ پر الله او د اخرت پر ورځ ايمان راوړی دی، حال دا چې دوی له سَره مومنان نه دي) [البقرة: ٨].

دا د لوی کفر ډولونه دي چې انسان له دين څخه خارجوي.

دا ډول په دوزخ کې د تل پاتي کېدو لامل نه ګرځي، دا هغه څه دي چې په قرآن او سنتو کې ورته کفر ویل شوي چې په الف او لام باندې معرف شوی نه وي، بلکې په نکرې ډول ذکر شوی وي، پدې اړه ډېر مثالونه شتون لري، له هغې جملې څخه: د ابوهریره رضي الله عنه حدیث دی چې فرمایي، رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي: «اثنتان في الناس هما بهم كفر: الطعن في النسب، والنياحة على الميت» "په خلکو کې دوه شیان مروج دي چې کفر ګڼل کېږي: د نسب سپکاوی او په مړو ژړل"[1].

ب- پر ملایکو ایمان:

او دا غیبي نړۍ ده، الله تعالی هغوی له رڼا څخه پیدا کړي دي، او هغوی د الله تعالی عبادت کوونکي دي، او هغوی لره د ربوبیت او الوهیت له ځانګړتیاو څخه هیڅ څه نشته، دوی د هغه څخه سرغړونه نه کوي چې الله ورته امر کړی وي.او هغه کړني ترسره کوي چې امر ورته کړی شوی دی، هغوی یو لوی شمیر دی چې یوازې الله تعالی هغوی شمیرلی شي.

په ملائکو باندې ایمان لرل څلورو شیانو ته شاملیږي:

۱- د هغوی په وجود ایمان لرل.

۲- په هغو نومونو باندې ایمان لرل چې موږ ته ښوول شوي دي، لکه: جبرائیل، اسرافیل، میکائیل او نور.او د هغو ملایکو چې موږ ته یې نومونه ندي ښوول شوي، په عمومي توګه په هغو باندې ایمان لرو.

۳- پر هغو صفاتو یې ایمان لرل کوم چې په قرآن او سنت کې ذکر شوي دي؛ لکه د جبریل صفت، رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي چې هغه؛ هغه په داسې شکل کې ولید چې الله تعالی پیدا کړی و، شپږ سوه وزرونه یې درلودل او افق یې پوښلی و.

۴- د هغوی کوم عملونه چې موږ ته ښوول شوي ایمان پرې لرو: لکه د الله سبحانه وتعالی تسبیح بیانول، شپه او ورځ پرته له ستړیا او سستی څخه د هغه عبادت کول.

---

(۱) مسلم (۱۲۱) روایت کړی، په باب (إطلاق اسم الكفر على الطعن في النسب والنياحة على الميت) کې.

د مثال په توګه: جبرائیل: د وحی امانتدار، او اسرافیل: د شپېلي (صور) د پو کولو مسوول، او ملک الموت: د مرګ په رارسیدو سره د روحونو اخیستلو مسوول، مالک: د اور ساتونکی، رضوان: د جنت ساتونکی، او داسې نور.

ج- پر کتابونو ایمان:

له کتابونو څخه څه مراد: هغه آسماني کتابونه دي چې الله تعالی په خپلو رسولانو نازل کړي دي.د بشریت لپاره هدایت او د هغوی لپاره رحمت دي، ترڅو هغوی د دواړو جهانونو خوښیو ته ورسیږي.

په کتابونو باندې ایمان لرل څلورو شیانو ته شاملیږي:

۱- په دې ایمان لرل چې واقعا هغه د الله له لوري نازل شوي دي.

۲- په هغه نومونو ایمان لرل چې موږ ته لدې څخه ښوول شوي دي: لکه قرآن چې پر محمد صلی الله علیه وسلم نازل شوی دی، او تورات چې پر موسی علیه السلام نازل شوی دی، او انجیل چې پر عیسی علیه السلام نازل شوی دی، او زبور چې داود علیه السلام ته ورکړ شوی و.

او هغه کتابونه چې موږ ته یې نومونه ندي ښوول شوي، په عمومي توګه په هغو باندې ایمان لرو.

۳- د هغو د خبرو تصدیق کول؛ لکه د قرآن خبرې، او د هغو مخکنیو کتابونو خبرې چې تحریف شوي نه وي.

۴- په هغو احکامو عمل کول چې منسوخ شوي نه وي، او د هغو احکامو منل او قبلول، که د هغو په حکمت پوهیږو او یا نه پوهیږو. او ټول پخواني کتابونه د قرآن عظیم الشان په ذریعه منسوخ شوي دي.د پخوانیو کتابونو په هیڅ حکم باندې عمل کول جواز نلري پرته له هغه څه چې صحت ولري، او د قرآن کریم لخوا منظور شوی وي.

د- پر پیغمبرانو علیهم السلام ایمان:

پیغمبران د پیغمبر جمع ده او دا: هغه بشر دی چې پر هغه باندې شریعت نازل شوی او د هغه د رسولو امر ورته شوی وی. لومړنی یې نوح علیه السلام دی او وروستنی یې محمد صلی الله علیه وسلم دی. او هغوی پیدا کړل شوي انسانان دي، هغوی د ربوبیت او الوهیت هیڅ ځانګړنې نلري.

په پېغمبرانو باندې ایمان لرل لاندې شیانو ته شاملېږي:

۱- پر دې ایمان لرل چې د هغوی پیغام حق او د الله لخوا دی، او څوک چې له هغوی څخه د یو پر رسالت کفر وکړي هغه په ټولو باندې کفر کړی دی.

۲- پر هغو ایمان چې موږ ته یې نوم ښوول شوی دی، لکه: محمد، ابراهیم، موسی، عیسی او نوح علیهم السلام. او دوی د اولو العزم رسولانو څخه دي.

او هغه چې موږ ته یې نومونه ندې ښوول شوي، په عمومي توګه په هغو باندې ایمان لرو. الله تعالی فرمایي: ﴿وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلًا مِّن قَبْلِكَ مِنْهُم مَّن قَصَصْنَا عَلَيْكَ وَمِنْهُم مَّن لَّمْ نَقْصُصْ عَلَيْكَ﴾ [غافر: ۷۸]. (او یقینًا یقینًا مونږ له تا نه مخکې ډېر رسولان رالېږلي وو، په دوی کې ځینې هغه دي چې مونږ تا ته بیان کړي دي او په دوی کې ځینې هغه دي چې مونږ تا ته نه دي بیان کړي). [غافر: ۷۸].

۳- د هغه څه تصدیق کول چې له دوی څخه په مستند ډول - د هغوی علیهم السلام – له احوال څخه خبر ورکول شوی وي.

٤- د هغو کسانو په شریعت باندې عمل کول چې له هغوی څخه موږ ته رالېږل شوي دي، او د هغوی وروستی محمد صلی الله علیه وسلم دی.

هـ - د آخرت په ورځ ایمان:

او هغه د قیامت ورځ ده چې خلک به د حساب او بدلې لپاره راپورته کېږي. پدې نوم ځکه نومول شوې ده چې له هغې وروسته به بله ورځ نه وي، کله چې جنتیان خپلو کورونو او دوزخیان په خپلو کورونو کې ځای پر ځای شي.

د آخرت په ورځ ایمان دریو شیانو ته شاملېږي:

الف- پس له مرګه ژوندي کیدلو باندې ایمان لرل:

هغه د مړو بیرته را ژوندي کیدل دي کله چې دویمه شپېلۍ کې پوکی وکړی شي، بیا به خلک د رب العالمین په وړاندې ودرېږي، لوڅې پښې به وي، او په ځان کې به یې جامې نه وي، ختنه او سنت شوي به نه وي. الله تعالی فرمایي: ﴿يَوْمَ نَطْوِي ٱلسَّمَآءَ كَطَيِّ ٱلسِّجِلِّ لِلْكُتُبِ ۚ كَمَا بَدَأْنَآ أَوَّلَ خَلْقٍ نُّعِيدُهُۥ ۚ وَعْدًا عَلَيْنَآ ۚ إِنَّا كُنَّا فَٰعِلِينَ﴾ [الأنبياء: ۱۰٤]. (لکه څنګه چې مونږ د

اول تخليق ابتدا کړې ده، مونږ د هغه بيا اعاده کوو، دا زمونږ په ذمه وعده ده، بېشکه مونږ (دا کار) کوونکي يو) [الأنبياء: ١٠٤].

ب- په حساب او بدلې ايمان لرل:

چيرته چې بنده سره د هغه د عمل محاسبه کيږي، او د هغه بدله ورکول کيږي، الله تعالى فرمايي: ﴿إِنَّ إِلَيۡنَآ إِيَابَهُمۡ ۝٢٥ ثُمَّ إِنَّ عَلَيۡنَا حِسَابَهُم ۝٢٦﴾ [الغاشية: ٢٥-٢٦]. (بېشکه خاص مونږ ته د دوی بېرته راتګ دی. بيا يقيناً د دوی حساب زمونږ په غاړه دی) [الغاشية: ٢٥-٢٦].

ج- په جنت او دوزخ ايمان لرل:

او دا د مخلوق ابدي ځای دی: جنت د نعمتونو کور دی چې الله تعالى د پرهيزګارانو او د هغه چا لپاره چمتو کړی چې د الله او د هغه د رسول صلى الله عليه وسلم اطاعت يې کړی وي، په هغې کې هغه څه دي چې نه سترګو ليدلي، نه غوږونو اوريدلي، او نه د انسان په زړه کې د هغې تصور شوی دی.

او اور چې دی؛ هغه د عذاب کور دی، کوم چې الله تعالى د کافرانو لپاره چمتو کړی، کوم چې له الله څخه منکر وي او د هغه د رسولانو نافرماني يې کړي وي. په هغې کې به د عذاب ډير ډولونه وي، کوم چې د هيچا په ذهن کې نه راځي.

و- د خير او شر په تقدير باندې ايمان لرل:

او له تقدير څخه مراد: د الله تعالى تقدير او اندازه لګول د هغو شيانو چې په راتلونکي کې به پېښېږي د هغه د وړاندوينې او حکمت د اړتيا سره سم.

په تقدير باندې ايمان څلور شيان له ځانه سره لري:

١- پوهه (علم): او هغه د الله تعالى په پوهې باندې ايمان لرل دي، چې هغه په دې پوهېده چې څه شويدي او څه به کيږي او څنګه به کيږي، په بشپړ ډول او تفصيل سره له ازله تر ابده پورې. او هغه سبحانه و تعالى په هر څه پوهيږي پر هغه څه چې ندي شوي که چيرته شوي وای نو هغه به څنګه وی؟ لکه څنګه چې الله تعالى فرمايلي دي: ﴿وَلَوۡ رُدُّواْ لَعَادُواْ لِمَا نُهُواْ عَنۡهُ﴾ [الأنعام: ٢٨]. (او که چېرې دوی (دنيا ته) واپس کړی شي (، نو) دوی به هغه شي ته خامخا بيا ورورګرځي، له څه نه چې دوی منع کړی شوي وو) [الأنعام: ٢٨].

٢- ليکنه: دا چې الله تعالی د قيامت تر ورځې پورې د هر څه اندازه ليکلې ده، لکه څنګه چې الله تعالی فرمايلي دي: ﴿أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ ٱللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي ٱلسَّمَآءِ وَٱلْأَرْضِ إِنَّ ذَٰلِكَ فِي كِتَٰبٍ إِنَّ ذَٰلِكَ عَلَى ٱللَّهِ يَسِيرٌ﴾ [الحج: ٧٠]. (آيا ته نه يې پوه شوی چې ببشکه الله پوهېږي په هر هغه څه چې په اسمان او ځمکه کې دي، ببشکه دغه په يو کتاب کې دي، ببشکه دغه الله ته ډېر اسان دي) [الحج: ٧٠].

٣- اراده: داسې عقيده لرل چې په کائناتو کې هيڅ شی نه پيښيږي پرته لدې چې الله تعالی يې وغواړي. الله تعالی فرمايلي دي: ﴿وَرَبُّكَ يَخْلُقُ مَا يَشَآءُ وَيَخْتَارُ﴾ [القصص: ٦٨]. (او ستا رب پيدا کوي هغه څه چې ويې غواړي او هغه انتخاب کوي) [القصص: ٦٨]. د انسان اراده د الله له ارادې څخه انحراف نه کوي، لکه څرنګه چې الله تعالی فرمايي: ﴿وَمَا تَشَآءُونَ إِلَّآ أَن يَشَآءَ ٱللَّهُ رَبُّ ٱلْعَٰلَمِينَ﴾ [التکوير: ٢٩]. (او تاسو د (سمې لارې) اراده نشئ کولی مګر دا چې الله رب العلمين يې اراده وکړي) [التکوير: ٢٩].

٤- خلقت: داسې ايمان لرل چې الله تعالی مخلوق او د هغوی خير او شر عملونه او کړنې پيدا کړي دي. الله تعالی فرمايي: ﴿ٱللَّهُ خَٰلِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ﴾ [الزمر: ٦٢]. (الله د هر شي پيدا کوونکی دی او هغه په هر شي باندې نګران دی) [الزمر: ٦٢].

دغه مراتب په دې شعر کې راټول شوي دي:

علم کتابة مولانا مشيئته *** وخلقه وهو إيجاد وتکوين

زموږ د رب ليکنه، پوهه، او د هغه اراده *** او د هغه پيداکول چې جوړښت او پيدابښت دی.

دريم مطلب: احسان –نيکي-

احسان: يو رکن دی؛ هغه دا چې د الله عبادت داسې وکړې لکه ته چې هغه وينې، او که ته هغه نه وينې، هغه تا ويني.

يعني: انسان د الله تعالی په عبادت کولو کې داسې څه وکړي لکه د الله په حضور کې چې ولاړ وي، او دا کار د هغه سبحانه و تعالی په وړاندې بشپړې وېرې او توبې ته اړتيا لري. او همدارنګه د رسول الله صلی الله عليه وسلم له سنتو سره سم عبادت کولو ته اړتيا لري.

احسان دوه درجې لري، او احسان کوونکي په احسان کې دوه ډوله دي:

لومړی درجه: او دا لوړه درجه ده، د مشاهدې درجه، هغه داسې چې کله بنده کوم کار ترسره کوي ګواکې هغه به خپل زړه کې الله عزوجل ويني، نو زړه يې د ايمان سره روښانه کيږي، تر هغه چې غيبي شيان ورته د ښکارو په څير شي.

دويمه درجه: د اخلاص او مراقبت درجه، هغه دا چې بنده په خپل عمل کې داسې فکر وکړي چې ما ګوري او زما په کړنې باندې باخبر دی، نو کله چې دا تفکر رامنځته شي دغه کس الله تعالی ته مخلص دی.

څلورم مطلب: د اهل سنت والجماعت د اصولو لنډه پيژندنه

لومړی: د هغه څه متابعت چې په کتاب او سنت کې راغلي دي، په ظاهري او باطني لحاظ سره، او د هيڅ چا خبرې ته د الله سبحانه وتعالی او د هغه د رسول (صلی الله عليه وسلم) په خبرو ترجيح نه ورکول.

دويم: د رسول الله صلی الله عليه وسلم د اصحابو په اړه د خپلو د زړونو او ژبو ساتنه، او پدې نظر دي چې له رسول الله صلی الله عليه وسلم نه وروسته خليفه: ابوبکر، بيا عمر، بيا عثمان، بيا علي رضی الله عنهم اجمعين دي.

دريم: د رسول الله صلی الله عليه وسلم له کورنۍ سره مينه او همپالنه، او د هغه صلی الله عليه وسلم کورنۍ: په خاصه توګه ښځکان په دوی کې.

څلورم: د امامانو او حاکمانو پر ضد قيام نه کول، که څه هم ظالمان هم وي، او هغوی ته د اصلاح او سلامتيا دعا وکړای شي، او هغوی ته ښېرا و نه شي، او د هغوی اطاعت د الله د اطاعت څخه دی، او فرض دی، تر هغه چې دوی په ګناه امر نه وي کړی. او که هغوی د ګناه امر وکړي؛ نو په دې کې يې بيا اطاعت نشي کېدلی، او د هغوی اطاعت يوازې په ښو کارونو کې ترسره کيږي.

پنځم: د اولياوو د کراماتو تصديق کول، او دا: هغه څه دي چې الله تعالی د دوی په ذريعه خارق العاده کارونه ترسره کوي.

شپږم: د اهل قبلې کسان په مطلقو نافرمانيو او لويو ګناهونو باندې نه کافرانوي، لکه څنګه چې خوارج يې ترسره کوي، بلکې ايماني ورورولي له ګناهونو سربيره هم پاتي کيږي. د ګناهګار په اړه وايي چې: هغه په خپل ايمان سره مؤمن دی، او د خپلې کبيره ګناه په وجه فاسق دی.

دويم څپرکی: هغه څه چې د عباداتو سره تړاو لري

لومړی مطلب: پاکوالی

پاکوالی په لغت کې: نظافت او له حسي او معنوي پلتیو څخه پاکی ته ویل کیږي.

په اصطلاح کې: د بې اودسۍ له منځه وړل او د ناپاکۍ لرې کول دي، پاکوالی د لمانځه کیلي ده، نو له همدې کبله د پاکوالي زده کړه د دیني چارو له سترو کارونو څخه ده چې هر مسلمان یې باید زده کړي او ورته پاملرنه وکړي.

لومړی: د اوبو ډولونه:

۱- پاکې (اوبه)؛ هغې سره پاکوالی کیږي، که هغه په خپل خلقت سره پاتې شوي وي؛ لکه د باران، سیندونو او سمندرونو اوبه، او یا ځانګړې پاکوونکې ماده ورسره مخلوط شوې وي چې په اوبو باندې غالبه نه وي او نه یې د اوبو نوم ورڅخه اخیستلی وي.

۲- ناپاکې (اوبه)؛ د هغې استعمال جواز نلري، بې اودسي له منځه نه وړي، او نجاست نه لرې کوي او دا هغه (اوبه دي) چې د ناپاکۍ له امله یې رنګ، بوی یا خوند بدل شوی نه وي.

دويم: نجاست:

نجاست: دا مخصوص کثافت او پلیتي ده، ددې جنس د لمانځه مانع ګرځي؛ لکه تشې میتیازې، غټې میتیازې، وینه او داسې نور، او هغه په بدن، ځای او جامو کې وي.

اصل په شیزونو کې: اباحت او پاکوالی دی. څوک چې د یو معین شي د نجاست ادعا کوي هغه باید دلیل راوړي.او دا شیزونه نجس ندي لکه: بلغم، د انسان خوله، او د خره خوله، بلکې د اشیزونه پاک دي، که څه هم ګنده دي. او هر نجس شیز پلیت دی خو هر پلیت شی نجس نه دی.

او نجاست درې درجې دی:

لومړی: لوی نجاست:

لکه: د هغه څه نجاست چې سپي څټلی وي. او د هغه د پاکولو طریقه: د هغه اوه ځله مینځل دي، پداسې شکل چې لومړی په خاورو سره ومینځل شي.

دویم: خفیف (سپک) نجاست:

لکه: د تي رودونکي ماشوم میتیازې کله چې جامو ته ورسیږي او داسې نور. د پاکولو طریقه یې دا ده چې: تر هغه وخته پورې پرې اوبه وپاشل شي تر څو په اوبو کې پټ شي، گرولو او څښېښلو ته اړتیا نه لري.

دریم: متوسط نجاست:

لکه: د انسان ادرار او غټې میتیازې، او اکثره نجاستونه چې کله په ځمکه، کالیو او نورو باندې پرېوځي. د پاکولو طریقه یې: که نجاست فزیکي شتون ولري نو باید چې له منځه یوړل شي او یا ناپاک شوی ځای په اوبو او یا د پاکیزگی په نورو وسایلو سره پاک شي.

او هغه شیان چې په نجاست یې دلیل راغلی دا دي:

۱- د انسان تشې او غټې میتیازې.

۲- مذي او ودي [۱].

۳- د هغه (حیوان) خوشایې چې غوښه یې نه خوړل کیږي.

۴- د حیض او نفاس وینه.

۵- د سپي لیاړې.

٦- مرداره، او له مردارې څخه لاندې شیان مستثنا دي:

الف- انسان چې کله مړ شي.

ب- مړه کبان او ملخان.

ج- هغه مړ شی چې وینه یې نه بهیږي؛ لکه مچان، میږیان، مچی او داسې نور.

د- د مردارې هډوکي لکه: ښکر، نوکان، ویښتان او ښکې.

---

(۱) الف (مذي): نرۍ او بې رنګه اوبه دی چې د مستۍ کولو، جماع رایادولو، او یا د جماع ارادې کولو او یا کتلو او یا نورو شیانو په ذریعه د څاڅکو په بڼه راوځي او کله کله یې راوتل هم نه حس کیږي. (ب) ودي: هغه ټینګې او سپینې اوبه دي چې د تشو میتیازو کولو او یا درانه شي د پورته کولو په وخت کې راوځي.

د نجاست د پاکولو طریقه:

۱- په اوبو سره، چې د نجاست د پاکوالي لپاره اصل دی، نو بل څه ته به ترې نه اوړي مګر په داسې حال کې چې شریعت یې ثابت کړي.

۲- هغه څه چې په شریعت کې د نجس او نجس کوونکي څیزونو د پاکوالي په اړه راغلي دي:

الف- د مړ شوي پوستکي د مخصوصو موادو په ذریعه پاکیږي.

ب- د لوښي پاکول که چیرې سپي څټلی وي؛ اووه ځلې باید ومینځل شي، لومړی په خاورو سره.

ج- د جامو پاکول کله چې د حیض وینه ورته ورسیږي؛ په مږلو، بیا لندولو او بیا زبېښلو سره او که لدې وروسته پرې د وینې کوم اثر پاتې وي باک نه لري.

د- د ښځې د جامو د لاندنی برخې پاکول؛ د ځمکې او یا پاکې خاورې په ذریعه.

هـ- د تي رودونکي ماشوم د تشو میتیازو څخه د جامو پاکول د اوبو په پاشلو سره کیږي؛ او که ماشوم نجلۍ وي نو بیا وینځل کیږي.

و- د مذي څخه د جامو پاکول؛ په هماغه ځای باندې د اوبو پاشل.

ز- د بوټانو او څپلیو پاکول؛ پر پاکې ځمکې باندې د هغې موښل.

ح- ځمکه له نجاست څخه پاکول؛ د نجاست پر ځای باندې د اوبو یو سطل واړول شي او یا پرېښودل شي چې لمر یا باد یې وچ کړي، نو هر کله چې د نجاست اثر او داغ له منځه لاړ شي د نجاست ځای پاکیږي.

دریم: هغه څه چې په بې اودس کس باندې حرام دي:

هغه څیزونه چې د وړې بې اودسي لرونکي او یا لویې بې اودسۍ لرونکي باندې حرامیږي:

۱- فرضي او نفلي لمونځ: له هغه وجې چې له ابن عمر رضي الله عنه څخه روایت دی چې رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمایل: «لا يقبل الله صلاة بغير طهور» "الله تعالی له پاکوالي پرته لمونځ نه قبلوي"(۱).

---

(۲) مسلم روایت کړی (۲۲٤).

٢- د قرآن كريم لمس كول، لکه څنګه چې په هغه ليک کې راغلي دي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم عمرو بن حزم ته ليکلى و، او په هغه کې يې داسې فرمايلي وو: «لا يمس القرآن إلا طاهر» "قرآن به نه لمس کوي مګر پاک کس"[(١)].

٣- د کعبې طواف، د هغه صلى الله عليه وسلم په دې وينا سره: «الطواف بالبيت صلاة، إلا أن الله أباح فيه الكلام» "د کور (کعبې) طواف کول لمونځ دى، مګر دا چې الله په دې کې د خبرو اجازه ورکړې ده"[(٢)]. رسول الله صلى الله عليه وسلم د طواف لپاره اودس هم کړى دى، او له رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه په صحيح حديث کې راغلي دي چې هغه يوه حيض لرونکې ښځه د کور (کعبې) له طواف څخه منعه کړې وه تر څو چې هغه پاکه شي.

د هغه چا لپاره چې په ځانګړې توګه لوى نجاست ولري دغه څيزونه هغه باندې حرام دي:

١- د قرآن تلاوت، د علي رضى الله عنه د دې حديث له مخې: «لا يحجبه -يعني النبي صلى الله عليه وسلم- عن القرآن شيء، ليس الجنابة». "هيڅ شى هغه نه منع کوي – يعنى رسول الله صلى الله عليه وسلم – د قرآن له تلاوت څخه، مګر جنابت" [(٣)].

٢- پرته له اودسه په جومات کې پاتې کېدل. الله تعالى فرمايي: ﴿يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَقْرَبُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَأَنتُمْ سُكَـٰرَىٰ حَتَّىٰ تَعْلَمُواْ مَا تَقُولُونَ وَلَا جُنُبًا إِلَّا عَابِرِى سَبِيلٍ حَتَّىٰ تَغْتَسِلُواْ﴾ [النساء: ٤٣]. (اى هغو کسانو چې ايمان يې راوړى دى! تاسو د نشې په حالت کې لمانځه ته مه نژدې کېږئ، تر هغه پورې چې تاسو پوه شئ په هغه څه چې تاسو يې وايئ او نه د جنابت په حالت کې، مګر دا چې لاروي يئ، تر دې چې تاسو غسل وکړئ) [النساء: ٤٣].

نو کوم کس باندې چې لويه بې اودسي وي او اودس وکړي، د هغه لپاره په جومات کې پاتې کېدل جواز لري، او همدارنګه د جومات څخه تيريدلى هم شي اګر که اودس يې هم نه وي کړى چې کېني پکې نه.

---

(٢) مالک په الموطأ (٦٨٠) کې، او الدارمي (٣١٢)، او عبد الرزاق په خپل مصنف (١٣٢٨) کې روايت کړى، او الباني په "ارواء الغليل" کې صحيح بللى دى (١٢٢).

(٣) احمد (١٥٤٢٣)، او نسائي (١٢٨٠٨) کې روايت کړي دي، او الباني په "إرواء الغليل" (١٢١) کې صحيح بللى دى.

(١) ابن ماجه (٥٩٤)، او ابن حبان (٧٩٩) روايت کړي دي.

خلورم: د قضاى حاجت آداب:

د قضاى حاجت په وخت کې لاندې کارونه مستحب دي:

۱- له خلکو څخه لرې اوسېدل او ځان پټ ساتل.

۲- د ننوتلو پر مهال د مسنون ذکر ويل، او هغه دا دى: «اللهم إني أعوذ بك من الخبث والخبائث». "اې الله زه تاته د شيطانانو او پليتو له شر څخه پناه دروړم".

او د قضاى حاجت په وخت کې دغه څيزونه واجب دي:

۱- له تشو ميتيازو څخه پاکي.

۲- د عورت پټول.

د قضاى حاجت په وخت کې دغه کارونه جواز نلري:

۱- قبلې ته مخ يا شا اړول.

۲- د خلکو په لارو او عامه ځايونو کې قضاى حاجت کول.

۳- په ولاړو اوبو کې ميتيازې کول.

د قضاى حاجت په وخت کې دغه څيزونه مکروه دي:

۱- د قضاى حاجت په وخت کې په ښي لاس د تناسلي آلې لمسول.

۲- په ښي لاس سره استنجا کول او اودس وچول.

۳- خبرې کول مکروه دي، په ځانګړې توګه د حاجت په وخت کې د الله تعالى ذکر او يادول.

پنځم: د استنجا او اودس ماتي احکام:

استنجا: د اوبو په ذريعه له دوو لارو د راوتلو څيزونو د اثر لرې کول.

او استجمار: له اوبو پرته له دوو لارو د بهر راوتونکو څيزونو د اثر لرې کول؛ لکه تيږې او کاغذي دسمال.

د اودس ماتي د څيزونو شرطونه:

۱- بايد (کارول) يې مباح وي.

۲- چې بايد پاک وي.

۳- باید پاکوونکی وي.

۴- هغه باید هډوکي او خوشايي نه وي.

۵- هغه باید د احترام وړ ځيز نه وي؛ لکه هغه کاغذونه چې د الله تعالی نوم پکې وي.

په استجمار په دوو شرطونو سره بسنه کيږي:

۱- بهر شوی ځيز باید د معمول ځای څخه تجاوز ونکړي.

۲- اودس ماتی باید په دريو يا ډيرو پاکو تيږو ترسره شي.

شپږم: د اودس احکام:

اودس د دريو عبادتونو لپاره اړين دی:

۱- لمونځ؛ فرض وي که نفل وي.

۲- قرآن راخيستل.

۳- طواف.

د اودس شرطونه:

۱- اسلام.

۲- عقل.

۳- تمييز (د ښه او بد ترمنځ فرق کول).

۴- نيت: چې ځای يې زړه، دی او ويل يې بدعت دی.او ځوک چې غواړي اودس وکړي نو نيت يې کړی.ليکن د اودس د اندامونو مينځل د يخنی يا پاکوالي په نيت؛ اودس نه دی.

۵- د حکم استصحاب يا ملتيا: تر هغه وخته دې يې د ماتولو نيت نه کوي تر څو يې چې طهارت بشپړ شوی نه وي.

۶- د اودس د واجبوونکي قطع کيدل (لرې کيدل)، له هغو څخه مستثنا دي: ځوک چې سلس البول، او يا مستحاضه وي.

۷- له هغه ځخه مخکي استنجا یا استجمار د هغه چا لپاره چي تشي میتیازي او غټي میتیازي ورځخه خارج شي.

۸- د اوبو پاکوالی او اباحت یي.

۹- د هغه څه لري کول چي پوستکي ته د اوبو رسولو مخه نیسي.

۱۰- د لمانځه وخت داخلېدل د هغه چا لپاره چي دایمي بې اودسي ولري.

د اودس فرضونه:

۱- د مخ مینځل، په شمول د: مضمضې (خولې ته اوبه اچول) او استنشاق (پوزې ته اوبه اچول).

۲- د لاسونو مینځل سره له څنګلو.

۳- د غوږونو په ګډون د ټول سر مسح کول.

۴- د پښو مینځل سره له ښنګرو.

۵- د اودس د اندامونو ترتیب.

٦- موالات (پرلپسې والی): د غړو تر منځ اوږده فاصله باید نه وي.

د اودس طریقه:

۱- تسمیه: بسم الله ویل.

۲- د لاسونو مینځل درې ځله.

۳- درې ځلې د مخ مینځل، په شمول د: مضمضې (خولې ته اوبه اچول) او استنشاق (پوزې ته اوبه اچول).

۴- تر څنګلو پورې د لاسونو مینځل درې ځلې، له ښي لاس ځخه یې پیلوي او بیا چپ لاس مینځي.

۵- د غوږونو په شمول د سر مسح کول.

٦- د پښو مینځل له ښنګرو سره، درې وارې، له ښی پښې ځخه یې پیلوي او بیا چپه پښه مینځي.

د اودس ماتونکي:

۱- هغه څه چې له دوو لارو څخه راوځي لکه: تشې میتیازې باد او غټې میتیازې.

۲- له بدن څخه په ډېره پیمانه ناپاک څیز راوتل.

۳- د خوب یا بل څه په ذریعه د عقل زوال کیدل.

۴- لاس سره د شرمگاه لمس کول - مخکنۍ یا وروستنۍ - پرته له پردې څخه.

۵- د اوښ غوښه خوړل.

۶- له اسلام څخه وتل - الله دې موږ او مسلمانان له دې څخه وساتي -

اووم: په ماسیو او جرابو د مسحې کولو احکام:

۱- ماسۍ: هغه څه چې د چرم او داسې نورو څیزونو څخه جوړیږي او په پښو کیږي.

۲- جورابې: هغه څه چې د وړی او پنبې څخه وي او په پښو کې اغوستل کیږي.

پردې دواړو د مسحې کولو شرطونه:

۱- له پوره پاکوالي وروسته دې واغوستل شي.

۲- چې دواړه پښې تر ښنگرو پورې وپوښي.

۳- چې دواړه پاکې وي.

۴- مسح باید د ټاکل شوې مودې لپاره وي.

۵- مسح کول باید د اودس په وخت کې وي نه د غسل په وخت کې.

۶- دا چې ماسۍ او داسې نور څیز مباح وي، او که غصب شوی یا وریښم وي د نارینه و لپاره نو هغې باندې مسح کول روا ندي، ځکه چې په حرامو شیانو باندې رخصت جواز نلري.

د مسحې موده:

د مقیم لپاره: یوه ورځ او یوه شپه، او د مسافر لپاره: درې ورځې او شپې.

د مسحې طریقه:

لاس باید په اوبو سره لوند شي، او د جرابې یا ماسیو پورتنۍ برخه د پښو د گوتو څخه تر ساق پورې یو ځل مسحه شي.

د مسحې باطلوونکی:

۱- د مسحې د مودې پای ته رسېدل.

۲- د یوې یا دواړو جرابو ایستل.

۳- د غټې بې اودسی پېښېدل.

په ماسیو باندې د مسحې کولو حکم:

دا یو رخصت دی، او دا کار ترسره کول د ماسیو د ویستلو او بیا د پښو مینځلو څخه غوره دی؛ د الله تعالی رخصت اخیستل، او د رسول الله صلی الله علیه وسلم پیروي کول، او د بدعت مخالفت ګڼل کیږي.

په پټیو، بنداژونو او پلسترونو مسح کول:

سپلنټېونه (پټۍ او بنداژ): کوم چې پر ماتو شوو ځایونو تړل کیږي؛ د پلستر یا سیخونو او داسې نورو په څیر.

او بنداژونه: کوم چې پر زخم، پرې شوي، یا سوځیدلي ځای باندې تړل کیږي؛ توکر او داسې نور.

او پلسترونه: کوم چې د درملنې لپاره په زخمونو یا پندونو (دانو) باندې نښلول کیږي.

هغو باندې د مسح کولو حکم:

جواز لري: ترڅو چې ورته اړتیا وي، په دې شرط چې د ضرورت له ځای څخه تجاوز ونکړي.

او جواز نلري: کله چې هغو ته اړتیا نه وي، او د هغو په وېستلو کې ستونزه او ضرر نه وي.

هغو باندې د مسحې طریقه:

د هغې شاوخوا باید و مینځل شي، او له ټولو خواو څخه ورباندې مسح وشي، او د اودس له ځای څخه پرته نور ځایونه نه مسح کیږي.

اتم: د تیمم احکام:

تیمم: په خاصه طریقه د پاکوالي په نیت په خاورو سره د مخ او لاسونو مسح کولو ته ویل کیږي.

حکم یې:

د اودس او غسل پر ځای تیمم کول جواز لري کله چې اوبه نه وي، او یا یې استعمالول ستونزمن وي.

د مشروعيت حکمت يې:

تيمم د محمد صلى الله عليه وسلم د امت له ځانګړنو څخه دی. او په تيرو امتونو کې دا معموله نه وه، دا د الله له خوا دې امت ته د پراخۍ له وجې څخه ده، او د هغه له خوا احسان دی پر دې امت باندې.

هغه حالتونه چې تيمم پکې جواز لري:

۱- کله چې اوبه نه وي، که په کور کې اوبه نه وي او يا په سفر کې، خو چې وئې لټوي او پيدا يې نه کړې.

۲- که له ځان سره اوبه ولري چې د څښاک او پخلي لپاره ورته اړتيا وي، نو که له هغه څخه د ځان پاکولو لپاره ګټه واخلي، د هغه ضرورت ته زيان رسوي، لکه د خپل ځان، يا د نورو انسانانو او حيواناتو له تندې ويره ورسره وي.

۳- که چيرې د ناروغۍ يا په رغيدو کې د ځنډ له امله د اوبو په استعمال سره بدن ته د ضرر ويره وي.

۴- که د يوې ناروغۍ له امله اوبه نه شي استعمالولی او د هغې له وجې حرکت نشي کولی، او د اودس ورکولو لپاره څوک و نه لري، او ويره ولري چې وخت به تير شي.

۵- که د يخنۍ له وجې د اوبو د استعمال څخه ويره ولري، او د تودېدو لپاره څه پيدا نه کړي، تيمم دې وکړي او لمونځ دې وکړي.

د تيمم طريقه:

خپلو لاسونو سره دې خاوره ووهي په داسې حال کې چې ګوتې يې خلاصې وي، بيا دې د خپلو ګوتو په ورغوو سره خپل مخ مسح کړي، او د لاسونو مخ دې په خپلو لاسونو مسح کړي، او ټول مخ او لاسونه دې مسح کړي.

د تيمم باطلونکي:

۱- د اوبو شتون که چيرته تيمم د هغې د نه شتون له امله ترسره شوی وي.او يا د هغې د استعمال توان پيدا شي کله چې تيمم د هغې د نه استعمالولو لامل ناتواني وي.

۲- په هغه څه باطلیږي چې اودس پرې فاسدیږي، او یا پر هغه څه چې غسل پرې واجبیږي، لکه جنابت، حیض او نفاس.

د هغه کس حکم چې د اوبو د استعمال او تیمم کولو توان نلري:

که څوک اوبه یا خاوره و نلري او یا داسې حالت ته رسیدلی وي چې پوستکی یې د اوبو یا خاورو د لمس کولو توان ونلري، نو پدې حالت کې دې خپل وضعیت ته په کتو سره لمونځ وکړي، پرته له اودس او تیمم څخه، ځکه چې الله تعالی پر نفس د هغه له وسه ډیر ندی مکلف کړی. او که له دې وروسته اوبه یا خاوره وموندل شوه او یا یې د کارولو توان درلود؛ نو هغه دې ادا شوی لمونځ بیا نه تکراروي؛ ځکه چې هغه څه یې کړي چې امر پرې شوی و، د الله تعالی ددې قول مطابق: ﴿فَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ مَا ٱسۡتَطَعۡتُمۡ﴾[التغابن: ١٦]. (نو تاسو له الله نه ووېرېږئ څومره چې تاسو کولی شئ) [التغابن: ١٦]، او د هغه صلی الله علیه وسلم په قول چې فرمایي: «إذا أمرتكم بأمر فأتوا منه ما استطعتم» "کله چې زه تاسو ته د یو څه امر وکړم، څومره چې تاسو کولی شئ هغومره وکړئ"[1].

فایده: کله چې یو څوک د جنابت څخه تیمم وکړي او بیا اوبه ومومي، هغه باید غسل وکړي.

نهم: د حیض او نفاس احکام:

لومړی : حیض:

دا طبیعي او عادي وینه ده چې په معلوم وخت کې د رحم له لاندې برخې څخه بهر راځي. ډیری وختونه، هره میاشت شپږ یا اوه ورځې راځي، او ممکن چې له دې څخه ډېر او یا لږ وي. د ښځې میاشت اوږدیږي او لنډیږي څرنگه الله تعالی د هغې جوړښت ترکیب کړی وي.

د حایضې احکام:

۱- حیض لرونکې ښځه د حیض په وخت کې لمونځ نه کوي او روژه نه نیسي، او له هغې څخه نه قبلیږي.

۲- حیض لرونکې ښځه که له حیض څخه پاکه شوه نو پرته له لمانځه د روژې قضایي راوړي.

---

(۱) بخاري (۷۲۸۸) او مسلم (۶۰٦٦) له ابوهریره رضي الله عنه څخه روایت کړې دی.

۳- هغې لپاره د کعبې طواف جواز نلري.قرآن نه لولي.جومات کې نه کېني، د خاوند لپاره تر هغه وخته پورې په فرج کې له هغې سره جماع کول حرام دي تر څو چې حيض يې ودرېږي او غسل وکړي.

۴- د حايضې ښځې خاوند ته روا ده چې له فرج پرته له هغې څخه خوند واخلي، لکه ښکلول، لمس کول او داسې نور.

۵- د حيض په حالت کې د خاوند لپاره دا روا نه ده چې هغې ته طلاق ورکړي.

طهر او پاکوالى: هغه د وينې بندېدل دي، نو کله چې وينه ودرېږي نو هغه پاکه شوه او د حيض موده يې ختمه شوه، نو هغه بايد غسل وکړي. بيا ټول هغه څيزونه چې د حيض له امله منع شوي و ترسره کولی شي.

او که له حيض وروسته يې نسواري يا زيړ رنګ وليد، نو هغې ته دې هيڅ پام نه کوي.

دويم: نفاس:

دا هغه وينه ده چې رحم يې د زېږون پر مهال او وروسته له زېږون څخه خارجوي، او دا هغه پاتې وينه ده چې د اميندوارۍ په جريان کې بنده وي.

او نفاس د حيض په څير دى: په هغه څه کې چې جواز لري لکه خوند اخيستل، پرته له فرج څخه.

او په هغه څه کې چې حرام دي: لکه په فرج کې جماع، د روژې نيول، لمونځ، طلاق، طواف، د قرآن تلاوت او په جومات کې پاتې کېدل منع دي، او د غسل کولو واجبيدل کله چې د هغې وينه بنده شي لکه د حائضې ښځې.

او هغه دې د روژې قضايي راوړي پرته له لمانځه څخه، نو د حايضې ښځې په څېر دې د لمونځ قضايي نه راوړي.

ډېره موده يې څلوېښت ورځې دي، که د نفاسه ښځې څخه وينه د څلوېښتو ورځو څخه مخکې بنده شي، نو د نفاس دوره يې ختمه شوه، نو بايد غسل وکړي، لمونځ وکړي او ټول هغه څه وکړي چې د نفاس له امله ترې منع شوي وه.

دویم مطلب: لمونځ

لومړی: د اذان او اقامت احکام:

اذان د پیغمبر (صلی الله علیه وسلم) د هجرت په لومړي کال پیل شو، او د هغې د مشروعیت دلیل: دا وه چې کله د هغوی لپاره د وخت پیژندل ستونزمن شول، دوی مشوره وکړه چې د هغې لپاره علامه او نخښه وټاکي، عبدالله بن زید رضي الله عنه دا اذان په خوب کې ولید، او وحی د هغه تصدیق وکړ.

او اذان: د لمانځه د وخت د داخلیدو اعلان دی.او اقامت: د لمانځه د قائمولو خبرتیا ده.

اذان او اقامت کفایي فرض دی د نارینه و د جماعت لپاره د فرض کړ شوي لمونځونو لپاره. او دا دواړه د اسلام له ظاهري عباداتو څخه دي، چې معطلول يې جواز نلري.

د اذان شرطونه:

۱- مؤذن باید نارینه وي.

۲- اذان باید په ترتیب سره وي.

۳- اذان باید پرله پسې ترسره شي.

۴- اذان باید د وخت له داخلیدو وروسته وشي. د سهار او جمعې لومړی اذان لدې څخه مستثنا دي.

د اذان سنتونه:

۱- چې خپلې ګوتې په غوږونو کې کیږدي.

۲- په لومړي وخت کې اذان کول.

۳- د حي الصلاة او حي على الفلاح پر مهال ښي او چپ لوري ته مخ ګرځول.

۴- باید ښه غږ ولري.

۵- د اذان په الفاظو کې باید معتدل اوسي، نه يې ډير ژر ژر ووايي او نه دې ډير اوږد کړي.

٦- د اذان په هره جمله کې باید وقفه وکړي.

۷- د اذان پر مهال قبلې ته مخ ګرځول.

۸- اذان پنځلس جملې دی لکه څرنګه به چې بلال رضي الله عنه د رسول الله صلى الله عليه وسلم په حضور کې اذان ویل.

د اذان الفاظ:

(الله أکبر): الله لوی دی، څلور ځلې.

(أشهد أن لا إله إلا الله): زه شاهدي ورکوم چې له الله پرته بل معبود نشته، دوه ځلې.

(أشهد أن محمدًا رسول الله): زه شاهدي ورکوم چې محمد د الله رسول دی، دوه ځلې.

(حي على الصلاة): لمانځه ته راشئ، دوه ځلې.

(حي على الفلاح): د کامیابۍ په لور راشئ، دوه ځلې.

بیا وایي: (الله أکبر): الله لوی دی، دوه ځلې.

بیا د (لا إله إلا الله)، له الله پرته بل معبود نشته، په یو ځل ویلو باندې(اذان)ختموي.

او د سهار په وخت کې د حي الفلاح څخه وروسته به (الصلاة خیر من النوم) ورزیاتوي، یعني لمونځ له خوبه غوره دی، دوه ځلې؛ ځکه چې دا هغه وخت دی چې ډیرى خلک پدې وخت کې ویده وي.

او اقامت یوولس جملې دی، چې باید په هغې کې حدر وشي، یعني په سرعت سره وویل شي؛ ځکه چې دا حاضرو کسانو ته خبر ورکول دي، او استرسال یا اوږدولو ته یې اړتیا نشته.

صیغه یې په لاندې ډول ده:

(الله أکبر): الله لوی دی، دوه ځلې.

(أشهد أن لا إله إلا الله): زه شاهدي ورکوم چې له الله پرته بل معبود نشته، یو ځل.

(أشهد أن محمدًا رسول الله): زه شاهدي ورکوم چې محمد د الله رسول دی، یو ځل.

(حي على الصلاة): د لمونځ په لور راشئ، یو ځل.

(حي على الفلاح): د کامیابۍ په لور راشئ، یو ځل.

(قد قامت الصلاة): لمونځ قایم شو، دوه ځله.

(الله أکبر): الله لوی دی، دوه ځلې.

(لا إله إلا الله): له الله پرته بل معبود نشته، يو ځل.

د هغه چا لپاره چې اذان واوري مستحب دي چې هغه څه ووايې چې مؤذن يې وايي، پرته له (حي على الصلاة)، او(حي على الفلاح) څخه، پدې وخت کې بايد: (لا حول ولا قوة إلا بالله) ووايي، يعني نشته زور او ځواک پرته له الله څخه، بيا پر رسول الله صلى الله عليه وسلم درود وايي. بيا له هغه وروسته وايي: «اللهم رب هذه الدعوة التامة، والصلاة القائمة، آت محمدًا الوسيلة والفضيلة، وابعثه مقامًا محمودًا الذي وعدته، إنك لا تخلف الميعاد» "اې الله، اې د دې بشپړ دعوت څښتنه، محمد ته وسيله او فضيلت ورکړه، او هغه د ستاينې مقام ته ورسوه، چې تا ورسره وعده کړې وه، بيشک چې ته وعده خلافي نه کوې"[1].

او وايي: «رضيت بالله ربًّا، وبالإسلام دينًا، وبمحمد صلى الله عليه وسلم نبيًّا». "زه په دې راضي يم چې الله زما رب دی، او اسلام زما دين دی، او محمد صلى الله عليه وسلم زما نبي دی".

له اذان څخه وروسته پرته له عذر او د راستنېدو په نيت له جومات څخه وتل روا ندي.

او کله چې دوه لمونځونه يوځای شي، يو اذان بسنه کوي او هر لمونځ لپاره جلا جلا اقامت ويل کيږي.

دويم: د لمانځه حيثيت او فضيلت:

لمونځ د ايمان له دوو شهادتونو وروسته د اسلام تر ټولو موکد رکن دی، او ځانګړې ځای لري، کوم چې الله تعالى په خپل رسول صلى الله عليه وسلم باندې د معراج په شپه په اسمان کې فرض کړ. دا د لمونځ د عظمت څرګندونه کوي، او د الله تعالى په نيز د لمونځ فرضيت او مکانت باندې دلالت کوي.

په ډېرو احاديثو کې پر خلکو باندې د لمونځ فضيلت او فرضيت نقل شوي دي. او د هغه فرضيت په اسلام کې له ضرورياتو څخه دی.

(۱) شيخ عبدالعزيز بن باز رحمه الله په خپل مجمع الفتاوی (۱۴۱/۲۹) کې فرمايلي دي: (بيهقي د جابر رضی الله عنه په روايت کې په ښه سند سره «إنك لا تخلف الميعاد» اضافه کړې دی وروسته له هغه ددې قول څخه: «الذي وعدته»).

او هغه څه چې د هغه په فرضیت او تاکید باندې دلالت کوي: د قرآن او سنتو ډېر نصوص دي، له هغې جملې څخه:

۱- الله تعالی فرمايي: ﴿إِنَّ ٱلصَّلَوٰةَ كَانَتۡ عَلَى ٱلۡمُؤۡمِنِينَ كِتَٰبٗا مَّوۡقُوتٗا ١٠٣﴾ [النساء: ۱۰۳] (بېشکه لمونځ له شروع نه په مومنانو باندې په (معلومو) وختونو کې فرض کړی شوی دی) [النساء: ۱۰۳].

يعني: فرض کړل شوی دی په کومو وختونو کې چې رسول الله صلی الله علیه وسلم له خوا بيان شوي دي.

۲- الله تعالی فرمايي: ﴿وَمَآ أُمِرُوٓاْ إِلَّا لِيَعۡبُدُواْ ٱللَّهَ مُخۡلِصِينَ لَهُ ٱلدِّينَ حُنَفَآءَ وَيُقِيمُواْ ٱلصَّلَوٰةَ﴾ [البينة: ٥]. (حال دا چې دوی ته حکم نه و ورکړی شوی مگر په دې چې دوی دې د الله عبادت کوي، په داسې حال کې چې دين (عبادت) دغه (الله) لره خالص کوونکي وي (او) حنيفان (له باطله حق ته راګرځېدونکي) وي، او (د دې چې) دوی دې لمونځ قايموي) [البينة: ٥].

۳- الله تعالی فرمايي: ﴿فَإِن تَابُواْ وَأَقَامُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتَوُاْ ٱلزَّكَوٰةَ فَإِخۡوَٰنُكُمۡ فِي ٱلدِّينِۗ﴾ [التوبة: ١١]. (نو که دوی توبه وباسي او لمونځ قايم کړي او زکات ادا کړي، نو بيا ستاسو وروڼه دي په دين کې) [التوبة: ١١].

۴- له جابر رضی الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمايل: «إن بين الرجل وبين الشرك والكفر: ترك الصلاة» "د انسان او شرک او کفر تر منځ: د لمانځه پرېښودل دي"[۱].

۵- له بريده رضی الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمايل: «العهد الذي بيننا وبينهم الصلاة، فمن تركها فقد كفر» "زموږ او د دوی تر منځ تړون لمونځ دی، نو چا چې دا پرېښود نو هغه کافر شو"[۲].

---

(۲) مسلم روايت کړی دی (۸۲).

(۱) ترمذي (۲٦٥) کې روايت کړی، او الباني په صحيح الترغيب و الترهيب کې صحيح بللی دی.

د هغه چا په کفر باندې د علماوو اجماع ده چې له فرضیت څخه یې انکار کوي. لیکن چا چې د سستۍ او غفلت له وجې یې پرېښوده، نو صحیح خبره داده چې دا هم کافر کیږي، د مخکني صحیح حدیث په استناد سره، او په دې اړه د صحابه و د اجماع له مخې.

دریم: د لمانځه شرطونه:

۱- د وخت داخلیدل:

د الله تعالی ددې قول پر بنیاد: ﴿إِنَّ ٱلصَّلَوٰةَ كَانَتۡ عَلَى ٱلۡمُؤۡمِنِينَ كِتَٰبٗا مَّوۡقُوتٗا ١٠٣﴾ [النساء: ۱۰۳]. (بېشکه لمونځ له شروع نه په مومنانو باندې په (معلومو) وختونو کې فرض کړی شوی دی) [النساء: ۱۰۳]. یعنې په ټاکل شوي وخت کې فرض کړل شوي دي.

د ټاکل شوي لمونځونو وختونه په لاندې ډول دي:

الف- سهار: له سهار څخه تر لمر لوېدو پورې.

ب- ماسپښین: د لمر له زوال څخه تر هغه وخته پورې چې د څیزونو سیوري په اوږدوالي کې یو شان شي.

ج- مازدیگر: د ماسپښین د وخت له پای څخه تر لمر زیړېدو پورې او د ضرورت وخت یې تر لمر لوېدو پورې دی.

د-ماښام: له لمر لوېدو څخه تر دې چې سور شفق (د اسمان د غاړو سوروالی) غیب شي.

ماخوستن: د ماښام د پای وخت څخه تر نیمې شپې پورې.

۲- د عورت پټول:

دا هغه څه دي چې باید وپوښل شي، او ښکاره کیدل یې بد وي او له هغه څخه شرم کیدلی شي. د سړي عورت د نوم له غوټۍ څخه تر زنګون پورې دی، او ښځه د لمانځه پر مهال له مخ پرته ټول عورت دی. او که د پردیو نارینه و په حضور کې وي نو مخ دې پټ کړي، یعنې: هغوی د هغې محرم نه وي.

۳- له نجاست څخه ځان ساتل:

او نجاست: دا یوه مخصوصه پلیتي ده، چې د هغه جنس د لمانځه مانع ګرځي؛ لکه تشې میتیازې، غټې میتیازې، وینه او داسې نور، او هغه په بدن، داغ او جامو کې وي.

۴- قبلې ته مخامخ کېدل:

قبله، کعبه شریفه ده، ځکه په دې نوم نومول شوې ده چې د خلکو تگ راتگ ورته کیږي، قبلې ته له مخامخ کېدو پرته لمونځ نه کېږي. د الله تعالی ددې قول پر بنیاد: ﴿وَحَيْثُ مَا كُنتُمْ فَوَلُّواْ وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُۥ﴾ [البقرة: ١٤٤]. (او تاسو چې په هر ځای کې یئ، نو خپل مخونه د هغهٔ په طرف وگرځوئ) [البقرة: ١٤٤].

۵- نیت:

دا په لغت کې: اراده، او په اصطلاح کې: الله تعالی ته د نږدې کیدو لپاره د عبادت کولو عمل ترسره کولو اراده کول دي. او ځای یې زړه دی، نو ضرور نده چې تلفظ یې وشي، بلکې دا کار بدعت دی.

خلورم: د لمانځه ارکان:

او هغه څوارلس رکنونه دي:

لومړی رکن: د توان په صورت کې ولاړېدل: د الله تعالی پدې قول سره: ﴿وَقُومُواْ لِلَّهِ قَٰنِتِينَ ٢٣٨﴾ [البقرة: ٢٣٨]، (او الله ته ودرېږئ اطاعت کوونکي) [البقرة: ٢٣٨]، او د عمران رضي الله عنه څخه مرفوع حدیث چې: «صل قائمًا، فإن لم تستطع فقاعدًا، فإن لم تستطع فعلى جنب» "په ولاړه لمونځ وکړه، که د هغه توان دې نه درلود، نو په ناسته، او که د هغه توان دې نه درلود، نو په څنگ"[1].

که د ناروغی له وجې په ولاړه لمونځ نشي کولی؛ د خپل حالت سره سم دې لمونځ وکړي، په ناست یا په څنگ سره.او د ناروغ په څیر: ویرېدونکی، بربنډ، او هغه څوک چې د درملني لپاره ناست یا پرېوتلو ته اړتیا لري چې ولاړېدلی نشي، همدا ډول له ولاړیدو څخه معذور دی څوک چې د امام تر شا لمونځ کوي او امام یې په ناسته لمونځ کوي، نو که امام په ناسته لمونځ وکړي د هغه شاته کسان دې هم د امام د متابعت له وجې په ناسته لمونځ وکړي.په ناسته باندې د نفل

---

(۱) بخاري روایت کړی (۱۱۱۷).

لمونځ کول روا دي، که څه هم د ولاړ پاتې کېدلو توان هم وي، لیکن ثواب به یې د ولاړ کس په څېر نه وي.

دویم رکن: په پیل کې تکبیر تحریمه ویل:

د هغه صلى الله عليه وسلم د دې وینا په وجه چې فرمایي: «ثم استقبل القبلة وكبِّر» «بیا قبلې ته مخامخ شه او تکبیر وواېه»[1].

او صیغه یې دا ده چې ووایي: الله أکبر (الله لوی دی) او ددې صیغې پرته بل څه باندې نه صحیح کیږي.

دریم رکن: د فاتحې لوستل:

د هغه صلى الله عليه وسلم د دې وینا په وجه چې فرمایي: «لا صلاة لمن لم يقرأ بفاتحة الكتاب» "د هغه چا لپاره لمونځ نشته چې فاتحة الکتاب یې نه وي تلاوت کړی"[2].

څلورم رکن: په هر رکعت کې رکوع:

د الله تعالى پدې قول سره: ﴿يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱرۡكَعُواْ وَٱسۡجُدُواْ﴾ [الحج: ٧٧]. (ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی! تاسو رکوع کوئ او سجده کوئ) [الحج: ٧٧].

پنځم او شپږم رکنونه:

له رکوع څخه راپاڅېدل، نېغ ولاړېدل، لکه څنګه چې له رکوع څخه مخکې وو، ځکه چې هغه صلى الله عليه وسلم دې کار ته دوام ورکړی.

او هغه صلى الله عليه وسلم هغه کس ته چې لمونځ یې سم نه ادا کاوه وویل: «ثم ارفع حتى تعتدل قائمًا» "بیا پاځېږه تر څو چې نېغ ودرېږې"[3].

اووم رکن: په اوو اندامونو سجده کول:

(٢) بخاري (٦٢٥١) او مسلم (٨٨٤) له ابوهریره رضی الله عنه څخه روایت کړی دی.
(٣) بخاري (٧٥٦)، او مسلم (٨٧٢)، له عبادة بن الصامت رضي الله عنه څخه روایت کړی دی.
(٤) بخاري (٧٩٣)، او مسلم (٣٩٨)، له ابو هریره رضي الله عنه څخه رړایت کړی دی.

او هغه تندی او ورسره پزه، دواړه لاسونه، زنګونونه او د پښو څوکې دي، د هغه صلی الله علیه وسلم په قول: «أمرنا أن نسجد على سبعة أعظم: الجبهة، وأشار بيده إلى أنفه، والكفين، والركبتين، وأطراف القدمين» "هغه موږ ته په اوو اندامونو سره د سجدې کولو امر کړی: تندی، او په خپل لاس سره یې پوزې ته اشاره وکړه، دواړه لاسونه، زنګونونه او د پښو څوکې"(١).

اتم رکن: له سجدې څخه پاڅېدل او د دوو سجدو تر منځ کېناستل:

د عائشې رضی الله عنها په حدیث کې راغلي دي: «كان النبي صلى الله عليه وسلم إذا رفع رأسه من السجدة، لم يسجد حتى يستوي جالسًا» "نبي کریم صلی الله علیه وسلم به چې کله له –رومبۍ- سجدې نه سر مبارک راپورته کړ، نو –دویمه- سجده به یې تر هغې نه کوله چې برابر به کښېناست"(٢).

نهم رکن: په ټولو رکنونو کې داډ سکون (پیدا کول:)

او هغه سکون او ډاډ ده که څه هم لږه وي، ځکه رسول الله صلی الله علیه وسلم هغه چا ته چې لمونځ یې سم نه ادا کاوه وویل: «حتى تطمئن» "تر څو چې ډاډ پیدا کړې" (٣).

دوه رکنونه: لسم او یوولسم:

اخري تشهد او ناسته یې: د ابن مسعود رضي الله عنه د مرفوع حدیث له مخې: «إذا صلى أحدكم فليقل: التحيات لله والصلوات والطيبات، السلام عليك أيها النبي ورحمة الله وبركاته، السلام علينا وعلى عباد الله الصالحين، أشهد أن لا إله إلا الله وأشهد أن محمدًا عبده ورسوله» «کله چې له تاسو څخه یو څوک لمونځ وکړي، نو هغه دې ووایي: (التحيات لله والصلوات و الطيبات، السلام عليك أيها النبي ورحمة الله وبركاته، السلام علينا وعلى عباد الله الصالحين، أشهد أن لا إله إلا الله، وأشهد أن محمدا عبده ورسوله). (ټول ژبني، بدني، او مالي عبادتونه الله جل جلاله لره دي، سلام او د الله رحمتونه او برکتونه دې وي پر تا ای پیغمبره، سلام دې وي پر

---

(٢) بخاري (٨١٢)، او مسلم (٤٩٠)، له ابن عباس رضي الله عنهما څخه روایت کړی دی.

(٣) مسلم (٤٩٨) روایت کړی.

(٤) بخاري (٧٢٤)، او مسلم (٣٩٨)، له ابو هریرة رضي الله عنه څخه روایت کړی دی.

مونږ او د الله پر نيکو بنده ګانو، ګواهي ورکوم چې له الله تعالی پرته بل هيڅوک د عبادت وړ نشته او ګواهي ورکوم چې محمد صلی الله عليه وسلم د الله بنده او رسول دی»[1].

دولسم رکن: په وروستي تشهد کې پر رسول الله ﷺ باندې درود ويل:

دا چې ووايي: «اللهم صلِّ على محمد»، "اې الله پر محمد صلی الله عليه وسلم ثنا او درود ووايه"، او له دې نه زيات هغه سنت دی.

ديارلسم رکن: د دې رکنونو تر منځ ترتيب:

ځکه چې رسول الله صلی الله عليه وسلم به دا کار په ترتيب سره کاوه. او ويې ويل: «صلوا كما رأيتموني أصلي». «داسې لمونځ کوئ لکه څنګه چې تاسو ما وينئ چې زه لمونځ کوم». او کوم کس چې لمونځ يې سم نه ادا کاوه هغه ته يې د لمونځ ترتيب په "بيا" ويلو سره وښود.

څوارلسم رکن: سلام ګرځول:

د هغه صلی الله عليه وسلم پدې وينا سره: «وتحليلها التسليم» "او د هغه څخه خلاصېدل سلام ګرځول دي"[2].

پنځم: د لمانځه واجبات

او هغه اته دي:

١- د پيل تکبير څخه پرته نور ټول تکبيرونه.

٢- په رکوع کې يو ځل «سبحان ربي العظيم» ويل. او زيات ويل يې تر درېو پورې سنت دي، او دا ټيټه درجه د کمال ده، او تر لسو پورې چې هغه يې لوړه اندازه ده.

٣- له رکوع څخه د پاڅيدو په وخت کې «سمع الله لمن حمده» وييل، د امام او منفرد لپاره.

٤- له رکوع څخه د نيغ ودريدلو په وخت کې: «ربنا ولك الحمد» ويل.

---

(٢) بخاري (٧٩٧)، او مسلم (٤٠٢) روايت کړې دی.

(١) احمد (١٠٠٦)، ابوداود (٦١)، ترمذي (٣) او ابن ماجه (٢٧٥) له علي رضي الله عنه څخه روايت کړې دی، او الباني په "صحيح ترمذي" کې صحيح بللی دی.

٥- د سجدې په وخت کې يو ځل «سبحان ربي الأعلى» وييل. او تر درې ځلې ويل يې سنت دي.

٦- د دوو سجدو په منځ کې يو ځل «ربي اغفر لي» ويل. او تر درې ځلې ويل يې سنت دي.

٧- لومړی تشهد: هغه داسې چې ووايي: «التحيات لله، والصلوات والطيبات، السلام عليك أيها النبي ورحمة الله وبركاته، السلام علينا وعلى عباد الله الصالحين، أشهد أن لا إله إلا الله، وأشهد أن محمدًا عبده ورسوله». «ټول ژبني، بدني، او مالي عبادتونه الله جل جلاله لره دي، سلام او د الله رحمتونه او برکتونه دې وي پر تا ای پیغمبره، سلام دې وي پر مونږ او د الله پر نیکو بنده ګانو، ګواهي ورکوم چې له الله تعالی نه پرته بل هیڅوک د عبادت وړ نشته او ګواهي ورکوم چې محمد ﷺ د الله بنده او رسول دی».

٨- د لومړي تشهد لپاره ناسته.

شپږم: د لمانځه سنتونه:

د لمانځه د سنتو په پرېښودلو سره لمونځ نه فاسدېږي. دا دوه ډوله دي: لفظي سنتونه او فعلي سنتونه.

لومړی: لفظي سنتونه:

١- د استفتاح (د لمانځه د پیل) دعاء، او هغه څو صیغې لري، د هغې له جملې څخه: «سبحانك اللهم وبحمدك، وتبارك اسمك، وتعالى جدك، ولا إله غيرك». «ای الله! تا په پاکۍ سره يادوم او ستا ستاینه کوم، او مبارک دی نوم ستا، او لوی دی شان او شوکت ستا، او بې له تا نه بل هیڅوک د بنده ګۍ وړ نه شته».

٢- د فاتحې نه مخکې أعوذ بالله ويل، دا چې ووايي: (أعوذ بالله من الشيطان الرجيم)، زه له رټل شوي شيطان نه په الله تعالی پورې پناه نيسم.

٣- د قرائت نه مخکې بسمله (بسم الله) ويل: دا چې ووايي: (بسم الله الرحمن الرحيم)، د الله په نوم پیل کوم چې ډېر مهربان او بښونکی دی.

٤- په رکوع او سجدو کې د تسبيح له يو ځل څخه ډېر ويل.

٥- له یو ځل څخه دغه قول ډیر وویل شي: «رب اغفر لي»، اې الله ما ته بخښنه وکړه. د دوو سجدو ترمنځ.

٦- دغه قول: «ملء السماوات، وملء الأرض، وملء ما بينهما، وملء ما شئت من شيء بعد»، «د آسمانونو او ځمکې او د هغو تر منځ د مخلوقاتو د ډکوالي په اندازه، او په اندازه د ډکوالي د هغو شیانو چې تا وورووسته غوښتي دي»، ورووسته لدې قول څخه: «ربنا ولك الحمد». "ای زمونږ پروردګاره! تا لره پوره ستاینه ده".

٧- د فاتحې سورت نه ورووسته قراءت کول.

٨- ددې وینا وییل: «اللهم إني أعوذ بك من عذاب جهنم، ومن عذاب القبر، ومن فتنة المحيا والممات، ومن فتنة المسيح الدجال». "ای الله زه تاته د جهنم له عذاب نه، د قبر له عذاب نه، او د ژوند او مرګ له فتنې نه، او د مسیح دجال له فتنې څخه پناه در وړم".او په اخري تشهد کې له دې دعا څخه علاوه نورې دعاګانې ویل.

دویم: فعلي سنتونه:

١- په څلورو ځایونو کې د اوږو او غوږونو په برابرۍ د لاسونو پورته کول:

الف- د تکبیر تحریمه پر مهال.

ب- د رکوع پر مهال.

ج- کله چې له رکوع څخه ولاړیږي.

د- کله چې دریم رکعت ته ولاړیږي.

٢- د رکوع نه مخکې او ورووسته، ښي لاس پر چپ لاس په سینه کیښودل.

٣- د سجدې ځای ته کتل.

٤- د سجدې پر مهال لاسونه له اړخونو څخه لرې ساتل.

٥- د دوو سجدو په وخت کې خېټه له ورنونو څخه لیرې ساتل.

٦- د لمانځه په ټولو جلسو کې افتراش (کینه (چپه) پښه هوارول او ښی پښه درول)، پرته له ورووستي تشهد څخه په درې او څلور رکعتي لمونځونو کې.

۷- په اخرۍ تشهد کې تورک (ښی پښه «قدم» به ودروي او چپه پښه به د ښی پښې څخه لاندې وباسي او پر ځمکه به کښېني) کول کله چې لمونځ درې یا څلور رکعتي وي.

اووم: د لمانځه طریقه:

۱- رسول الله صلی الله علیه وسلم به چې کله د لمانځه لپاره ودرېده نو قبلې ته به مخامخ ودرېده، لاسونه به یې پورته کړل، او د ګوتو د باطني خوا باندې به یې قبلې ته مخ کړ او ویل به یې: «الله أکبر» "الله لوی دی".

۲- بیا یې چپ لاس په ښي لاس باندې نیوه او په سینه به یې کېښودل.

۳- بیا یې د استفتاح دعا ویله، لیکن پر یو استفتاح باندې یې مداومت ندی کړی، ټولې د استفتاح دعاګانې چې له هغه صلی الله علیه وسلم څخه ثابتې دي، هغې باندې لمونځ پیلول جواز لري، له جملې څخه یې: «سبحانك اللهم وبحمدك، وتبارك اسمك، وتعالى جَدُّك، ولا إله غيرك». «ای الله! تا په پاکۍ سره یادوم او ستا ستاینه کوم، او مبارک دی نوم ستا، او لوی دی شان او شوکت ستا، او بې له تا نه بل هیڅوک د بنده ګۍ وړ نه شته».

٤- بیا به وایې: «أعوذ بالله من الشيطان الرجيم، بسم الله الرحمن الرحيم».

۵- بیا به سورت فاتحه ووایې او کله یې چې پای ته ورسوله (آمین) دې ووایې.

٦- بیا د توان په اندازه له قرآن څخه لولې، د سهار، ماښام او ماخوستن په لومړیو دوو رکعتونو کې به په جهر قراءت کوي، او له دې پرته نورو لمونځونو کې به خفیه ډول قراءت لولې. او د هر لمانځه لومړی رکعت به له دویم رکعت څخه اوږد وي.

۷- بیا لاسونه پورته کوي لکه څنګه یې چې یې په استفتاح کې پورته کړي و.بیا به ووایې: " الله اکبر" الله لوی دی، بیا به رکوع وکړي، خپل لاسونه به په خپلو زنګونونو د ګوتو له پراخولو سره ږدي، او خپله شا دې وغځوي، او خپل سر دې له ملا سره برابر کړي؛ نه دې ډېر پورته کوي او نه دې ډېر ښکته کوي، بیا دې ووایې: «سبحان ربي العظيم» "پاکي ده زما لوی رب لره" یو ځل، تر ټولو کم پوره عدد: درې ځله دی، لکه څنګه چې مخکې یادونه وشوه.

۸ - بیا به خپل سر پورته کړي او وبه وایې: «سمع الله لمن حمده» الله د ثنا ویونکي غږ واورېده. او خپل لاسونه دې پورته کړي لکه څنګه چې یې د رکوع کولو په وخت کې پورته کړي وو.

٩- او کله چې ولاړ شو نو وبه وايي: «اللهم ربنا ولك الحمد، حمدًا كثيرًا طيبًا مباركًا فيه، ملء السماء، وملء الأرض، وملء ما بينهما، وملء ما شئت من شيء بعد، أهل الثناء والمجد، أحق ما قال العبد، وكلنا لك عبد، لا مانع لما أعطيت، ولا معطي لما منعت، ولا ينفع ذا الجد منك الجد». «اى الله! ته زموږ پروردگار يې، تالره پوره ستاينه ده، د آسمانونو او زمکي او د هغو تر منځ د مخلوقاتو د ډکوالي په اندازه، او په اندازه د ډکوالي د هغو شيانو چې تا ووروسته غوښتي دي، اې دستاينې او لويې خاونده! ته چې چاته څه ورکړې، د هغه (څوک) بندوونکی نشته، او ته چې (له چانه) څه بند کړې، د هغه (څوک) ورکوونکی نشته، او فائده نه کوي مالدار ته د هغه مال، ستا د عذاب لرې کولو کې». او دغه اعتدال به يې اوږدولو ..

١٠- بيا تکبير وايي او سجده کوي، او لاسونه دې نه پورته کوي، په تندي، پوزې، دواړه لاسونو، زنگونونو او د پښو په سرونو باندې به سجده وکړي، او د لاسونو او پښو گوتې به يې قبلې ته مخامخ وي، او په سجده کې به اعتدال کوي، او خپل تندى او پوزه به په ځمکه باندې لگوي، او په خپلو لاسونو باندې به تکيه کوي، خپلې څنگلې به پورته نيسي، او خپل لاسونه به د خپلو اړخونو څخه لرې ساتي، خپل خيټه به د خپلو ورنونو څخه پورته کوي، او ورنونه له پښو څخه، او په سجده کې به يو ځل وايي: «سبحان ربي الأعلى» «پاکي بيانوم د خپل پروردگار چې ډير اوچت دی». او د کمال لرِه درجه درې ده، لکه څنگه چې مخکې يادونه وشوه. بيا به دعا وکړي کومه چې په رواياتو کې راغلی.

١١ -بيا به سر پورته کړي او وبه وايي: الله اكبر (الله لوى دى) بيا به هغه خپله کينه (چپه) پښه هواره کړي او ښی پښه به ودروي، او خپل لاسونه به په خپلو ورنونو باندې کيږدي او بيا به ووايي: «اللهم اغفر لي وارحمني، واجبرني، واهدني، وارزقني». "اې الله ما ته بخښنه وکړه او په ما رحم وکړه، ما ته ځواک راکړه، ما ته لارښوونه وکړه او ماته روزي راکړه".

١٢- بيا تکبير وايي او سجده کوي او په دويم رکعت کې هم همداسې کوي لکه په لومړي کې يې چې کړي و.

١٣- بيا به په الله اکبر ويلو سره خپل سر پورته کړي، او د پښو په تلو سره به ولاړ شي، پداسې حال کې چې په زنگونونو او ورنونو يې تکيه کړي وي.

١٤- که ولاړ شو نو قرائت دې پيل کړي. دويم رکعت دې هم د لومړي رکعت په څير ادا کړي.

۱۵ -بيا به د لومړي تشهد لپاره خپور کښيني لکه څرنګه چې د دوو سجدو تر منځه ناست و، ښي لاس به په ښي ورون او چپ لاس به په چپ ورون (پتون) باندې کېږدي، او د خپل ښي لاس غټه ګوته دې منځنۍ ګوتې باندې کېږدي لکه د حلقې په څير، او د شهادت (مسواک ګوته) ګوتې سره به اشاره وکړي او هغې ته به ګوري. او بيا به ووايي: «التحيات لله والصلوات، والطيبات، السلام عليك أيها النبي ورحمة الله وبركاته، السلام علينا وعلى عباد الله الصالحين، أشهد أن لا إله إلا الله وحده لا شريك له، وأشهد أن محمدًا عبده ورسوله» «ټول ژبني، بدني، او مالي عبادتونه الله جل جلاله لره دي، سلام او د الله رحمتونه او برکتونه دې وي پر تا اى پيغمبره، سلام دې وي پر مونږ او د الله پر نيکو بنده ګانو، ګواهي ورکوم چې له الله تعالى نه پرته بل هيڅوک د عبادت وړ نشته او ګواهي ورکوم چې محمد صلى الله عليه وسلم د الله بنده او رسول دى». او هغه به دغه جلسه لنډه کوله .

۱٦ -بيا پاځيږي، تکبير به ووايي او دريم او څلورم رکعت به اداء کړي، او له لومړيو دوو څخه به يې لنډ ادا کوي. او په هغو کې به سورت فاتحه لولي .

۱۷ -بيا د تورک په ډول په اخري تشهد کې کښېني، د تورک مطلب دا دى: چې ښى پښه «قدم» به ودروي او چپه پښه به د ښى پښې څخه لاندې وباسي او پر ځمکه به کښېني .

۱۸- بيا به وروستى تشهد وايي کوم چې د لومړي تشهد په څېر دى. او ورسره دا اضافه کوي: «اللهم صلّ على محمد وعلى آله محمد، كما صليت على آل إبراهيم، إنك حميد مجيد، وبارك على محمد وعلى آل محمد، كما باركت على آل إبراهيم، إنك حميد مجيد». «اى الله! پر محمد صلى الله عليه وسلم او د محمد صلى الله عليه وسلم پر آل باندې درود وليږه، لکه څنګه چې دې د ابراهيم عليه السلام پر آل باندې درود لېږلى دى، په رښتيا سره ته ستايلى شوى، او د لويۍ خاوند يې، اى الله! برکت نازل کړه پر محمد صلى الله عليه وسلم او د محمد صلى الله عليه وسلم پر آل باندې، لکه څنګه چې دې برکت نازل کړى د ابراهيم عليه السلام پر آل باندې په رښتيا سره ته ستايلى شوى او د لويۍ خاوند يې ."

۱۹ -د دوزخ له عذابه، د قبر له عذابه، د ژوند او مرګ له فتنو او د دجال له فتنو څخه الله جل جلاله ته پناه وړي. او په هغه دعاګانو دعا کوي چې په قران او سنتو کې ذکر شوي دي .

۲۰- بیا ښي لور ته سلام اړوي نو وايي: "السلام عليكم ورحمة الله" بیا چپ لور ته همدا رنګه، قبلې ته به مخامخ په سلام پېل کوي او په پوره مخ ګرځولو سره به يې پای ته رسوي.

اتم: د لمانځه مکروهات:

۱- پرته له اړتیا څخه کتل.

۲- اسمان ته سترګې پورته کول.

۳- پرته له اړتیا د سترګو پټول.

۴- د سجدې په وخت کې د لاسونو غځول.

۵- پرته له اړتیا څخه د خولې او پوزې پټول.

٦- د تشو میتیازو او غټو میتیازو له فشار سره، او یا د ډوډۍ په شتون کې لمونځ کول.

۷- له سجدې نه وروسته د تندې او پوزې څخه د نښتو شیانو لرې کول، او د لمانځه له ختمیدو وروسته په پاکولو کې کوم حرج نشته.

۸- د ولاړید پر مهال له اړتیا پرته دیوال او یا ورته څیز ته تکیه کول .

نهم: د لمونځ فاسدونکي:

۱- خوراک او څښاک.

۲- د لمانځه له الفاظو پرته نور څه ویيل.

۳- خندا او قهقهه کول.

۴- په قصدي توګه د لمانځه د يو رکن او يا واجب پرېښودل.

۵- په قصدي توګه د يو رکن يا رکعت زياتول.

٦- د امام څخه مخکې په قصدي توګه سلام ګرځول.

۷- د لمانځه له حرکاتو پرته له ضرورت نه بغیر پرلپسې حرکتونه ترسره کول.

۸- هغه څه کول چې د لمانځه د شرطونو سره مخالف وي؛ لکه د اودس ماتېدل، په قصدي ډول د عورت ښکاره کول، د بدن ډېره برخه له قبلې څخه بې له ضرورت څخه منحرف کول، د نيت قطع کول.

لسم: د سهوې سجده:

سهوه: هېرولو ته وايي، او رسول الله صلی الله علیه وسلم هم په لمانځه کې سهوه شوی و؛ ځکه هېرول د انسان له فطرت څخه دي، او د هغه سهوه د هغه د امت لپاره د الله د نعمت او د هغوی ددین د کمال څخه دي، ترڅو هغه پسې اقتدا وکړي په هغه څه کې چې د هغوی لپاره یې د سهوې پر مهال مقرر کړي دي.

هغه اسباب چې له امله یې د سهوې سجده روا شوې ده:

۱- لومړی حالت:

په لمانځه کې زیاتوالی، یا په عمل کې زیاتوالی او یا په قول کې زیاتوالی وي:

الف- د عمل زیاتوالی: که د لمانځه په جنس کې زیاتوالی وي لکه د ناستې پر ځای ولاړېدل، او یا ولاړېدل د ناستې پر ځای، یا رکوع او سجدې کې زیاتوالی، او که په سهوې سره یې وکړي؛ هغه باید د سهوې سجده وکړي.

ب- د اقوالو زیاتوالی: لکه په رکوع او سجده کې تلاوت کول، که داسې وشي؛ مستحب ده چې دسهوې سجده وکړي.

۲- دویم حالت:

په سهوې سره په لمانځه کې کموالی، او د دوو شیانو څخه په یو سره کیږي:

الف- د رکن پرېښودل: که دا رکن تکبیر تحریمه وي، لمونځ یې ندی شوی، او د سهوې سجده هیڅ ګټه نکوي. او که له تکبیر تحریمه پرته بل رکن وي لکه رکوع یا سجده، او د بل رکعت د ترسره کولو څخه مخکې ورته یاد شو؛ واجب دی چې وروګرځي او ترسره یې کړي او څه چې له هغه وروسته راځي.

او که د بل رکعت له ترسره کولو وروسته ورته یاد شو، نو هغه رکعت چې یو رکن ورڅخه پاتې شوی و باطل دی، او له هغه څخه وروسته رکعت د هغه ځای نیسي.

ب- د واجب پرېښودل: لکه: اول تشهد، یا په رکوع کې د تسبیح هېرول. په دې حالت کې: د سهوې سجده کیږي.

۳- دریم حالت: شک:

مثال: که شک وکړي چې د ماسپښین په لمانځه کې یې درې رکعته لمونځ کړی که څلور رکعته، په دې صورت کې:

الف- نو هغه څه دې وکړي چې هغه ته ترجیح ورکوي؛ او د سهوې سجده کوي.

ب- دا چې د هغه لپاره هیڅ شی ترجیح ونلري؛ نو په یقین باندې دې عمل وشي، او د سهوې سجده دې وشي.

که شک له لمانځه څخه وروسته وي، او یا ډېر شکي انسان وي؛ دې شک ته باید پام و نشي.

فایده: د سهوې سجده باید له سلام څخه مخکې وشي: که د شک یا نقص له امله وي او د هغه په نیز ترجیح شتون ونلري، او له سلام څخه وروسته به وي: که د زیاتوالي یا شک له امله وي چې په ترجیح یې عمل کړی وي، په دې اړه موضوع پراخه ده، ان شاء الله تعالی.

یوولسم: هغه وختونه چې لمونځ کول په کې منع دی:

اصل دا دی چې هر وخت لمونځ کول روا دي، خو شریعت په ځینو وختونو کې له لمانځه منعه کړې چې په لاندې ډول دي:

۱- د سهار له لمانځه وروسته تر لمر ختلو پورې، او کله چې د سترګو په لید د لمر لوړوالی له ځمکې څخه د یو غشي په اندازه وي.

۲ -کله چې لمر د اسمان په منځ کې شي، تر دې چې یو طرف ته کوږ شي، او دا د ممنوع وخت تر ټولو لنډه موده ده.

۳ -د مازدیګر له لمانځه څخه تر لمر لوېدو پورې، او دا د نهیې تر ټولو اوږده موده ده.

هغه لمونځونه چې د نهیې په وخت کې جواز لري:

۱ -د فرض لمونځ د قضا ادا کول.

۲ -سبب لرونکي لمونځونه، لکه: تحیة المسجد، د طواف دوه رکعته، د کسوف لمونځ او د جنازې لمونځ.

۳ -د سهار له لمانځه وروسته د سهار د سنتو ادا کول.

دولسم: د جماعت لمونځ:

دا د اسلامستره نښه ده، يعنې په جوماتونو کې په جماعت سره لمونځ کول، مسلمانان په دې متفق دي چې په جوماتونو کې د پنځه وخته لمونځونو ادا کول يو له تاکيد شوي عبادتونو څخه دي او ستر عبادت دی، په حقيقت کې دا د اسلام ترټولو لوی عبادت دی.

١- د جماعت د لمانځه حکم:

پنځه وخته لمونځونه په جماعت سره په جومات کې توان لرونکو نارينه و باندې واجب دي. په اقامت او سفر کې، د امن او وېرې په حالت کې په عيني ډول واجب دی.

د جماعت پر وجوب قرآن او سنت دلالت کوي، او له پېړيو پېړيو راهيسې پر هغې مسلمانانو عمل کړی دی، وروستيو له مخکنيو څخه را نقل کړې دي.

له قرآن کريم څخه: الله تعالی فرمايي: ﴿وَإِذَا كُنتَ فِيهِمۡ فَأَقَمۡتَ لَهُمُ ٱلصَّلَوٰةَ فَلۡتَقُمۡ طَآئِفَةٞ مِّنۡهُم مَّعَكَ﴾ [النساء: ١٠٢] (او کله چې ته په دوی کې موجود يې، بيا ته دوی ته لمونځ ودروې، نوله دوی نه دې يوه ډله له تا سره ودرېږي) [النساء: ١٠٢].

آيت دې ته اشاره کوي چې د جماعت لمونځ واجب دی. نو مسلمانانو ته د وېرې په حالت کې هم د پرېښودلو اجازه نه ده ورکړل شوې، که واجب نه وی نو د وېرې په حالت کې به په طريقهء اولی ساقط شوی وی. د جماعت لمونځ پرېښودل او په هغه کې تساهل کول د منافقانو له مشهورو صفتونو څخه دي.

او د سنتو څخه: ډېر حديثونه دي، د هغې له جملې څخه لاندې ډول دي:

کوم چې په صحيح مسلم کې راغلي دي أن رجلًا أعمى قال: يا رسول الله، ليس لي قائد يقودني إلى المسجد، فسأله أن يرخص له أن يصلي في بيته، فرخص له، فلما ولّى دعاه فقال: «هل تسمع النداء؟» قال: نعم، قال: «فأجب» يو ړوند سړي ووېل: اې د الله رسوله زه داسې لارښود نه لرم چې ما جومات ته بوځي، نو له هغه څخه يې وغوښتل چې اجازه ورکړي چې په خپل کور کې لمونځ وکړي، هغه ته يې اجازه ورکړه، کله چې هغه ولاړ، نو ورغږ يې کړ، ورته يې ووېل: ايا ته اذان اورې؟ هغه ووېل: هو، وېې ويل: «نو د اذان اجابت وکړه»[1].

---

(١) مسلم (١٤٨٤) د ابو هريرة رضي الله عنه له حديث څخه روايت کړی دی.

نو رسول الله ﷺ هغه ته امر وکړ چې د جماعت د لمانځه لپاره جومات ته ورشي او د اذان اجابت وکړي، که څه هم هغه ړوند و او له سختيو سره مخ و.دا د جماعت د لمانځه په واجبوالي باندې دلالت کوي.

۲- هغه څه چې جماعت پرې لاندې کيږي:

جماعت له امام سره د يو رکعت لمونځ په را گيرولو سره لاندې کيږي، د هغه صلى الله عليه وسلم ددې قول پر بنياد: «من أدرك ركعة من الصلاة فقد أدرك الصلاة» "چا چې يو رکعت لمونځ را گير کړ، هغه لمونځ لاندې کړ"(۱).

۳- هغه څه چې رکعت پرې لاندې کيږي:

رکعت د رکوع په راگيرولو سره لاندې کيږي، که ناوخته راغلي کس خپل امام د رکوع پر مهال لاندې کړ: نو هغه دې په ولاړه تکبير تحريمه ووايي، او بيا دې تکبير ووايي د رکوع لپاره. او که د قيام په وخت کې د تکبير تحريمې په ويلو باندې بسنه وکړي دا د رکوع تکبير پر ځای مجرا کيږي.

۴- هغه عذرونه چې انسان ته د جماعت د لمانځه د پرېښودو اجازه ورکوي:

۱ -ناروغي چې د جمعې او جماعت لمونځ ته راتگ ستونزمن وي.

۲ -د تشو او غټو ميتيازو فشار؛ ځکه چې په لمانځه کې د خشوع مخه نيسي، او دا چې بدن ته ضرر رسوي.

۳ -په هغه وخت کې چې انسان وږى وي او يا نفس يې د خوراک په لټه کې وي، په دې شرط چې هدف يې چلبازي نه وي او يا د جماعت د لمانځه څخه د تخلف عادت جوړ نشي.

۴ -د ځان، مال يا بل څه په اړه د محققې وېرې احساس کول.

ديارلسم: د جُمعې لمونځ:

لومړى: د جُمعې د لمانځه حکم:

دا په هر عاقل، بالغ، نارينه مسلمان، او مقيم چې هېڅ عذر ونلري فرض عين دى.

الله تعالى فرمايي: ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَوٰةِ مِن يَوۡمِ ٱلۡجُمُعَةِ فَٱسۡعَوۡاْ إِلَىٰ ذِكۡرِ ٱللَّهِ وَذَرُواْ ٱلۡبَيۡعَۚ ذَٰلِكُمۡ خَيۡرٞ لَّكُمۡ إِن كُنتُمۡ تَعۡلَمُونَ ٩﴾ [الجمعة: ۹] (اى هغو کسانو

---

(۱) بخاري (۶۰۹)، او مسلم (۶۰۲) د ابو هريرة رضي الله عنه له حديث څخه روايت کړى دى.

چې ايمان يې راوړی دی! کله چې د جمعې د ورځې د لمانځه لپاره اذان وويلی شي، نو تاسو د الله ذکر ته منډې وهئ او اخيستل خرڅول پرېږدئ، دا ستاسو لپاره ډېر غوره دي که تاسو پوهيږئ) [الجمعة: ٩].

او د هغه صلى الله عليه وسلم په قول سره چې فرمايي: «لينتهين أقوام عن ودعهم الجمعات، أو ليختمن الله على قلوبهم، ثم ليكونن من الغافلين» "هغه خلک دې له خپل کار څخه لاس په سر شي چې د جمعې لمانځه ته نه حاضريږي، کنه الله به د دوی پر زړونو مهر ولګوي، بيا به دوی له غافلانو څخه شي"[١].

دوهم: د جمعې د لمانځه د صحت شرطونه:

١ -وخت، او وخت يې د ماسپښين د لمانځه په شان دی. له وخت نه مخکې نه صحيح کيږي او نه دا چې وخت يې تېر شي .

٢ -يوه ډله بايد پکې حضور ولري، او د صحيح قول له مخې لږ تر لږه جماعت درې کسان دي. له يو نفر او دوو څخه نه صحيح کيږي .

٣ -دا چې لمونځ کوونکي بايد په ودانو کورونو کې ميشت وي لکه څرنګه چې د عادت له مخې جوړيږي. که هغه د تقويه شوي کانکريټ، ډبرې، ختې او داسې نورو شيزونو څخه وي. نو په دې اساس د صحرا اوسيدونکو، د خيمو او کيږديو خاوندانو څخه چې ثابت ځای نلری نه صحيح کيږي، بلکې د خپلو ځارويو لپاره د وښو د لټولو لپاره له يو ځای څخه بل ځای ته کډه کوي.

٤ -له هغې څخه مخکې بايد دوه خطبې شتون ولري، ځکه چې رسول الله صلى الله عليه وسلم هغو باندې مواظبت او مداومت کړی دی.

دريم: د جمعې د دوو خطبو رکنونه:

١ -د الله تعالى حمد او دوه شهادتونه.

٢ -پر رسول الله صلى الله عليه وسلم درود ويل.

٣ -د الله تعالى څخه د وېرې امر.

٤ -د قرانکريم څخه يو څه لوستل.

٥ -وعظ او نصيحت.

---

(١) مسلم (٨٦٥) روايت کړی.

څلورم: د جمعې د دوو خطبو مستحبات:

۱ -په منبر خطبه ويل.

۲ -د دوو خطبو د جلا کولو لپاره لنډه ناسته.

۳ -د مسلمانانو او د هغوی د واکمنانو لپاره دعا کول.

۴ -د دوو خطبو لنډوالی.

۵ -خطيب منبر ته د پورته کېدو وروسته خلکو ته سلام اچوي.

پنځم: د جُمعې لمونځ رانيول:

چا چې د جمعې د لمانځه په دويم رکعت کې له امام سره رکوع لاندې کړه؛ هغه د جمعې لمونځ لاندې کړی دی، او په دوه رکعتو سره يې لمونځ پوره کېږي، او که په دويم رکعت کې رکوع لاندې نه کړي؛ نو د جمعې لمونځ له هغه څخه تير شوی، هغه دې د ماسپښين د لمانځه په څير څلور رکعتونه پوره کړي. همدارنګه له چا څخه چې د خوب او يا بل څه له امله د جمعې لمونځ قضا شي، هغه دې د ماسپښين د لمانځه په څير ادا کړي.

شپږم: هغه څه چې د جمعې لمونځ کوونکي باندې منع دي:

۱ -د جمعې په ورځ د امام د خطبې په وخت کې خبرې کول حرام دي. د هغه صلى الله عليه وسلم په دې قول سره: «إذا قلت لصاحبك يوم الجمعة: أنصت، والإمام يخطب، فقد لغوت» "که تا د جمعې په ورځ خپل ملګري ته وويل: چپ شه، په داسې حال کې چې امام خطبه وايي، نو تا د جمعې فضيلت له لاسه ورکړ"[1]. يعنې ستا د جمعې لمونځ فسخه شو، نو د جمعې د لمانځه ثواب هغه ته نه شته، بلکې د ماسپښين د لمانځه ثواب ورته رسيږي.

۲ -د خلکو له اوږو تيريدل، مګر دا چې هغه امام وي، او يا داسې تش ځای ته ځان ورسوي او بله چاره نه وي مګر همدا يوه چاره.

اووم: د جمعې د ورځې مستحبات:

---

(۱) بخاري (۹۳٤)، او مسلم (۸۵۱) روايت کړی دی.

۱ -مسواک وهل.

۲ -عطر لګول، که شتون ولري.

۳ -د جمعې لمانځه ته وختي وتل.

۴ -جومات ته په پښو تلل او سوارلی سره نه تلل.

۵ -امام ته نږدې کېدل.

٦ -دعا.

۷ -د سورت الکهف لوستل.

۸ -پر رسول الله صلی الله علیه وسلم درود ویل.

څوارلسم: د عذر لرونکو خلکو لمونځ:

لومړی: د ناروغ لمونځ:

لومړی: ناروغ باید د خپل توان سره سم لمونځ ادا کړي. د هغه لپاره جواز نلري چې لمونځ وځنډوي تر هغه وخته پورې چې عقل ترې نه وي تللی.

دوهم: ناروغ څنګه لمونځ وکړي؟

۱ -ناروغ باید په ولاړه لمونځ وکړي که د تکلیف او ضرر پرته ولاړېدلی شي، او رکوع او سجده دې وکړي.

۲ -که په رکوع او سجده کولو سره هغه ته ضرر رسیږي په داسې حال کې چې ولاړېدلی شي؛ په ولاړه دې د رکوع لپاره اشاره وکړي، او په ناسته دې د سجدې لپاره اشاره وکړي.

۳ -که په ولاړه لمونځ نه شي کولای، په ناسته دې لمونځ وکړي. سنت دا دي چې د قیام په موقع کې پلتۍ ووهي، د رکوع لپاره اشاره وکړي، او که امکان ولري په ځمکه دې سجده وکړي، که نه نو د سجدې لپاره دې هم اشاره وکړي، خو د رکوع څخه لږه ټیټه .

۴ -که په ناسته باندې لمونځ نشي کولی قبلې ته مخامخ په څنګ (اړخ) دې لمونځ وکړي، او ښي اړخ غوره دی که ورته اسانه وي، او د رکوع او سجدې لپاره دې اشاره وکړي.

٥ -که په اړخ سره لمونځ نشي کولی؛ په ملاستي (شا) باندې دې څملي او لمونځ دې وکړي، او پښې دې قبلې ته مخامخې کړې، د رکوع او سجدې لپاره دې اشاره وکړي.

٦ -که د رکوع او سجدې لپاره په خپل بدن سره اشاره کول ممکن نه وي؛ خپل سر باندې دې اشاره وکړي؛ او که دا هم ورته ستونزمن وي؛ له هغه څخه اشاره کول ساقطیږي، او د لمانځه عملونه دې په خپل زړه کې ترسره کړي، نو د رکوع، سجدې او د جلسې د اعمالو نیت دې وکړي که څه هم هغه په خپل وضعیت کې وي، او د یادو عملونو اذکار دې ووایي.

٧ -ناروغ دې د لمانځه له شرایطو څخه هغه څه ترسره کړي چې توان یې لري، لکه: قبلې ته مخامخ کیدل، په اوبو سره اودس کول، یا تیمم د ناتوانی په حالت کې، او له نجاست څخه پاکوالی، او که د دې توان نه لري، له هغه څخه ساقطیږي، او د خپل حالت سره سم دې لمونځ اداء کړي، او لمونځ دې له خپل وخت څخه نه ځنډوي.

٨ -د ناروغ لپاره سنت دا دي چې د قیام او رکوع پر مهال دې پلتی ووهي، او له هغو څخه پرته دې پښې وغځوي.

دوهم: د مسافر لمونځ:

١- د عذر لرونکو له جملې څخه: مسافر دی، نو هغه لپاره د څلور رکعتي لمونځ دې قصر (لنډ) ادا کړي، له څلورو څخه دوو رکعتونو ته لنډیږي.الله تعالی فرمايي: ﴿وَإِذَا ضَرَبْتُمْ فِي ٱلْأَرْضِ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَن تَقْصُرُواْ مِنَ ٱلصَّلَوٰةِ﴾ [النساء: ١٠١]. (او کله چې تاسو په ځمکه کې سفر کوئ، نو پر تاسو باندې هیڅ ګناه نشته چې له لمانځه نه څه حصه کمه کړئ) [النساء: ١٠١].

او له انس بن مالک رضي الله عنه څخه روایت دی چې فرمايي: موږ له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره له مدینې څخه مکې ته لاړو او دوه دوه رکعته لمونځ مو وکړ، تر دې چې بیرته مدینې ته راغلو. (١)

د مسافر د قصر لمونځ د هغه له هیواد (ښار) څخه په وتلو سره پیلیږي، ځکه چې الله د هغه چا لپاره چې سفر کوي روا ګرځولی چې قصر وکړي. او مخکې لدې چې له خپل هیواد (ښار)

(١) بخاري (١٠٨١)، او مسلم (٦٩٣) روایت کړی دی.

څخه ووځي، نه په ځمکې کې سفر کوونکی او نه مسافر نه بلل کیږي، ځکه چې رسول الله صلی الله علیه وسلم به د سفر په صورت کې لمونځ قصر کاوه.

۲ -هغه مسافه چې مسافر یې پرې کول غواړي د لمانځه لنډول (قصر) یې روا دي، تقریبًا اتیا کیلومتره ده،

۳ -مسافر په راستنېدو کې هم قصر کولای شي تر هغه وخته پورې چې هغه هېواد (ښار) ته ننوځي چې له هغه ځایه وتلی و.

۴ -کله چې مسافر کوم هېواد ته ورسیږي او هلته استوګنه وغواړي؛ هغه لره درې حالتونه دي:

الف- چې د څلورو ورځو څخه د ډېرو ورځو پاتې کېدو نیت وکړي؛ هغه باید له لومړۍ ورځې څخه چې اقامت کوي لمونځ بشپړ ادا کړي، او د سفر له رخصت څخه دې ګټه نه اخلي.

ب- چې د څلور ورځو یا له هغې څخه د لږ وخت لپاره د پاتې کیدو نیت وکړي؛ د هغه لپاره د سفر له قصر او نورو رخصتیو څخه ګټه اخیستل روا دي.

ج- چې د ټاکلې مودې لپاره د پاتې کېدو نیت ونلري، بلکې د ځای د مناسب والي له مخې ممکن یوه ورځ یا لسو ورځو لپاره پاتې شي، او یا دا چې د درملنې یا مراجعې موخه ولري، نو کله چې هدف یې بشپړ شي، خپل هیواد ته ستنیږي، د ده لپاره روا دي چې لمونځونه قصر (لنډ) کړي او د سفر له مرخصیو څخه تر بیرته راستنیدو پورې ګټه واخلي، که څه هم د هغه د پاتې کېدو موده له څلورو ورځو څخه زیاته وي.

۵ -که مسافر د مقیم امام تر شا لمونځ وکړي؛ هغه باید لمونځ پوره ادا کړي، که څه هم د اخري تشهد پرته یې نه وي نیولی.

۶ -که مقیم د مسافر تر شا لمونځ وکړي چې قصر لمونځ کوي؛ مقیم ته لازم ده چې خپل لمونځ د امام تر سلام وروسته بشپړ کړي.

درېیم: د وېرې لمونځ:

د وېرې لمونځ په هر جائز جنګ کې فرض دی، لکه د کفارو، باغیانو او جنګیالیو (فسادیانو) سره، د الله تعالی د دې ارشاد له مخې: ﴿إِنۡ خِفۡتُمۡ أَن يَفۡتِنَكُمُ ٱلَّذِينَ كَفَرُوٓاْۚ﴾ [النساء: ۱۰۱]

(که تاسو وېرېدلئ له دې نه چې کافران شوي خلق به تاسو په فتنه کې واچوي) [النساء: ۱۰۱]، او په دې باندې د هغه چا قياس وکړه چې هغه سره جنگ جواز لري.

او د خوف لمونځ په دوو شرطونو سره روا دی:

۱) دښمن هغه څوک وي چې جنگ ورسره روا وي.

۲) د لمانځه پر مهال پر مسلمانانو د هغوی د برید وېره.

د خوف د لمانځه طریقه:

د ویرې لمونځ گڼ شمېر طریقې لري چې ترټولو مشهوره يې د سهل رضي الله عنه په حدیث کې راغلې ده: دا چې یوه ډله د رسول الله صلى الله عليه وسلم سره ودرېدله، او بلې ډلې دښمن ته مخه کړه، نو کومه ډله چې ورسره وه یو رکعت لمونځ پرې وکړ، بیا ولاړ پاتې شو، او هغوی خپل لمونځ بشپړ کړ، بیا لاړل، او دښمن ته يې مخه کړه، بیا بله ډله راغله، نو هغه د خپل د لمانځه په پاتې رکعت کې د هغوی امامت وکړ، بیا ناست پاتې شو، هغوی خپل لمونځ بشپړ کړ، بیا يې پرې سلام وگرځاوه.(1)

د خوف د لمانځه څخه دغه گټې اخلو:

۱ -په اسلام کې د لمانځه اهمیت، او د جماعت د لمانځه اهمیت، دا چې د جماعت لمونځ حتا په نازکو شرایطو کې هم ساقط شوی ندی .

۲ -له دې امت څخه حرج او ستونزه لرې شوېده. د شریعت پراخوالی او دهغې اعتبار په هر وخت او هر زمان کې .

۳ -د اسلامي شریعت کمال. او دا چې دغه شریعت د هر حالت لپاره هغه څه ټاکلي دي چې ورسره مناسب وي.

پنځلسم: د دوو اخترونو لمونځ:

د مسلمانانو اخترونه الهی اخترونه دي، چې الله تعالی د دوی لپاره وضع کړي دي، دوی له ځانه ندي وضع کړي، او هغوی لره یوازې دوه اخترونه دي، چې هغه: کوچنی اختر او لوی اختر

---

(۱) بخاري (٤١٣٠)، او مسلم (٨٤٢) روایت کړی دی.

دي.د کفارو او یا د بدعتیانو د اخترونو پر خلاف چې الله تعالی هغې باندې نه حکم او نه امر کړی، بلکې دوی له خپل ځانه قانون جوړ کړی دی.

د دوو اخترونو د لمانځه حکم:

هغه کفايي فرض دی، چې رسول الله صلی الله علیه وسلم او خلفاء راشدینو رضي الله عنهم أجمعین پرې همېشوالی کړی، دا د دین له نښانو او شعائرو څخه دي.

د دوو اخترونو د لمانځه وخت: د اختر د لمانځه وخت هغه وخت پیلیږي چې لمر د نېزې په لوړوالي راختلی وي، یعني: د لمر له راختلو څخه پنځلس دقیقې وروسته، او وخت یې د لمر له زوال سره سم ختمیږي.

د دوو اخترونو د لمونځونو طریقه:

۱- په لومړي رکعت کې د تکبیر تحریمې تکبیر ویل کیږي، بیا د استفتاح دعا ویل کیږي، بیا شپږ تکبیرونه ویل کیږي، په هر تکبیر سره لاسونه پورته کیږي، د الله حمد او ثنا ویل او پر رسول الله صلی الله علیه وسلم درود ویل کیږي، بیا بسم الله او اعوذ بالله وایي، او بیا په قراءت پیل کوي.

۲- په دویم رکعت کې د تکبیر له ویلو وروسته پنځه تکبیرونه وایي، بیا اعوذ بالله او بسم الله وایي، او په قراءت پیل کوي، په لومړي رکعت کې له فاتحې وروسته د سورت الاعلی لوستل او په دوهم رکعت کې سورت الغاشیه لوستل مستحب دي.

۳- کله چې امام سلام وګرځوي؛ منبر ته پورته کیږي، دوه خطبې وایي، او د هغو په منځ کې یوه خفیفه ناسته کوي، لکه څنګه چې د جمعې په خطبه کې یې کوي.

د اختر سنتونه:

الف- غسل.

ب- نظافت او خوشبویي استعمالول.

ج- د کوچني اختر په ورځ له کور څخه د وتلو نه مخکې خوراک کول، او لوی اختر کې د لمانځه څخه وروسته له خپلې قرباني څخه خوراک کول، که قرباني یې کړې وي.

د- لمانځه ته په پښو تلل.

هـ - له يوې لارې تلل او له بلې لارې بيرته راتلل.

و- د لمانځه ځاى ته د مقتدي وختي تګ پرته له امام څخه.

تکبير:

د دوو اخترونو په شپو کې، د ذوالحجې په لومړيو لسو ورځو کې، او د تشريق په ورځو کې تکبير ويل سنت دي، او په دوه ډوله دي:

لومړى ډول: مطلق تکبير: کوم چې په معين وخت کې مقيد نه وي.

١- کوچني اختر کې: د اختر په شپه د لمر له لوېدو څخه د اختر د لمانځه تر شروع کېدو پورې.

٢- لوى اختر کې: د ذى الحجې د لومړى ورځې له لمر لوېدو څخه د تشريق د وروستى ورځې تر لمر لوېدو پورې.

دويم ډول: مقيد تکبير: کوم چې د فرض لمونځونو نه وروسته محدود مقيد دى.

١- د محرم کس څخه پرته: د عرفې د ورځې له سهار څخه د تشريق د ورځو د مازديګر پورې.

٢- محرم کس لپاره: د اختر په ورځ د ماسپښين له لمانځه څخه د تشريق د اخري ورځو تر مازديګر پورې.

شپاږسم: د کسوف لمونځ:

د خسوف او کسوف معنا:

خسوف: په شپه کې د سپوږمى د ټولې رڼا او يا د يوې برخې ورکېدل دي.

او کسوف: په ورځ کې د ټول لمر وړانګې ورکېدل يا د يوې برخې ورکېدل دي.

د کسوف د لمانځه حکم:

موکد سنت دى، چې د رسول الله صلى الله عليه وسلم له عمل څخه ثابت دى، نو هغه صلى الله عليه وسلم د کسوف لمونځ ادا کړ کله چې د هغه په زمانه کې لمر ونيول شو، او همدارنګه

دې لمونځ باندې هغه صلی الله علیه وسلم امر کړی، او علماوو په اجماع سره د هغې پر مشروعیت اتفاق کړی دی.

وخت يې:

د خسوف او يا کسوف له پيل څخه تر څرګنديدو پورې، چې هغه د خسوف او کسوف له منځه تلل دي.

طريقه يې:

د رکعتونو شمېر يې دوه رکعته دی، چې په لوړ آواز سره تلاوت کوي، او طريقه يې په لاندې ډول ده:

الف- تکبير تحريمه وايي، استفتاح، اعوذ بالله او بسم الله وايي، سورة فاتحه تلاوت کوي، بيا اوږد قرائت کوي.

ب- بيا اوږده رکوع کوي.

ج- بيا له رکوع څخه پاڅيږي او وايي: (سمع الله لمن حمده)، بيا سورة فاتحه تلاوت کوي، بيا اوږد قرائت کوي ليکن له لومړي رکعت څخه بايد لنډ وي.

د- بيا اوږده رکوع کوي چې د لومړی رکوع څخه لنډه وي.

ه- بيا له رکوع څخه پاڅيږي او وايي: (سمع الله لمن حمده) (الله د هغه ستاينه اوري).

و- بيا دوه اوږدې سجدې کوي.

ز- بيا د دويم رکعت لپاره پاڅيږي، چې د لومړي رکعت په څير دی، خو تر هغه لنډ.

د هغې سنتونه:

الف- د هغې لپاره غږ کول: الصلاة جامعة (لمونځ تيار دی).

ب- په جماعت سره لمونځ کول.

ج- په رکوع، سجده او قيام کې اوږدلوالی.

د- دويم رکعت بايد له لومړي رکعت څخه لنډ وي.

ه - له هغې وروسته وعظ کول، او طاعتونو ته مخه کول او له منکراتو څخه ډډه کولو باندې ټينګار.

و - ډېره دعا، عاجزي، استغفار، او صدقه ورکول.

اوولسم: د باران (استسقاء) لمونځ:

استسقاء: د وچکالۍ په وخت کې له الله تعالی څخه د باران د ورېدلو په هدف د باران غوښتنه ده.

د استسقا لمونځ او دمشروعیت وخت:

د استسقا لمونځ هغه مهال روا کیږي چې وچکالي وي، ځمکه وچه شي، باران ودریږي، او د هغې د بندېدو له امله ضرر پیښ شي، نو د دوی لپاره بله چاره نه شته پرته له دې چې خپل رب ته تضرع وکړي او د باران غوښتنه وکړي او د هغه څخه په ډول ډول زاريو مرسته وغواړي:

الف- کله په جماعت او کله هم په انفرادي توګه لمونځ کول.

ب- او کله د جمعې په خطبه کې دعا کول، خطیب به دعا کوي او نور مسلمانان د هغه د دعا لپاره "آمین" وايي.

ج- او کله پرته له لمونځ او خطبې څخه په هر وخت کې دعا کول.

د استسقا د لمانځه حکم:

د سبب په موجودیت کې موکد سنت دی، ځکه چې رسول الله صلی الله علیه وسلم کړی دی، لکه څنګه چې د عبد الله بن زید رضي الله عنه په حدیث کې راغلي دي: "خرج النبي صلى الله عليه وسلم إلى المصلى، فاستسقى، واستقبل القبلة، وقلب رداء، وصلى ركعتين" "رسول الله صلی الله علیه وسلم د لمانځه ځای ته ولاړ، او د باران غوښتنه يې وکړه، قبلې ته يې مخ کړ، څادر يې په بل مخ کړ، او دوه رکعته لمونځ يې وکړ" [(١)].

د استسقا د لمانځه طریقه:

د استسقا د لمانځه طریقه په خپل وضعیت کې لکه د اختر د لمانځه په څېر ده، د اختر د لمانځه په څېر په عیدګاه کې يې ادا کول دي، او احکام يې د اختر د لمانځه د احکامو په څېر دي؛ د رکعتونو په شمیر کې، په لوړ غږ تلاوت کول، او دا چې د خطبې څخه مخکې ادا کیږي، او په

(١) بخاري (١٠١٢)، او مسلم (٨٩٤) روایت کړی دی.

اضافي تکبیرونو کې په لومړي او دویم رکعت کې د تلاوت څخه مخکې، لکه څنګه چې مخکې د دوو اخترونو په لمانځه کې تشریح شوه.او یوه خطبه ویل کیږي.

اتلسم: د جنازې لمونځ:

لومړی: د ځنکدن او مړي احکام:

۱- هغه کس چې د چا د ځنکدن په وخت له هغه سره وي: سنت دا ده چې هغه لره (لا اله الا الله) تلقین کړي.

۲- د ځنکدن پر مهال د مړي مخ قبلې ته ګرځول سنت دي.

۳- سترګې یې پټې کړای شي.

۴- له مړینې وروسته مړی په جامو کې پټول.

۵- د مړي ژر تر ژره چمتو کول.

٦- په بیړې سره یې د پورونو ادا کول واجب دي.

۷- مړي ته باید غسل او کفن ورکړل شی، او دا فرض کفایي دي.

دوهم: مړي باندې د لمانځه احکام:

حکم یې: فرض کفایي دی:

شرطونه یې:

۱- قبلې ته مخامخ کېدل.

۲- د عورت پټول.

۳- له نجاست څخه ځان ساتل.

۴- د لمونځ کوونکي پاکوالی او د هغه کس چې لمونځ پرې کیږي.

۵- د لمونځ کوونکي اسلام او د هغه کس اسلام چې هغه باندې لمونځ کیږي.

٦- په جنازه کې ګډون که په هیواد کې وي.

۷- باید مکلف وي.

رکنونه يې:

۱- قيام يا ولاړېدل.

۲- څلور تکبيرونه.

۳- د فاتحې سورت لوستل.

۴- پر رسول الله صلی الله عليه وسلم درود ويل.

۵- مړي ته دعا کول.

٦- ترتيب.

۷- سلام ګرځول.

سنتونه يې:

۱- له هر تکبير سره د لاسونو پورته کول.

۲- اعوذ بالله ويل.

۳- د ځان او مسلمانانو لپاره دعا کول.

۴- په خفيه سره قرائت کول.

۵- د څلورم تکبير نه وروسته او له سلام نه مخکې لږ تم کېدل.

٦- ښی لاس په چپ لاس پر سينه ايښودل.

۷- د سلام په وخت کې ښي لوري ته مخ اړول.

طريقه يې:

امام او منفرد د نارينه مړي ته د هغه د سينې په برابری درېږي او ښځينه مړي ته په وسط کې ودرېږي، او تکبير تحريمه وايي، اعوذ بالله وايي، د استفتاح دعا نه لولي، بسم الله وايې او بيا وروسته د فاتحی سورت لولي.

بيا تکبير وايي، او له هغه وروسته پر رسول الله صلی الله عليه وسلم درود وايي، بيا تکبير وايي، او د مړي لپاره په هغه څه باندې دعا غواړي چې نقل شوي دي، لکه د پيغمبر صلی الله

عليه وسلم دغه قول: «اللهم اغفر لحينا وميتنا، وصغيرنا وكبيرنا، وذكرنا وأنثانا، وشاهدنا وغائبنا، اللهم من أحييته منا فأحيه على الإيمان، ومن توفيته منا فتوفه على الإسلام، اللهم لا تحرمنا أجره ولا تضلنا بعده» "اې الله زمونږ ژوندي او زمونږ مړي، زمونږ ماشومان او بوډاګان، زمونږ نارينه او ښځينه، زمونږ حاضران او غايبانو ته بخښنه وکړه، اې الله زمونږ څخه دې چې څوک ژوندي ساتلې دي د ايمان په رڼا کې يې ژوندی وساته، او زمونږ څخه چې څوک وفاتوې د اسلام په رڼا کې يې وفات کړه، اې الله موږ لره په دې مړي (باندې د صبر کولو) له اجر څخه مه محروموه او وروسته له هغه څخه مو مه ګمراه کوه"[1]. او يا دغه دعا ويل: «اللهم اغفر له وارحمه، وعافه واعف عنه، واكرم نزله، ووسع مدخله، واغسله بالماء والثلج والبرد، ونقه من الخطايا كما نقَّيت الثوب الأبيض من الدنس، وأبدله دارًا خيرًا من داره، وأهلاً خيرًا من أهله، وزوجًا خيرًا من زوجه، وأدخله الجنة، وأعذه من عذاب القبر، ومن عذاب النار» "اې الله دا مړی وبخښه او رحم پرې وکړه، له سختيو يې وساته، او معافي ورته وکړه، د ده ښه ميلمستيا وکړه، د ورتلو ځای يې پراخه کړه، او په اوبو او واوره او ګلۍ باندې يې ووينځه، او د ګناهونو څخه يې داسې پاک کړه څنګه چې تا سپينه جامه له خيرې څخه پاکه کړې ده، او دده د کور نه ده ته غوره کور ورکړه، او اهل؛ غوره د ده له اهل څخه، او غوره ملګری دده له ملګري نه، او جنت ته يې داخل کړه، او د قبر او جهنم د عذاب څخه يې وساته".بيا به تکبير ووايي، او د لږ وخت لپاره دې تم شي، بيا به ښي لوري ته يو ځل سلام ووايي.

دريم مطلب: زکات

١- د زکات تعريف او مقام:

زکات په لغت کې: ودې او ډېروالي ته وايي.

زکات په اصطلاح کې: يو شرعي واجب حق دی په خاص مال کې د خاصې ډلې لپاره.

---

(١) ابو داود (٣/٢١١)، او ترمذي (١٠٢٤) له ابو هريرة رضي الله عنه څخه روايت کړی دی.[٢٨] مسلم (٩٦٢) له عوف بن مالك رضي الله عنه څخه روايت کړی دی.

او دا د اسلام له رکنونو څخه دريم رکن دی. دا په قرآن کريم کې په دوه اتيا ځايونو کې د لمانځه سره يو ځای ذکر شوی دی چې د هغې په عظمت او ارزښت دلالت کوي.

الله تعالی فرمايي: ﴿وَأَقِيمُوا۟ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتُوا۟ ٱلزَّكَوٰةَ﴾ [البقرة: ٤٣] (او تاسو لمونځ قايموئ او زکات ورکوئ) [البقرة: ٤٣]. او هغه صلی الله عليه وسلم فرمايلي: «بُني الإسلام على خمس: شهادة أن لا إله إلا الله وأن محمدًا رسول الله، وإقام الصلاة، وإيتاء الزكاة، وحج البيت، وصوم رمضان». "اسلام په پنځو شيانو ولاړ دی: گواهي ورکول چې له الله پرته بل معبود نشته او دا چې محمد صلی الله عليه وسلم د الله رسول دی، لمونځ قايمول، زکات ورکول، حج کول، او د رمضان مياشت روژه نيول"[1].

مسلمانانو د هغې په فرضيت باندې اجماع کړې، او د هغه چا په کفر باندې چې د هغې له فرضيت څخه انکار کوي، او د هغه چا سره جنگ کول چې زکات نه ورکوي.

٢- د زکات د وجوب شرطونه:

الف- آزادي: په غلام باندې واجب نده؛ ځکه چې هغه مال نه لري، او څه يې چې په لاس کې دي هغه د مالک دي، نو د هغه زکات په مالک باندې دی.

ب- اسلام: په کافر باندې واجب ندی؛ ځکه دا تقرب او اطاعت دی، او کافر د تقرب او اطاعت لپاره اهل ندی.

ج- د نصاب مالکيت: له نصاب څخه چې کم وي هغې باندې زکات واجب ندی، او هغه د مال معلوم مقدار دی.

د- بشپړ مالکيت: دا چې مال په بشپړه توگه د شخص ملکيت وي، په هغه مال باندې زکات نشته چې مالکيت يې نه وي ثابت شوی، لکه د کتابت پور.

هـ- مال باندې يو کال تيريدل: د عائشې رضی الله عنها د حديث پر بنياد: «لا زكاة في مال حتى يحول عليه الحول» «تر څو چې يو کال تېر نه شي مال باندې زکات نشته»[2].

---

(٢) خاري (٨)، او مسلم (١١١)، د ابن عمر رضي الله عنهما څخه روايت کړې دی.

(١) ترمذي (٦٣) او (٦٣١)، او ابن ماجه (١٧٩٢) روايت کړی دی.

۳- هغه مالونه چې زکات پکې واجبیږي:

لومړی: څاروي:

او هغه: اوښان، غواګانې او پسونه دي، او زکات يې په دوو شرطونو واجبیږي:

۱ -چې د لوشلو او بچي راوړلو لپاره وي، نه د کار لپاره.

۲ -سائمه وي (هغه چې څرول کیږي). په هغو څارویو باندې زکات نشته چې د هغو لپاره واښه په بیه اخیستل کیږي، او یا يې له بوټو یا نورو شیانو څخه راټول کړي وي. او نه په هغو کې شته چې په کال کې څه موده څرېږي نه ټول کال او یا ډېره برخه يې.

د څارویو د زکات نصاب:

۱- د اوښ زکات:

که شرطونه پوره وي؛ هر پنځم اوښ کې یو پسه دی، هرو لسو کې دوه پسونه، هرو پنځلسو کې درې پسونه، او په هرو شلو کې څلور پسونه. لکه څنګه چې سنت او اجماع پر دې باندې دلالت کوي، کله چې پنځه ویشتو ته ورسیږي نو په هغې کې بنت مخاض دی او هغه دا چې: یو کال يې پوره کړی وي او دوهم کال ته داخله شوې وي، او د نه شتون په صورت کې ابن لبون (د اوښ نر بچی چې دویم کال يې بشپړ کړی وي) د هغې په ځای ورکولی شي.

او کله چې اوښان شپږ دېرشو ته ورسیږي؛ هغې باندې بنت لبون واجبیږي، کومه اوښه چې دوه کاله يې بشپړ کړي وي.

کله چې اوښان شپږ څلوېښتو ته ورسیږي؛ هغې باندې حقة واجبیږي، چې درې کاله يې بشپړ کړي وي.

او کله چې اوښان یو شپېتو ته ورسیږي؛ هغې باندې جذعة واجبیږي، هغه چې څلور کاله يې بشپړ شوي وي.

او کله چې اوښان شپږ اویا ته ورسیږي؛ هغې باندې دوه بنت لبون واجبیږي.

کله چې اوښان یو نوي ته ورسیږي؛ هغې باندې دوه حقې واجبیږي.

او کله چې د اوښانو شمېر له يو سل او شل څخه زيات شي، نو هغې باندې درې بنت لبون واجبيږي، او بيا په هرو څلوېښتو اوښانو کې يوه بنت لبون واجبيږي، او بيا په هرو پنځوسو اوښانو کې يوه حقه واجبيږي.

٢- د غواګانو زکات:

کله چې شرطونه پوره شي، او دېرشو ته ورسيږي تبيع او يا تبيعه پکې واجبيږي: هغه خوسکي يا خوسکۍ ته ويل کيږي چې هر يو يې يو کال پوره کړی وي او دويم کال يې پيل کړی وي.

او له دېرشو څخه کم باندې زکات نشته.

او کله چې څلويښتو ته ورسيږي، يوه مسنه غوا وربانديې واجبيږي، کومه چې: دوه کاله يې پوره شوي وي.

کله چې د غواګانو مجموعه له څلويښتو څخه زياته شي نو په هرو دېرشو باندې يو تبيع او يا تبيعه، او په هرو څلويښتو کې يوه مسنه واجبيږي.

٣- د پسونو زکات:

که د پسونو شمېر څلوېښتو ته ورسېږي، که هغه پسه وي يا وزه، نو هغې باندې يو پسه واجبيږي، چې هغه د پسه بچی دی او يا د وزې ښځينه بچی دی.

که د پسونو شمېر له څلوېښتو څخه کم وي، هغې باندې زکات نشته.که د پسونو ټولټال شمير يو سل او يوويشت ته ورسيږي، هغې باندې دوه پسونه واجبيږي. که دوه سوه او يو ته ورسيږي، هغې باندې درې پسونه واجبيږي.

بيا له دې مقدار وروسته فرض استقرار پيدا کوي، او په هر سلو پسونو باندې يوه پسه واجبيږي، او په څلورو سوو پسونو باندې څلور پسونه واجبيږي، او داسې نور په همدې ترتيب سره.

دويم: د ځمکې د حاصلاتو زکات:

د ځمکې حاصلات په دوه ډوله دي:

١) غلې دانې او ميوې.

٢) معدنونه (منرالونه).

لومړی ډول: غلې دانې او میوې:

په غله جاتو کې لکه: غنم، وربشې او وریجې زکات واجبیږي. او په مېوو کې لکه: کجورې او ممیزاو په نورو نباتاتو لکه، حبوبات او سبزیجاتو کې زکات نه واجبیږي.

د غلو او میوو د زکات د واجبېدو شرطونه:

۱) چې ذخیره وي: په هغه شي باندې زکات نشته چې نه وي ذخیره شوي لکه مېوې او سبزیجات.

۲) چې د اندازه کولو وړ وي: نو په هغه څه باندې زکات نشته چې په شمېرلو یا تول باندې خرڅېږي لکه هندوانه، پیاز، انار او داسې نور.

۳) چې نصاب ته ورسیږي: چې دا پنځه وسقه (شپېته پیمانې، یا ٦٥٣ کیلو گرام) وي او له دې څخه په کم څه باندې زکات نشته.

۴) چې نصاب د زکات د فرض کېدو پر مهال کې په ملکیت کې وي.

چا چې د زکات له وخت نه وروسته خپل کړ، په هغه باندې زکات فرض ندی، لکه د حاصل له راټولو وروسته چا اخیستی وي او یا چا تحفه ورکړی وي.

د زکات د واجبېدو وخت:

په حبوباتو او میوو کې زکات هغه وخت واجبېږي کله چې پاخه شي. د پخېدو نښه په لاندې ډول ده:

الف- په حبوباتو کې: کله چې کلک او سخت شي.

ب- د کجوري په میوو کې: کله چې سور یا زیړ شي.

ج- په انگورو کې: تر څو نرم او خواږه شي.

نصاب یې:

د حبوباتو او میوو نصاب: پنځه وسقه (شپېته پیمانې، یا ٦٥٣ کیلو گرامه).او وسق شپېته صاعه (پیمانې) دي، نو نصاب درې سوه نبوي صاعه دي، او نصاب په کیلوگرامو کې تقریبا ۹۰۰ کیلوگرامه دی.

هغې کې د زکات واجب اندازه:

په هغه څه باندې چې پرته له وسایلو او لګښت څخه خړوبیږي عُشر واجبېږي، لکه د باران او د چینو په اوبو سره چې خړوبې شوي وي.

په هغه څه باندې چې په لګښت او سختۍ خړوبیږي په هغې کې د عُشر نیمايي واجبېږي، لکه هغه څه چې د څاګانو او سیندونو څخه د څارویو یا عصري ماشینونو په واسطه خړوبیږي.

دوهم ډول: (معدنونه) منرالونه:

هغه څه چې له ځمکې څخه راویستل کیږي: معدنونه (منرالونه)، دا هغه څه دي چې له ځمکې څخه رایستل کیږي پرته لدې چې د هغې له جنس څخه وي؛ لکه سره زر، سپین زر، اوسپنه او جواهر.

د زکات د واجبېدلو وخت یې:

کله چې هغه ترلاسه کړي او مالکیت یې ولري؛ پرته له ځنډ څخه یې باید زکات وباسي، ځکه چې د یو کال تېرېدل په کې لازم ندی. نصاب یې د سرو او سپینو زرو نصاب دی، او د هغې د قیمت د عُشر څلورمه برخه باید ترې زکات ورکړل شي.

دریم: د اثمانو (قیمتي شیانو) زکات:

او اثمان: سره زر، سپین زر او بانکي نوټونه دي، چې زکات ورکول یې واجب دي او دلیل یې د الله تعالی قول دی: ﴿وَٱلَّذِينَ يَكۡنِزُونَ ٱلذَّهَبَ وَٱلۡفِضَّةَ وَلَا يُنفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ فَبَشِّرۡهُم بِعَذَابٍ أَلِيمٖ ٣٤﴾ [التوبة: ٣٤] (او هغه کسان چې سره زر اوسپین زر خزانه کوي او هغه د الله په لاره کې نه لګوي، نو دوی ته د ډېر دردوونکي عذاب زېری ورکړه) [التوبة: ٣٤].

او په حدیث کې راغلي: «ما من صاحب ذهب ولا فضة لا يؤدي فيها حقها؛ إلا إذا كان يوم القيامة صفحت له صفائح من نار» «د سرو زرو او سپینو زرو هیڅ مالک نشته چې حق یې نه ادا کوي؛ مګر دا چې د قیامت په ورځ به د ده لپاره د اور تختې کېښودل شي»[١].

---

(١) بخاري (١٤٠٢)، او مسلم (٢٢٨٧)، له ابو هريرة رضي الله عنه څخه روایت کړی دی.

علماوو په دې خبره اتفاق کړی چې زکات په سرو زرو او سپینو زرو واجب دی، او بانکنوټونه هم د سرو او سپینو زرو په شان حکم لري؛ ځکه چې دا د نغدو معاملو په بدل کې د هغو ځای ناستي دي.

په اثمانو کې د زکات نصاب او د زکات اندازه:

هر کله چې سره زر شل مثقالو ته ورسیږي، زکات پرې واجبیږي. او سپین زر دوه سوه اسلامي درهمو ته ورسیږي: د عُشر څلورمه برخه یې باید زکات ورکړل شي، که په نغدو تبدیلې شي او که تبدیلې نشي، او د سرو زرو نصاب د سعودي په جنیه سره: یوولس جنیه او د یو جنیه درې اوومه برخه ده. او د سپینو زرو نصاب په سعودي ریالونو سره چې له سپینو زرو څخه وي، شپږ پنځوس ریاله دی، او یا په حاضر وخت کې د دودیزو کاغذي پیسو معادل، نو د سعودي د سپینو زرو ریال ارزښت د کاغذي پیسو له طریقه ټاکل کیږي، او په شپږ پنځوس کې ضربیږي، او نتیجه یې چې هر څه وي هغه نصاب دی.

فایده: که غواړې د خپل مال زکات وباسې؛ نصاب باید په څلویښتو تقسیم کړې، او کومه نتیجه چې لاس ته راځي هغه واجب مقدار دی.

څلورم: د سوداګریزو مالونو زکات:

دا هغه څه دي چې د پلورلو، اخیستلو، او ګټې لپاره چمتو شوي وي. سوداګریزو مالونو کې د غیر نغدي پیسو ټول ډولونه شامل دي؛ لکه موټر، جامې، ټوکر، اوسپنه، لرګي او داسې نور چې د تجارت لپاره چمتو شوي وي.

په سوداګریزو مالونو کې د زکات د فرضیت شرطونه:

۱- دا چې په کار سره د هغو مالک وي: لکه خرڅول، کرایه ورکول او داسې نور د ګټې اخیستلو لارې.

۲- د تجارت په نیت د هغو مالک وي: نیت یې د کسب او مال لاسته راوړل وي، ځکه چې عملونه په نیت ولاړ دي، او تجارت عمل دی، نو د نورو اعمالو په شان نیت هم ورسره تړلی وي.

۳- دا چې قیمت یې د دوو نقدو څخه یو ته په نصاب کې ورسیږي.

۴- د یو حول تېرېدل، چې هغه د کال تېرېدل دي.

د مالونو د زكات وركولو طريقه:

د مالونو قيمت د كال په پاى كې د دوو نقدو (سره زر يا سپينو زرو) له مخې ټاكل كيږي او زكات يې وېستل كيږي، كله چې د دوو نقدو سره يې قيمت معلوم شي او له هغو څخه يو باندې نصاب ته ورسيږي؛ د هغې د قيمت د لسمې څلورمه برخه ايستل كيږي.

پنځم: د فطر (صدقه) سرسايه:

۱- تعريف يې:

دا هغه صدقه ده: چې د روژې د مياشتې په پاى كې واجبيږي. او د هجرت په دويم كال كې فرض شوى ده.

حكم يې:

د فطر صدقه په هر مسلمان واجب ده چې د اختر په ورځ او شپه كې د ځان او كورنۍ لپاره د كفايت څخه زيات خوراك ولري. په هر مسلمان، نارينه او ښځينه، ماشوم او بوډا، آزاد او غلام باندې فرض ده. ددې حديث پر اساس: «فرض رسول الله زكاة الفطر على العبد والحر والذكر والأنثى، والصغير والكبير، من المسلمين» "رسول الله صلى الله عليه وسلم په هر مسلمان غلام او آزاد، نر او ښځې، ماشوم او بوډا باندې صدقه فطر فرض كړې ده"[1]. او فرض: د واجب او الزاميت په معنا دى.

د مشروعيت حكمت يې:

ابن عباس رضي الله عنهما فرمايي: «فرض رسول الله صلى الله عليه وسلم زكاة الفطر؛ طهرة للصائم من اللغو والرفث، وطعمة للمساكين» "رسول الله صلى الله عليه وسلم د فطر صدقه د روژه نيونكي لپاره د فضول او فحش خبرو څخه د پاكوالي او د مسكينانو لپاره د يوې مړى ډوډى لپاره فرض كړې ده»[2].

د وجوب او ادا كولو وخت يې:

د فطر صدقه زكات وركول د اختر د شپې د لمر له لوېدو څخه پيليږي، او مستحب ده چې د اختر په ورځ د اختر لمانځه ته له تللو مخكې ادا شي، د اختر له لمانځه نه وروسته كول يې جواز

(۲) بخاري (۱٤۳۲)، او مسلم (۹۸٤)، له ابن عمر رضي الله عنهما څخه روايت كړى دى.

(۱) بو داود (۱٦۰۹)، او ابن ماجه (۱۸۲۷) روايت كړى دى، او الباني په «صحيح الجامع» كې صحيح بللى دى.

نلري. که د اختر د لمانځه څخه وروسته يې وځنډوي؛ نو قضايي ادا کول يې پرې واجب دي، او دغه کس د ټاکل شوي وخت څخه وروسته په ځنډولو سره د ګناه مرتکب شوی دی.

دا ممکن ده چې د اختر څخه يوه يا دوه ورځې وړاندې ادا شي.

٥- اندازه يې او هغه څه چې سرسايه ورباندې ادا کيږي:

د هيواد د خلکو لپاره د معمول خوړو يو صاع (پيمانه)؛ لکه وريجې، خرما، غنم او داسې نور. او د يو صاع (پيماني) اندازه: تقريبا درې کيلوګرامه ده. په بدل کې يې د قيمت ويستل د پيسو په ورکولو سره جواز نلري؛ ځکه چې دا د رسول الله صلى الله عليه وسلم د حکم خلاف دي.

٦- د زکات ادا کول او د مصرف ځای يې:

د ادا کولو وخت يې:

زکات بايد سمدلاسه ادا شي کله چې يې ټاکل شوی وخت راشي. پرته له ضرورته د هغې ځنډول جواز نلري، لکه دا چې مال په کوم لرې هېواد کې وي او د وکالت لپاره څوک نه وي.

د ادا کولو ځای يې:

زکات په هغه ملک کې ورکول غوره دي چې مال په کې وي.په لاندې حالتونو کې له هغه هيواد څخه چې مال په کې دي بل هيواد ته ليږدول جواز لري:

الف- کله چې په دې ملک کې د زکات اړمن خلک نه وي.

ب- که په بل هېواد کې اړمن خپلوان ومونډل شي.

ج- که کوم مشروع مصلحت وي چې د مال د انتقال غوښتنه کوي، لکه: د قحط او سيلاب ځپلو مسلمانانو سيمو ته د هغې ليږدول.

د ماشوم او ليوني په مال کې زکات فرض دی، د عامو دلايلو پر اساس، او د زکات ورکولو مسئووليت د هغوی په مال کې د سرپرست په غاړه دی.

له نيت پرته د زکات ورکول جواز نلري. د هغه ﷺ په قول: «إنما الأعمال بالنيات» "عملونه د نيت پورې تړلي دي"[١].

---

(١) بخاري (١)، او مسلم (١٩٠٧) روايت کړی دی.

د زکات حقدار:

هغه طبقه خلک چې هغوی ته زکات ورکول کیږي اته دي:

لومړۍ طبقه: فقیران:

دوی هغه څوک دي چې د کور، خوړو او جامو په برخه کې بنسټیز د کفایت شیان ونلري. د زکات دومره اندازه دوی ته ورکول کیږي، چې د هغوی د یو کال بشپړ کفایت لپاره بسنه وکړي.

دویمه طبقه: مسکینان:

دا هغه کسان دي چې له خپل کفایت څخه زیات څه ولري، مګر په بشپړ ډول یې و نه مومي، لکه: څوک چې معاش لري لیکن د یو کال لپاره بسنه نه کوي.

د زکات اندازه چې دوی ته ورکول کیږي: چې د یو کال لپاره د دوی او هغه چا لپاره بسنه وکړي چې دوی یې سرپرستي کوي.

دریمه طبقه: هغه کسان چې په دې برخه کې کار کوي:

دا هغه کسان دي چې د زکات د راټولولو لپاره د سرپرست لخوا ټاکل شوي وي، یا د هغې د ساتلو یا اړمنو کسانو ته د سپارلو مسولیت لري.

د زکات اندازه چې دوی ته ورکول کیږي: هغوی ته د کار د مزد په اندازه ورکول کیږي، که چیرته دوی ته دولت معاش یا اجرت نه ورکوي.

څلورمه طبقه: هغه کسان چې زړونه یې پخلا شي:

او دا هغه کسان دي چې په زکات ورکولو سره د هغوی د اسلام منلو هیله شتون ولري، د هغوی د ایمان د پیاوړتیا لپاره، یا د مسلمانانو په وړاندې د هغوی د شر د مخنیوي لپاره.

د زکات دومره اندازه دوی ته ورکول کیږي: په څومره چې د دوی زړونه ترلاسه کېدلای شي.

پنځمه طبقه: رقاب:

د رقاب څخه مقصد د غلامانو او مکاتبینو آزادېدل دي.

او مکاتَب: هغه مملوک ته ویل کیږي خپل ځان یې د خپل مالک څخه اخیستی وي، پدې کې: په جنګونو کې د مسلمانو بندیانو خلاصول هم شامل دي.

شپږمه طبقه: قرضداران او دوی په دوه ډوله دي:

لومړی: هغه څوک چې د خپلو ضرورتونو لپاره پورورړي وي، او د خپل پور د ادا کولو لپاره څه و نلري. هغه ته هغومره ورکول کیږي چې خپل پور ادا کړي.

دوهم: هغه څوک چې د پخلاینې له امله قرضداره شوی وي. هغه ته باید ورکړل شي ترڅو خپل پور ادا کړي، که څه هم شتمن وي.

اوومه طبقه: في سبیل الله:

هغه کسان چې د الله په لاره کې جهاد کوي.

د زکات اندازه چې دوی ورکول کیږي: څومره چې د الله په لاره کې د جهاد لپاره کافي وي؛ له سپرلۍ، وسلې، خوراک او داسې نورو څیزونو څخه.

اتمه طبقه: ابن السبیل:

هغه مسافر دی چې توښه او نفقه یې ختمه شوې وي یا ترې غلا شوې وي، او هیڅ مال ورسره نه وي چې وکولی شي خپل هیواد ته ولاړ شي.

د زکات اندازه چې دوی ته ورکول کیږي: د هغه څه په اندازه چې خپل هیواد ته یې ورسوي، که څه هم هغه په خپل هیواد کې شتمن وي.

څلورم مطلب: روژه

١- د روژې تعریف:

روژه: د الله تعالی د بنده ګۍ په نیت د سهار راختلو څخه تر لمر لوېدو پورې د ټولو روژه ماتوونکو شیانو څخه ځان ساتل دي.

دا د اسلام له رکنونو څخه یو رکن دی.او د الله له فرایضو څخه یو ستر فرض دی، او ددین د پېژندل شوي ضروریاتو څخه شمېرل کیږي، قرآن، سنت او د مسلمانانو اجماع ددې په واجب والي باندې دلالت کوي.

الله تعالی فرمایي: ﴿شَهۡرُ رَمَضَانَ ٱلَّذِيٓ أُنزِلَ فِيهِ ٱلۡقُرۡءَانُ هُدٗى لِّلنَّاسِ وَبَيِّنَٰتٖ مِّنَ ٱلۡهُدَىٰ وَٱلۡفُرۡقَانِۚ فَمَن شَهِدَ مِنكُمُ ٱلشَّهۡرَ فَلۡيَصُمۡهُۖ﴾ [البقرة: ١٨٥] (د رمضان میاشت هغه ده

چې په هغې کې قرآن نازل کړی شوی دی، چې د خلقو لپاره هدايت دی، او د هدايت او د فرقان (د حق او د باطل بېلوونکي) ښکاره دليلونه دي، نو په تاسو کې چې څوك دې مياشتې کې حاضر و، نو هغه دې د دې روژې ونيسي) [البقرة: ١٨٥].

٢- د رمضان روژې دواجبيدلو شرطونه:

١- اسلام، له کفارو څخه نه صحيح کيږي.

٢- بلوغ، نابالغ باندې واجب ندي. د تميز کوونکي ماشوم روژه صحيح ده، او د هغه لپاره نفل حسابيږي.

٣- عقل، په ليوني باندې روژه فرض نده، او له هغه څخه نه صحيح کيږي، د نيت د نشتوالي له امله.

٤- چې د روژې نيولو وړتيا ولري. هغه ناروغ باندې نده واجب چې روژه نشي نيولی، او نه په مسافر باندې، او کله چې عذر (ناروغي او سفر) له منځه لاړ شي قضا به يې ادا کوي. او دا چې له ښځې څخه قبوله شي، ښځه بايد: د حيض او نفاس د وينو څخه پاکه وي.

٣- د روژې د مياشتې پيل په يو له دوو شيانو باندې کيږي:

الف- د رمضان د مياشتې ليدل، دليل يې د هغه صلى الله عليه وسلم قول دی: «صوموا لرؤيته، وافطروا لرؤيته» "د مياشتې په ليدلو سره روژه ونيسئ، او د مياشتې په ليدلو سره روژه ماته کړئ"[١].

ب- د شعبان مياشت د دېرشو ورځو پوره کول، که د رمضان مياشت ونه ليدل شي چې وريځې يا دوړې او داسې نور وي او د مياشتو د ليدلو مانع وګرځي، د رسول الله صلى الله عليه وسلم ددې وينا پر بنياد: «فإن غُمَّ عليكم؛ فاكملوا عدة شعبان ثلاثين يومًا» «که د وريځو له امله مو مياشت ونه ليدلی شوه نو د شعبان د مياشتې دېرش ورځې پوره کړئ»[٢].

٤- په روژه کې نيت:

روژه د نورو عبادتونو په څېر ده چې نه صحيح کيږي مګر په نيت سره، په فرضي روژه کې د نيت وخت له نورو سره توپير لري او هغه په لاندې ډول سره بيانيږي:

---

(٢) بخاري (١٨١٠)، او مسلم (١٠٨٦) له ابو هريرة رضي الله عنه څخه روايت کړی دی.
(٣) بخاري (١٩٠٩) له ابو هريرة رضي الله عنه څخه روايت کړی دی.

لومړی: فرضي روژه؛ لکه د رمضان روژه، قضايي روژه، او يا د نذر روژه، نيت يې د شپې له سهاره مخکې کيږي، د هغه صلی الله عليه وسلم په دې قول سره: «من لم يبيت الصيام من الليل فلا صيام له» "څوک چې د شپې لخوا د روژې نيت ونکړي، د هغه لپاره روژه نشته"[۱].

دويم: نفلي روژه: او ددغې روژې لپاره د ورځې لمخې هم د روژې نيت کول صحيح دي. په دې شرط چې د صبح صادق څخه وروسته يې څه نه وي خوړلي.

۵- د روژې ماتوونکي:

اول: جماع کول، نو کله چې جماع وشي روژه فاسديږي، او د هغې ورځې چې جماع په کې ترسره شوې قضاء راوړل کيږي، او هغه بايد د قضاء سربيره کفاره ورکړي، کوم چې د غلام آزادول دي. که هغه ونه موندل شي نو دوه مياشتې پرله پسې روژه دې ونيسي. که د شرعي عذر له امله توان ددې توان هم نه لري، نو بايد شپيتو مسکينانو ته خواړه ورکړي، د هر مسکين لپاره د مروجه خوراک څخه نيمه پيمانه (صاع) خواړه ورکړي.

دويم: د مني خارجيدل: د ښکلولو، لمس کولو، استمنا (موتې وهلو)، يا د مکرر کتلو له امله، نو قضا بايد راوړي پرته له کفارې څخه؛ ځکه چې کفاره يوازې د جماع لپاره ځانګړې ده. ليکن څوک چې په خوب محتلم شي (شيطان يې وغولوي)، او بيا له هغه څخه انزال وشي؛ په دې باندې هيڅ نشته؛ ځکه چې دا د هغه د ارادې پرته دی، نو د جنابت غسل دې وکړي.

دريم: په قصدي ډول خوړل او څښل، د الله تعالی په دې قول سره: ﴿وَكُلُوا۟ وَٱشْرَبُوا۟ حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَكُمُ ٱلْخَيْطُ ٱلْأَبْيَضُ مِنَ ٱلْخَيْطِ ٱلْأَسْوَدِ مِنَ ٱلْفَجْرِ ۖ ثُمَّ أَتِمُّوا۟ ٱلصِّيَامَ إِلَى ٱلَّيْلِ ۚ﴾ [البقرة: ۱۸۷] (خورئ، څښئ تر هغه وخته چې د شپې د تروږمې له تورې ليکې نه مو (د سهار) سپينه کرښه (خط) تر سترګو شي، بيا تر شپې پورې خپله روژه بشپړه (پوره) کړئ). [البقرة: ۱۸۷]. او څوک چې په هيره باندې خوراک او يا څښاک وکړي؛ په هغه باندې هيڅ نشته؛ ددې حديث پر اساس: «من نسي وهو صائم، فأكل أو شرب، فليتم صومه، فإنما أطعمه الله وسقاه» "څوک چې

---

(۲) احمد (۲۸۷/۶)، او ابو داود (۲٤٥٤)، او نسائي (۲۳۳۱) روايت کړي دي، او دا د هغه لفظ دی، د حفصة رضي الله عنها د حديث څخه.

د روژې په حالت کې په هېره باندې خوراک او یا څښاک وکړي، نو خپله روژه دې پوره کړي، ځکه الله تعالی ورته خوراک او څښاک ورکړي دي"(١).

څلورم: په قصدي توګه استفراغ کول، لیکن چا باندې چې کانګې غلبه وکړي پرته د هغه له اختیار څخه؛ د هغه په روژه باندې اغیزه نه کوي. د هغه صلی الله علیه وسلم په قول: «من ذرعه القيء فليس عليه قضاء، ومن استقاء عمدًا فليقض» "هغه څوک چې پرته له اختیاره کانګې وکړي هغه باندې قضا نشته، او څوک چې په قصدي ډول کانګې وکړي باید قضا راوړي"(٢).

پنځم: له بدن څخه د وینې ایستل؛ د حجامې، وینه تویولو، او یا د ناروغ سره د مرستې لپاره وینه ورکولو له امله، په دې ټولو باندې روژه ماتیږي، لیکن د معاینې لپاره چې په لږه پیمانه وینه ایستل کیږي؛ دا په روژه باندې اغیزه نه کوي. همدارنګه پرته له اختیاره د وینو وتل، لکه د پوزې، زخمونو، یا د غاښ ایستلو؛ دا هم په روژه اغیزه نه کوي.

هغه کسان چې په رمضان کې روژه ماتولی شي:

لومړی قسم: هغه کسان چې روژه ماتوي او قضاء هغوی باندې واجب ده، دا دي:

اول: هغه ناروغ چې د هغه څخه د رغېدو هیله شتون ولري، او روژه هغه ته ضرر او یا تکلیف رسوي.

دوهم: مسافر؛ که هغه په سفر کې تکلیف مومي یا یې نه مومي،

او هغو لپاره دلیل: د الله تعالی دا قول دی: ﴿وَمَن كَانَ مَرِيضًا أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِّنْ أَيَّامٍ أُخَرَ﴾ [البقرة: ١٨٥] (او څوك چې مريض وي، يا پر سفر وي، نو (پر هغه) د نورو ورځو شمېرل دي) [البقرة: ١٨٥].

دریم: حامله یا شیدې ورکوونکې ښځه، که روژه نیول هغوی لره سخت وي، او یا هغوی یا د هغوی ماشومانو ته ضرر رسوي، هغوی د ناروغ حکم لري، نو د هغوی لپاره روژه ماتول جواز لري. لیکن دوی باید خپلې قضا شوې روژې په بل وخت کې ادا کړي.

څلورم: حایضه او یا نفاسه ښځې، او د روژې ماتول هغوی باندې واجب دي. د هغوی روژه صحیح نه ده او په نورو ورځو کې یې باید قضاء ادا کړي.

---

(٢) بخاري (٦٦٦٩)، او مسلم (٢٧٠٩) سره له ابو هریرة رضي الله عنه څخه روایت کړی دی.

(١) ابو داود (٢٣٨٠)، او ترمذي (٧١٩)، او ابن ماجه (٦٧٦) له ابو هريرة رضي الله عنه څخه روایت کړی دی.

دویم قسم: هغه کسان چې روژه ماتول ورته روا دي، او هغوی باندې له قضا راوړلو پرته کفاره واجب ده:

لومړی: هغه ناروغ چې د رغېدو هیله یې نه وي.

دوهم: هغه بوډا چې روژه نشي نیولی.

دوی روژه ماتوي، او د روژې د میاشتې د هرې ورځې په مقابل کې یو مسکین ته ډوډۍ ورکوي. لیکن هغه بوډا چې د خرف (ډېر زړښت) درجې ته ورسیږي له هغه څخه مکلفیت لرې کیږي؛ هغه کولای شي چې روژه ماته کړي او هغه باندې څه نشته.

۷- د قضا نیته او د ځنډولو حکم یې:

د رمضان د روژې قضا د یو رمضان څخه تر راتلونکي رمضان پورې ده، غوره دا ده چې قضا کې بیړه وشي، د روژې قضاء د بلې روژې وروسته ځنډول جواز نلري، د عائشې رضی الله عنها څخه روایت دی، هغې وویل: "په ما به د رمضان روژې پاتې وې، نو دغه قضایي به ما نه شوه راوړې مګر په شعبان میاشت کې"[(١)].

خوک چې د روژې قضاء له بلې روژې وروسته وځنډوي دوه حالتونه لري:

١- چې د شرعي عذر په خاطر یې وځنډوي، لکه: که ناروغي یې تر بلې روژې پورې دوام وکړي، د دې لپاره یوازې قضاء ده.

٢- که له شرعي عذر پرته یې وځنډوي، دلته په ځنډ کولو سره ګناهګاریږي، نو باید توبه وباسي او قضاء یې ادا کړي، او د هرې ورځې په بدل کې یو مسکین ته خوراک ورکړي.

۸- نفلي روژه د هغه چا لپاره چې هغه باندې قضاء وي:

چا باندې چې د رمضان میاشت قضایي روژه وي؛ غوره دا ده چې دا د نفلي روژې څخه مخکې قضا باندې پیل وکړي. خو که هغه نفلي روژه وي چې وخت یې تیریږي - لکه د عرفې او عاشورا روژه-؛ نو دغه روژې دې مخکې د قضا راوړلو څخه ونیسي؛ ځکه چې د قضا وخت پراخه دی، او د عاشورا او عرفې وخت له لاسه ځي. خو د شوال شپږ روژې نه نیول کیږي مګر وروسته له قضاء څخه.

---

(١) بخاري (١٨٤٩)، او مسلم (١٨٤٦) سره روایت کړې دی.

۹- هغه روژې چې نیول یې حرام دي:

۱- د کوچني اختر او لوی اختر په ورځو کې روژه نیول؛ ځکه چې له هغو څخه منع شویده.

۲- د ذوالحجې په میاشت کې د تشریق د ورځو روژه نیول. پرته له هغه چا چې د تمتع او قران حج کې وي او د قرباني لپاره څه و نه مومي. د تشریق ورځې: د ذوالحجې د میاشتې یوولسمه، دولسمه او دیارلسمه دي.

۳- د شک ورځ د شک لپاره، او هغه د شعبان د میاشتې دیرشمه ده. کله چې د هغې شپه د وریځې یا دوړې شپه وه چې د سپوږمۍ د لیدلو مخه یې نیوله.

۱۰- هغه ورځې چې روژه نیول یې مکروه دي:

أ- د جمعې ورځ د روژې لپاره له ځانګړې کولو څخه منع شوې ده. که یوه ورځ مخکې او یا وروسته روژه ونیسي نو کراهت یې بیا له منځه ځي.

ب- د شنبې ورځ د روژې نیولو لپاره ځانګړې کول، ځکه له هغه څخه منع شوی ده، که یوه ورځ مخکې او یا وروسته روژه ونیسي نو بیا یې کراهت له منځه ځي. او همدارنګه کراهت له منځه ځي کله چې د مستحب روژې نیولو سره سمون وخوري، لکه د عرفې روژه، او یا له هغې روژې سره سمون وخوري چې په نورو وختونو کې به یې روژه نیوله، لکه یو څوک چې یوه ورځ روژه نیسي او بله ورځ بوزه کیږي، او یا دا چې د فرضي روژې نیولو لپاره وخت نه وي، لکه داسې چې شنبې ورځ د شعبان وروستی ورځ وي.

ج- د رجب میاشت روژه نیولو لپاره ځانګړې کول، ځکه دا د جاهلیت د زماني سره تړاو لري. خو که د رمضان روژې د قضاء لپاره یې روژه ونیسي، یا د رمضان روژې کفارې لپاره یې ونیسي، او یا یې د دوشنبې او پنجشنبې، او یا یې د ایام البیض لپاره روژې ونیسي، لکه د نورو میاشتو په څېر؛ نو په دې حالت کې هېڅ حرج نشته.

۱۱- مسنونه روژې:

الف- یوه ورځ روژه او بله ورځ بوزه کېدل، او دا د داود علیه السلام روژه ده چې تر ټولو غوره روژه ده، لکه څرنګه چې په حدیث کې راغلي دي.

ب- د شوال د میاشتې شپږ روژې نیول، په پرله پسې یا په جلا توګه، او له رمضان سره د شوال شپږ ورځې روژه نیول د یو کال روژې سره برابره ده.

ج- د ذی الحجې نهه ورځې روژه نیول، او په هغو کې تر ټولو تاکید شوې د عرفې ورځ ده، پرته له حاجي څخه؛ د هغه لپاره ددې ورځې روژه نیول جواز نلري، او ددې ورځې روژه نیول د دوو کلونو د ګناهونو کفاره ده.

د- د عاشورا روژه، چې د محرم لسمه ورځ ده، ددې ورځې روژه نیول د تیر کال کفاره ده او ددې ورځې څخه یوه ورځ مخکې یا وروسته ورځ روژه نیول، او یا دواړه ورځې روژه نیول.

ه- د الله د عزتمندې محرم میاشتې ډېره برخه روژه نیول او دا د رمضان له روژې وروسته تر ټولو غوره روژه ده، لکه څنګه چې په حدیث کې راغلي دي.

و- د شعبان د میاشتې ډېره برخه روژه نیول او دا هغه میاشت ده چې خلک ورڅخه غافل دي، په دې میاشت کې عملونه الله تعالی ته پورته کیږي، لکه څرنګه چې په حدیث کې راغلي دي.

ز- له هرې میاشتې څخه درې ورځې روژه نیول او غوره دا ده چې د بیض ورځې روژه ونیول شي او هغه د میاشتې دیارلسمه، څوارلسمه او پنځلسمه ورځې دي، نو هر چا چې د دغو ورځو روژه ونیوله داسې ده لکه چې ټول کال یې روژه نیولې وي.

ح- له هرې اونۍ څخه د دوشنبې او پنجشنبې ورځې روژه نیول، ځکه چې رسول الله صلی الله علیه وسلم به روژه نیوله؛ رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي د بندګانو اعمال په دې ورځو کې وړاندې کیږي.

پنځم مطلب: حج او عمره

حج په لغت او اصطلاح کې:

حج په لغت کې: نیت کولو ته وایي، او په اصطلاح کې: د بیت الله الحرام او مشاعرو نیت کول په یو خاص وخت کې د ځانګړو مراسمو د ترسره کولو لپاره.

عمره په لغت کې: زیارت کولو ته وایي.

په اصطلاح کې: د بیت الله الحرام زیارت په هر وخت کې د ځانګړو عبادتونو د ترسره کولو لپاره.

حج د اسلام له رکنونو او سترو بنسټونو څخه دی.حج د هجرت په نهم کال کې فرض کړی شو.او رسول الله صلی الله علیه وسلم یو حج کړی و چې هغه (حجة الوداع) دی.

حج په ټول عمر کې یو ځل پر توان لرونکي باندې فرض دی.او که له هغه څخه زیاتیږي هغه نفل دی.د ډیری علماوو په نظر د عمرې ادا کول یو ځل واجب دي.د رسول الله صلی الله علیه وسلم ددې قول پر اساس کله چې وپوښتل شو: آیا د ښځو لپاره جهاد شته؟ هغه وفرمایل: «نعم، علیهن جهاد لا قتال فیه: الحج والعمرة» "هو، د هغوی لپاره جهاد شته چې جنګ پکې نشته: حج او عمره"[1].

د حج او عمرې د واجبوالي شرطونه:

۱- اسلام

۲- عقل

۳- بلوغ

۴- آزادي

۵- توان

او ښځې لپاره شپږم شرط اضافه کیږي، چې هغه د محرم شتون دی تر څو له هغې سره د ادا کولو لپاره سفر وکړي. ځکه چې له محرم پرته د حج او یا بل کوم مقصد لپاره سفر کول روا نه دي. د هغه صلی الله علیه وسلم په قول: «لا تسافر المرأة إلا مع ذي محرم، ولا یدخل علیها رجل إلا ومعها محرم» «ښځه دې له محرم پرته سفر نه کوي، او سړی دې هغې ته نه داخلیږي مګر دا چې هغې سره محرم وي»[2].

او د ښځې محرم: د هغې خاوند، او یا هغه څوک دی چې له هغې سره یې په ابدي توګه نکاح کول حرام وي؛د نسب له مخې: لکه د هغې ورور، پلار، تره، وراره او ماما.یا د مباح سبب له مخې: رضاعي ورور، یا د سخرګنې له لارې، لکه د مور خاوند او د خاوند زوی.

---

(۲) احمد (۲۵۱۹۸)، او نسائي (۲٦۲۷)، او ابن ماجه (۲۹۰۱) له عائشې رضي الله عنها څخه روایت کړې دي.

(۱) بخاري (۱۸٦۲)، او مسلم (۱۳٤۱)، له ابن عباس رضي الله عنهما څخه روایت کړی دی.

او توان: دا چې: مادي او فزيکي توان ولري، تر څو وکولی شي رکوب (سواري) وکړي او د سفر تحمل ولري، او دومره مال ولري چې د هغه د تګ او راتګ لپاره کافي وي، او همدارنګه وکولی شي د خپلو ماشومانو او هغو کسانو لپاره هم کفايت وکړي چې هغه باندې د هغوی د نفقې مسئوليت وي ترڅو چې هغه بيرته دوی ته را وګرځي.

او د حج لاره د ځان او مال لپاره خوندي وي.

او هغه څوک چې له ځاني ورتيا پرته د مال توان ولري، که هغه بوډا وي، يا په اوږدمهاله ناروغۍ اخته وي، او د هغه د رغيدو هيله نه وي؛ په هغه باندې واجب ده چې د هغه له لوري بل څوک په وکالت سره حج او عمره وکړي.

څوک چې د هغه نيابت يا وکالت په حج او عمره کې صحيح کيږي دوه شرطونه دي:

١- هغه څوک وي چې مسلمان بالغ او عاقل وي.

٢- دا چې پخپله د ځان لپاره يې د اسلام حج کړی وي.

د احرام (مواقيت)ځايونه:

مواقيت: د ميقات جمع ده، چې په لغت کې: حد ته وايي. او په اصطلاح کې: د عبادت ځای يا وخت ته ويل کيږي.

حج زماني او مکاني ميقاتونه لري:

الف- زماني ميقاتونه: الله تعالی په خپلې دې وينا کې ذکر کړي دي: ﴿ٱلۡحَجُّ أَشۡهُرٞ مَّعۡلُومَٰتٞۚ﴾ [البقرة: ١٩٧] (وخت د احرام د حج څو معلومې مياشتې دي) [البقرة: ١٩٧].

او دا مياشتې: شوال، ذوالقعده او د ذوالحجې لومړی لس ورځې.

ب- مکاني مواقيت: دا هغه حدود دي چې حاجي ته له احرام پرته مکې ته د تيريدو جواز نه ورکوي. او هغه په لاندې ډول دي:

١- ذو الحُلَيفة: د مديني د خلکو لپاره ميقات.

٢- الجُحْفة: د شام، مصر او مغرب د اوسيدونکو ميقات دی.

٣- قَرْن المنازل: چې اوس مهال په سيل باندې پېژندل کيږي؛ د نجد د اوسيدونکو ميقات دی.

۴- ذات عِرْق: د عراق د خلکو لپاره میقات.

۵- یَلَمْلَم: د یمن د خلکو لپاره میقات.

او د چا کور چې د دې میقاتونو څخه - حرم ته نږدې - وي؛ له خپل کور څخه دې د حج او عمرې لپاره احرام وکړي. او څوک چې د مکې له اوسېدونکو څخه وي؛ نو دوی له مکې څخه احرام تړي، او د احرام تړلو لپاره میقات ته د تللو اړتیا نه لري. مګر د عمرې لپاره: دوی تر ټولو نږدې تحلل ځای ته ځي او احرام تړي. او که څوک غواړي حج او عمره وکړي نو د رسول الله صلی الله علیه وسلم له ټاکلو ځایونو څخه دې احرام وکړي، او دا هغه ټاکلي ځایونه دي چې مخکې تشریح شوي دي. د هغو کسانو لپاره چې غواړي حج او عمره وکړي له احرام پرته دې لدې ځایونو څخه نه تېرېږي.

څوک چې د پورتنیو مواقیتو څخه تېرېږي پرته له اوسېدونکو څخه یې، نو هغوی باید احرام کړی شوي تېر شي.

څوک چې لاره یې د مکې خوا ته وي او یاد شوو میقاتونو څخه یو باندې هم نه تېرېږي که هغه د ځمکې، سمندر او هوا له لارې وي، نو لازم ده چې کله یو میقات ته نږدې شو نو احرام دې وتړي.د عمر بن الخطاب رضي الله عنه په قول سره: "تاسو د خپلې لارې نږدې میقات وګورئ" (۱).

ح- څوک چې په الوتکه کې د حج او عمرې د مناسکو د ادا کولو لپاره سفر وکړي، نو واجب ده چې کله الوتکه میقات ته نږدې شوه احرام دې وتړي، د هغه لپاره جواز نلري چې د احرام په تړلو کې ځنډ وکړي تر هغه پورې چې الوتکه په هوایي ډګر کې ښکته شي.

احرام:

الف- دا د عبادتونو (نسک) د داخلېدو نیت دی؛ او په حج کې هغه: په حج کې دداخلېدو نیت دی، او په عمره کې، په عمره کې دداخلېدو نیت دی.او هغه محرم نه بلل کیږي ترڅو چې د نسکو او عبادتونو نیت وکړي.لیکن یوازې د احرام اغوستل پرته له نیت څخه هغه احرام نه بلل کیږي.

---

(۱) بخاري (۱۵۳۱) روایت کړی دی.

ب- د احرام مستحبات:

۱- د احرام له داخلېدو مخکې بشپړ غسل کول.

۲- په بدن کې د نارينه وو لپاره د خوش بويي استعمالول، نه د احرام په جامو کې.

۳- د هغه احرام په سپين لنگ او چادر او چپلکو کې .

۴- که احرام ترې او سپارلی باندې وي بايد قبلې ته مخامخ وي.

ب: د نسک ډولونه:

احرام کوونکی اختيار لري چې له دريو نسکو څخه هر يو يې خوښ وي انتخاب کړي:

۱ -تمتع: د حج په مياشتو کې د عمرې احرام تړل، او هغه ترسره کول، بيا هماغه کال کې د حج لپاره احرام تړل دي.

۲ -افراد: يوازې له ميقات څخه د حج لپاره احرام تړل دي، او د حج د مناسکو تر اداء کولو پورې په خپل احرام کې پاتې کېدل دي.

۳ -قران: دا چې حج او عمرې لپاره يو ځای احرام وتړي، او يا د عمرې لپاره احرام وتړي، بيا له هغه سره حج ته داخل شي مخکې له طواف کولو څخه، نو له ميقات څخه د عمرې او حج نيت کوي، او يا د عمرې له طواف څخه مخکې، او د دواړو لپاره طواف او سعی کوي.

متمتع او قارن باندې فديه لازمه ده، که د مسجد حرام له اوسېدونکو څخه نه وي.

او له دې درېو مناسکو څخه غوره: تمتع دی، ځکه رسول الله صلى الله عليه وسلم خپلو اصحابو ته پر هغه باندې امر کړی دی. وروسته قران دی؛ ځکه چې هغه هم حج دی او هم عمره، او وروسته بيا افراد دی [۱].

ج- که هغه له دغو مناسکو څخه د يوه لپاره احرام وتړي؛ له هغې وروسته تلبيه وايي، په داسې شکل:

«لبيك اللهم لبيك، لبيك لا شريك لك لبيك، إن الحمد والنعمة لك والملك لا شريك لك».

«زه حاضر يم اې لويه څښتنه! زه حاضر يم تا لره هيڅ شريک نشته، يقينا چې ټول تعريفونه او نعمتونه تا لره دي او پاچاهي تا لره ده، تا لره هيڅ شريک نشته».

---

(۱) مسلم (۱۲۱۱) له جابر رضي الله عنه څخه روايت دی.

او تلبیه ویل سنت دي، او ډېر ویل یې مستحب دي، نارینه دې په لوړ اواز وایي، او ښځې دې له ځانه سره وایي.

د تلبیې وخت: د احرام له تړلو څخه پیلیږي او د پای وخت یې په لاندې ډول دی:

لومړی: عمره کوونکی یې د طواف له پیلولو نه مخکې بندوي.

دویم: کله چې حاجی د اختر په ورځ جمرة العقبة وولي نو تلبیه بندوي.

د- د احرام محظورات (منع شوي شیان):

لومړی محظور: د بدن له هر ځای څخه د ویښتانو کټ کول، خرئیل، او یا ویستل.

دویم محظور: له عذر پرته د لاس او پښې د نوکانو پرې کول یا کټ کول، که نوک یې مات شي او لیرې یې کړي نو هغه باندې فدیه نشته.

دریم محظور: د سړي لپاره د سر پټول په هغه څه سره چې نږدې وي لکه: خولۍ او غوتره (څادر).

څلورم محظور: د سړی لپاره د ګنډل شوو جامو یا د جامې د یوې برخې اغوستل، لکه قمیص، پګړی او پرتوګ. او مخیط: هغه څه چې د اندام د اندازې سره سم جوړ شوي وي، لکه ماسی، لاسپیلی (دستکشې) او جرابې. لیکن ښځه، د احرام په حالت کې چې د هغې د پټولو د ضرورت له امله هر څه وغواړي، اغوستلی شي، پرته له دې چې برقع نشي اغوستلی، او که نا محرم کسان د هغې له لارې تېر شي، نو خپل مخ دې په نورو څیزونو لکه خمار او جلباب باندې وپوښي. او په لاسونو کې به دستکشې نه اغوندي.

پنځم محظور: خوش بویي؛ ځکه چې په احرام کې داخل شوي کس ته لازمه ده چې د دنیا له زیب او زینت څخه ځان وساتي او آخرت ته مخه کړي.

شپږم محظور: د وچې د ښکاروي وژل او ښکار کول، نو محرم د وچې د ښکاروي ښکار نه کوي، او نه په ښکار کې مرسته کوي، او نه یې حلالوي.

د احرام په حالت کې د هغه څه خوړل حرام دي چې ښکار کړي یې وي، یا د هغه لپاره ښکار شوی وي، او یا یې په ښکار کې مرسته کړې وي، ځکه چې د هغو حکم د ده لپاره د مردارې دی.

او د سمندر ښکار؛ د محرم لپاره د هغو ښکار حرام ندي، او نه هم د کورني ځاروي لکه چرګ او غوا ذبح کول حرام دي؛ ځکه چې دا ښکار نه دی.

اووم محظور: د نکاح عقد (تړل) د خپل ځان او یا د بل چا لپاره او یا دا چې د بل چا لپاره شاهد وي.

اتم محظور: جماع. نو څوک چې د لومړي تحلل څخه مخکې جماع وکړي؛ د هغه مناسک فاسد شول، او په هغه باندې واجب دي چې خپل مناسک بشپړ کړي، او په راتلونکي کال کې يې قضا ادا کړي، او هغه باندې د اوښ ذبح کول دي.او که د لومړي تحلل څخه وروسته جماع وکړي؛ مناسک يې نه فاسدېږي، په هغه يوازې دم واجبېږي.

په دې کې ښځه د نارینه په څېر ده، که چیرې خپلې خوښې سره يې ترسره کړي.

نهم محظور: له فرج پرته مباشرت کول، نو د محرم لپاره له ښځې سره مباشرت کول روا نه دي، ځکه چې دا د حرامې جماع لپاره وسیله ده او له مباشرت څخه مراد: په شهوت سره ښځې باندې لاس وهل دي.

عمره:

الف- د عمرې رکنونه:

۱- احرام (نیت).

۲- طواف.

۳- سعې.

ب- د عمرې واجبات:

۱- د معتبر میقات څخه احرام (نیت تړل).

۲- د سر د وېښتانو خرئیل یا کمول.

ج- د عمرې طریقه:

لومړی کار چې عمره کوونکی يې پیلوي، اووه شوطونه (ګنبت یا دوره) به پوره کوي، د حجر الاسود څخه يې پیلوي او په حجر الاسود باندې يې ختموي. د طواف په وخت کې باید پاک وي او خپل عورت له نوم څخه تر زنګون پورې پټ وساتي. او سنت دا دي چې اضطباع وکړي، هغه

دا چې خپله ښۍ اوږه ښکاره کړي، او څادر يې لاندې تېر کړي، او د څادر دواړه سرونه يې په چپه اوږه واچوي. او کله چې يې اووم شوط بشپړ کړ؛ اضطباع به پرېږدي، او خپلې دواړه اوږې به په خپل څادر سره وپوښي.

او حجر الاسود ته به مخ کړي، که د ښکلولو امکان يې وي ښکل به يې کړي، او که امکان يې نه وي نو په ښي لاس دې ښکل کړي بيا دې خپل لاس ښکل کړي. او که دا ممکنه نه وي چې حجر الاسود لمس کړي، خپل ښي لاس پورته کوي او اشاره ورته کوي، او يو ځل وايي: "الله اکبر"، او خپل لاس نه ښکلوي او نه درېږي.بيا خپل طواف پيلوي؛ کعبه چپ طرف ته پرېږدي، او په لومړيو دريو شوطونو کې چابک چابک قدمونه اخلي، الرمل: نږدې نږدې چابک قدمونه اخيستل، او کله چې د يماني رکن (کونج) څخه تېرېږي، - چې د کعبې څلورم رکن (کونج) دی- که د لمس کولو امکان يې وي په ښي لاس باندې دې لمس کړي پرته له تکبير او ښکلولو څخه، او که د لمس کولو امکان يې نه وي نو روان دې شي او ورته دې نه اشاره کوي او نه دې تکبير وايي.او دوو رکنينو (کونجونو) يماني او اسود تر مينځ به ووايي: ﴿رَبَّنَآ ءَاتِنَا فِي ٱلدُّنۡيَا حَسَنَةٗ وَفِي ٱلۡأٓخِرَةِ حَسَنَةٗ وَقِنَا عَذَابَ ٱلنَّارِ٢٠١﴾ [البقرة: ٢٠١] (اى زمونږ ربه! مونږ ته په دنيا کې نعمت راکړه او په اخرت کې (هم) نعمت راکړه او مونږ د اور له عذابه وساته) [البقرة: ٢٠١]. او کله يې چې طواف ختم کړ؛ دوه رکعته لمونځ دې د مقام ابراهيم عليه السلام تر شا ادا کړي – که امکان ولري – که نه نو د مسجد حرام په هر ځای کې يې ادا کولی شي، د فاتحې نه وروسته په لومړي رکعت کې د الکافرون سورت ويل سنت دي. او په دويم رکعت کې له فاتحې نه وروسته د اخلاص سورت ويل سنت دي. بيا دې مسعا ته لاړ شي، او د صفا او مروه تر منځ دې اووه ګردشونه پوره کړي؛ تګ يې يو شوط (ګردش) او بيرته راتګ يې بل شوط (ګردش) دی.

سعي به له صفا غونډۍ څخه پيلوي، غونډۍ ته به پورته شي، او يا د هغې تر څنګ به ودرېږي، مګر صفا ته پورته کېدل غوره دي که امکان يې وي. او دلته به د الله تعالی دغه وينا تلاوت کړي چې فرمايي: ﴿۞ إِنَّ ٱلصَّفَا وَٱلۡمَرۡوَةَ مِن شَعَآئِرِ ٱللَّهِۖ﴾ [البقرة: ١٥٨] (يقيناً صفا او مروه د الله له نښو څخه دي) [البقرة: ١٥٨]. او مستحب ده چې مخ قبلې ته کړي، د الله حمد او ثنا دې ادا کړي، او تکبير ووايي، او داسې ووايي: «لا إله إلا الله، والله أكبر، لا إله إلا الله وحده لا شريك له، له الملك، وله الحمد، يحيي ويميت، وهو على كل شيء قدير، لا

إله إلا الله وحده، أنجز وعده، ونصر عبده، وهزم الأحزاب وحده». «له الله پرته بل برحق معبود نشته او هغه يوازې دی هغه لره هيڅ شريک نشته، هغه لره پاچاهي او ټولي ثناوې دي او هغه پر هغه څه باندې قادر دی، نشته دی لايق د عبادت مگر يوازې هغه دی، الله خپله وعده پوره کړه او د خپل بنده مدد يې وکړ او تنهايې سره يې احزابو او ډلو ته ماتې ورکړه». بيا به د خپلو لاسونو په پورته کولو سره دعا وکړي، بيا به پورتنی ذکر وايي، بيا چې ورته کومې دعاگانې اسانه وي هغه به وکړي او وروسته به پورتنی ذکر وکړي او له هغه وروسته به دعا وکړي. بيا به راکوز شي، او مروه ته به لاړ شي، تر هغه چې لومړی نښې (څراغ) ته ورسيږي، بيا به نارينه په چټکۍ سره ځي تر هغه چې دويمې نښې (څراغ) ته ورسيږي. او د ښځې لپاره دا جواز نلری چې د دوو نښو (څراغونو) په منځ کې چټکي وکړي ځکه چې هغه عورت ده، بلکې د هغې لپاره په ټوله سعی کې په عادي شکل گرځېدل دي. بيا به لاړ شي، او د مروا غونډۍ سر ته به پورته شي او يا به يې تر ځنگ ودريږي، او که امکان ولري د مروې سر ته پورته کېدل غوره دي، او څه يې چې په صفا کې ويلي او کړي و هماغه دې په مروه هم ترسره کړي، پرته د آيت له تلاوتولو څخه چې هغه د الله تعالی دا وينا ده: ﴿۞ إِنَّ ٱلصَّفَا وَٱلۡمَرۡوَةَ مِن شَعَآئِرِ ٱللَّهِۖ﴾ [البقرة: ١٥٨] (يقيناً صفا او مروه د الله له نښو څخه دي) [البقرة: ١٥٨]. ځکه دا يوازې صفا ته د پورته کېدلو پر مهال په لومړي شوط کې ويل کيږي. بيا به راښکته شي، نو د مزل په ځای کې به مزل کوي او د تېزی په ځای کې به تېز ځي تر دې چې صفا ته ورسيږي. او دا کار به اوه ځلې کوي، تگ يې يو شوط او بېرته راتگ يې بل شوط حسابېږي، او مستحب دي چې د امکان تر حده په سعې کې ډېر ذکر او دعا ووايي، او د لويې او وړې بې اودسی څخه پاک وي، او که سعې يې پرته له طهارت څخه ادا کړه نو سعي ورته حسابيږي. همدارنگه که وروسته له طواف څخه ښځه حايضه يا نفاسه شي؛ هغه دې سعې وکړي، او سعې د هغې لپاره حسابېږي، ځکه چې په سعی کې پاکوالی شرط ندی، بلکې مستحب دی.

او کله چې سعې بشپړه کړي؛ د سر وېښتان به وخرئي او يا دې واړه کړي، او د نارينه و لپاره خريل غوره دي.

په دې سره عمره پای ته ورسېده.

حج:

الف: د حج ارکان څلور دي:

۱- احرام (نيت).

۲- په عرفات کې ودريدل.

۳- طواف افاضة.

۳- سعې.

ب- د حج واجبات اووه دي:

۱- له ميقات څخه احرام تړل.

۲- د ذي الحجې په نهمې ورځ په عرفه کې د ورځې تر لمر لوېدو پورې ولاړېدل د هغه چا لپاره چې عرفه کې د ورځې لخوا ولاړ وي.

۳- په مزدلفه کې د ذي الحجې د لسمې شپې تر نيمې شپې پورې شپه تېرول.

۴- په منا کې د ايام تشريق شپې تېرول.

۵- د جمراتو ويشتل.

٦- د سر خرئيل او يا واړه کول.

۷- د وداع (خدای په اماني) طواف.

ج- د حج طريقه:

کله چې مسلمان ميقات ته ورسيږي؛ ګنډل شوي څيزونه دې له ځان څخه لرې کړي، بيا به د هغه څه نيت وکړي چې غواړي يې؛ که هغه تمتع، قران او يا افراد وي، او د حج لپاره دې تلبيه وکړي، بيا به مکې ته لاړ شي، طواف او سعی به وکړي.

او که مفرد او يا قارن وي؛ خپل احرام کې به پاتې شي ترڅو د حج ټول اعمال بشپړ کړي.

او که متمتع وي؛ کله چې د عمرې اعمال ترسره کړي، تحلل به وکړي (احرام دې وباسي او خپلې جامې دې واغوندي)، بيا دې په اتمه ورځ د حج لپاره احرام وتړي.

حاجي - که هغه مفرد، قارن، او يا متمتع وي -د ذوالحجې په اتمه ورځ- چې د ترويه ورځ ده- منا ته ځي او هلته د: ماسپښين، مازديگر، ماښام او ماخوستن لمونځونه د قصر په توګه هر لمونځ په خپل وخت کوي.

په نهمه ورځ له لمر ختلو وروسته؛ په تلبيې ويلو سره عرفات ته ځي، هلته تر لمر لوېدو وروسته پاتې کېږي، او د لمر لوېدو وروسته؛ په تلبيې ويلو سره له عرفات څخه مزدلفې ته ځي، او هلته به د ماښام او ماخوستن لمونځونه په جمعې او قصر سره کوي؛ او تر هغه پورې به هلته پاتې کيږي چې د سهار لمونځ وکړي، او له لمانځه وروسته به الله يادوي، تلبيه به وايي او تر هغه وخته پورې به دعا کوي چې لمر ښه راپورته شي. کله چې په بشپړه توګه سهار شو -د لمر له راختلو مخکې- به د تلبيې په ويلو سره منا ته لاړ شي. کله چې منا ته ورسېد؛ جمرة العقبې ته به لاړ شي؛ او هلته به تلبيه ويل ودروي، او جمرة العقبة به په پرله پسې ډول په اوو کاڼو ووئي، بيا به د قرباني ځاروي حلال کړي که چېرته يې له ځانه سره راوړې وي، بيا به د سر وېښته وخريي او يا دې لنډ کړي، او خريل يې غوره دي. بيا به کعبې ته لاړ شي؛ او افاضه طواف دې وکړي. اما سعی کول؛ د مفرد او قارن لپاره لومړی سعی کافي ده، که چېرې يې سعی کړې وي، خو متمتع بايد دويمه سعی هم ترسره کړي.

په دې توګه يې حج ترسره شو، او د هغه لپاره بشپړ تحلل (له احرام څخه وتل) روا شول.

په يوولسمه، دولسمه او ديارلسمه ورځ؛ درې واړه جمرات بايد په کاڼو وويشتل شي، هره جمره په اوو تيږو ويشتل کيږي، او په هر کاڼي سره به الله اکبر وايي.له کوچنۍ (صغرى) سره به پيل وکړي چې د الخيف جومات ته څېرمه ده، بيا منځنۍ (وسطى)، بيا جمرة العقبة، کومه چې وروستۍ يوه ده. هره جمره به په اوو کاڼو ولي.

دا په داسې حال کې چې هغه ژر تګ غوره کړي؛ او وروسته تګ له ژر تګ څخه غوره دی؛ د الله تعالى ددې قول پر بنياد: ﴿۞ وَٱذۡكُرُواْ ٱللَّهَ فِيٓ أَيَّامٖ مَّعۡدُودَٰتٖۚ فَمَن تَعَجَّلَ فِي يَوۡمَيۡنِ فَلَآ إِثۡمَ عَلَيۡهِ وَمَن تَأَخَّرَ فَلَآ إِثۡمَ عَلَيۡهِۖ لِمَنِ ٱتَّقَىٰۗ﴾ [البقرة: ٢٠٣] (په شميرل شويو ورځو کې الله تعالى يادوئ، پس څوک چې په دوه ورځو کې ژر لاړ، نو پر هغه هېڅ ګناه نشته، او چا چې تاخير وکړ، نو پر ده (هم) هېڅ ګناه نشته، د هغه چا لپاره چې تقوىٰ يې غوره کړې وي) [البقرة: ٢٠٣].

که هغه وغواړي چې عجله وکړي؛ هغه بايد د يوولسمې او دولسمې ورځې جمرې وولي، او په دولسمه ورځ د لمر له لويدو مخکې بايد ووځي.

د ويشتلو وخت: په دريو ورځو کې له زوال نه وروسته دی.

او که وغواړي سفر وکړي؛ په اوو شوطونو سره دې د وداع طواف ترسره کړي پرته له سعې څخه.

دريم څپرکی: هغه څه چې له معاملاتو سره تړاو لري

علماوو - رحمهم الله - هغه علم بيان کړی چې په عيني ډول يې زده کول واجب دي. او د هغه مقدار په اړه يې خبرې هم کړي چې په هر مسلمان باندې فرض دي چې زده يې کړي. او د هغو له جملې څخه يې دا ياد کړل: د هغو کسانو لپاره چې په تجارت کې کار کوي د پلورلو او اخيستلو احکام زده کړي. تر څو هغه په حرامو او سود کې په بې خبرۍ کې راګير نه شي. د دې خبرې تائيد د ځينو صحابه و - رضی الله عنهم- له قوله راغلي دي.

عمر بن الخطاب رضي الله عنه فرمايي: (لا يبع في سوقنا إلا من قد تفقه في الدين) (زمونږ په بازار کې پرته له هغه چا څخه څوک پلور نه شي کولای چې په دين کې د بيعې په اړه معلومات و نلري) [١].

علي بن ابي طالب رضي الله عنه فرمايي: "څوك چې له پوهې څخه مخکې تجارت وکړي، په سود کې به ښکېل شي، بيا به په سود کې ښکېل شي، او بيا به په سود کې ښکېل شي. يعنې: په سود به اخته شي [٢].

ابن عابدين د العلامي په حواله وايي: (په هر مکلف سړي او مکلفې ښځې باندې فرض دي چې د دين او هدايت له زده کړې وروسته اودس، غسل، لمونځ، روژه زده کړي، او څوک چې د نصاب مالک وي بايد د زکات پوهه هم ولري، او چا باندې چې حج واجب وي د حج پوهه بايد ولري، او همدارنګه د بيعې پوهه د تاجر لپاره اړينه ده، ترڅو په ټولو معاملو کې د شک او مکروهاتو څخه ډډه وکړي، او همدارنګه د مسلک او هنر خاوندان او هر هغه څوک چې په کار کې بوخت وي بايد د هغه په هکله بايد پوهه ولري او حکم ورته معلوم وي ترڅو په هغه کې له حرامو څخه ډډه وکړی شي) [٣].

(٢) ترمذي په (٤٨٧) نمبر کې روايت کړی، او وايي: حسن غريب. او الباني حسن ګڼلی دی.
(٣) «مغني المحتاج» (٢/٢٢) وګوره.
(٤) «حاشية ابن عابدين» (١/٤٢) وګوره.

نووي رحمه الله فرمايي: (او لکه خرڅلاو (بيع)، نکاح او داسې نور چې د هغه اصل واجب ندي، نو په دې اړه اقدام کول پرته له دې چې شرطونو باندې ځان پوه کړي حرام دي)[1].

دا د مالي معاملاتو په اړه ځينې قواعد دي چې د اسلامي شريعت لخوا راوړل شوي دي:

۱- د هر هغه څه جواز چې په هغه کې محض او راجح مصلحت وي؛ لکه د حلالو شيانو پېرودل او خرڅول، اجاره او شفعه.

۲- د هر هغه څه مشروعيت چې د خلکو حقونه تضمينوي او ساتي يې؛ لکه ګرو او شاهدي.

۳- د هر هغه څه مشروعيت چې د متعاقدينو په ګټه وي؛ لکه اقاله، اختيار او په بيعه کې شرطونه.

۴- د هر هغه څه مخه نيول چې په خلکو باندې ظلم او د هغوی د پيسو په ناحقه مصرفول په کې شامل وي؛ لکه سود، غصب او انحصار (احتکار).

۵- د هر هغه څه مشروعيت چې د خير په کار کې همکاري پکې شامله وي؛ لکه پور، د عاريې عقد او امانت.

۶- له هر هغه کار څخه منع کول چې له کار او ګټې او ستړيا پرته د مال خوړل پکې شامل وي؛ لکه قمار او سود.

۷- د هرې هغې معاملې څخه منع کول چې هغې کې جهالت او دوکه غالبه وي؛ لکه د هغه څه خرڅول چې د هغه ملکيت نه وي او يا د نامعلوم څيز خرڅول.

۸- د هر هغه څه حرام والی چې په هغه کې چل او دوکه وي؛ لکه د عينې پلورل (بيع العينه).

۹- د هغه څه منع کول چې د الله تعالی له اطاعت څخه يې مشغولوي؛ لکه د جمعې له دويم اذان څخه وروسته خرڅول.

۱۰- د هر هغه څه منع کول چې هغه کې ضرر وي، او يا د مسلمانانو تر منځ د دښمنۍ سبب ګرځي؛ لکه د حرامو څيزونو خرڅول، او د خپل ورور په بيع کې بيع کول.

---

(۸) وګورئ: المجموع (۱/۵۰).

او کله چې یو مسلمان لپاره په یوه مسله کې ستونزه او اشکال پیدا شي؛ د هغې په اړه دې له علماوو څخه پوښتنه وکړي، او د شرعي حکم له پوهېدو پرته دې کار ته وړاندې کېږي. څرنګه چې الله تعالی فرمایلي دي: ﴿فَسۡـَٔلُوٓاْ أَهۡلَ ٱلذِّكۡرِ إِن كُنتُمۡ لَا تَعۡلَمُونَ۝٤٣﴾ [النحل: ٤٣] (نو تاسو د ذکر له خاوندانو (عالمانو) نه پوښتنه وکړئ که تاسو نه پوهېږئ) [النحل: ٤٣].

د ا هغه څه وو چې مو را جمع کړل، او الله تعالی څخه غوښتنه کوو چې موږ ته ګټوره پوهه او نیک عملونه را نصیب کړي، هغه سخي او کریم ذات دی.

وصلی الله وسلم علی نبینا محمد وآله وصحبه وسلم تسلیمًا کثیرًا.

د موضوعاتو فهرست

سریزه... ٤

لومړی څپرکی:د عقیدې په اړه ٥

د توحید اهمیت:... ٥

او د لا إله إلا الله (شرطونه دادي:)... ٧

ددې ګواهۍ معنا چې محمد د الله رسول دی: ٨

دویم مطلب: د ایمان معنا او رکنونه... ٨

(په الله -تعالی- ایمان درلودل) او دا درې کارونو ته شاملیږي: ٩

١- د الله په ربوبیت ایمان لرل: ٩

٢- د الله پر الوهیت ایمان لرل: ١١

٣- په اسماو او صفاتو باندې ایمان لرل: ١٢

ب- پر ملایکو ایمان: ١٧

ج- پر کتابونو ایمان: ١٨

د- پر پیغمبرانو علیهم السلام ایمان: ١٨

ه - د آخرت په ورځ ایمان: ١٩

الف- پس له مرګه ژوندي کیدلو باندې ایمان لرل: ١٩

ب- په حساب او بدلې ایمان لرل: ٢٠

ج- په جنت او دوزخ ایمان لرل: ٢٠

و- د خیر او شر په تقدیر باندې ایمان لرل: ٢٠

دریم مطلب: احسان –نیکي- ٢١

دویم څپرکی: هغه څه چې د عباداتو سره تړاو لري ٢٣

لومړی: د اوبو ډولونه: ٢٣

دویم: نجاست: ٢٣

او نجاست درې درجې دی: ٢٣

د نجاست د پاکولو طریقه: ۲۵
دریم: هغه څه چې په بې اودس کس باندې حرام دي: ۲۵
څلورم: د قضای حاجت آداب: ۲۷
پنځم: د استنجا او اودس ماتي احکام: ۲۷
شپږم: د اودس احکام: ۲۸
اووم: په ماسیو او جرابو د مسحې کولو احکام: ۳۰
نهم: د حیض او نفاس احکام: ۳۳
دویم: د لمانځه حیثیت او فضیلت: ۳۷
څلورم: د لمانځه ارکان: ٤۰
پنځم: د لمانځه واجبات ٤۳
اووم: د لمانځه طریقه: ٤٦
اتم: د لمانځه مکروهات: ٤۹
لسم: د سهوې سجده: ۵۰
یوولسم: هغه وختونه چې لمونځ کول په کې منع دی: ۵۱
دولسم: د جماعت لمونځ: ۵۲
دیارلسم: د جُمعې لمونځ: ۵۳
څوارلسم: د عذر لرونکو خلکو لمونځ: ۵٦
پنځلسم: د دوو اخترونو لمونځ: ۵۹
شپاړسم: د کسوف لمونځ: ٦۱
اتلسم: د جنازې لمونځ: ٦٤
دریم مطلب: زکات ٦٦
۱- د زکات تعریف او مقام: ٦٦
۲- د زکات د وجوب شرطونه: ٦۷
۳- هغه مالونه چې زکات پکې واجبیږي: ٦۸
څلورم مطلب: روژه ۷٦
۲- د رمضان روژې دواجبیدلو شرطونه: ۷۷

د حج او عمرې د واجبوالي شرطونه: ۸۳
د احرام (مواقيت)ځايونه: ۸۴
احرام: ۸۵
عمره: ۸۸
حج: ۹۱
دریم څپرکی: هغه څه چې له معاملاتو سره تړاو لري.............................. ۹۳

تعرف على الإسلام

بأكثر من 100 لغة

موسوعة القرآن الكريم
QuranEnc.com

موسوعة تراجم معاني وتفاسير القرآن الكريم

ISLAM HOUSE .com
IslamHouse.com

مرجعية شاملة للتعريف بالإسلام بلغات العالم

موسوعة الأحاديث النبوية
HadeethEnc.com

موسوعة ترجمات الأحاديث النبوية وشروحها

بيان الإسلام
byenah.com

بوابة مبسطة للتعريف بالإسلام وتعلم أحكامه

موسوعة المحتوى الإسلامي
IslamEnc.com

منتقى المحتوى الإسلامي المترجم

ما لا يسع أطفال المسلمين جهله
kids.islamenc.com

منصة ما لا يسع أطفال المسلمين جهله

جمعية الدعوة وتوعية الجاليات بالربوة

جمعية خدمة المحتوى الإسلامي باللغات

تعرف على الإسلام

بأكثر من 100 لغة

موسوعة القرآن الكريم
QuranEnc.com
موسوعة تراجم معاني وتفاسير القرآن الكريم

IslamHouse.com
مرجعية شاملة للتعريف بالإسلام بلغات العالم

موسوعة الأحاديث النبوية
HadeethEnc.com
موسوعة ترجمات الأحاديث النبوية وشروحها

بيان الإسلام
byenah.com
بوابة مبسطة للتعريف بالإسلام وتعلم أحكامه

موسوعة المحتوى الإسلامي
IslamEnc.com
منتقى المحتوى الإسلامي المترجم

ما لا يسع أطفال المسلمين جهله
kids.islamenc.com
منصة ما لا يسع أطفال المسلمين جهله

978-603-8442-11-1

Ps227